

STUDERA, STUDERA, STUDERA!

MARXISTISK TEORI FÖR POLITISK KAMP

1

INNEHÅLL:

<i>Karl Marx & Friedrich Engels</i> Det Kommunistiska partiets manifest.....	4
<i>Karl Marx</i> Internationella Arbetar-associationens generalråds manifest om inbördeskriget i Frankrike 1871.....	46
<i>Karl Marx</i> Det alienerade arbetet (ur ekonomisk filosofiska manuskripten).....	61
<i>Karl Marx</i> Inledning till kritiken av den politiska ekonomin.....	75
<i>Karl Marx</i> Kritik av Gothaprogrammet Randanmärkingar till Tyska Arbetarpartiets program.....	102
<i>Friedrich Engels</i> Om auktoritet.....	133

Karl Marx & Friedrich Engels

Det kommunistiska partiets manifest 1848

FÖRORD

Förord till den tyska upplagan 1872

Kommunisternas förbund, en internationell arbetarsammanslutning, som under dåvarande förhållanden självklart måste vara hemlig, uppdrog på den kongress som hölls i London 1847 åt undertecknade att författa ett för offentligheten bestämt, utförligt teoretiskt och praktiskt partiprogram. Så uppstod följande manifest, vars manuskript gick till tryckning i London få veckor före februarirevolutionen. Först offentliggjort på tyska har det på detta språk utkommit i åtminstone tolv olika upplagor i Tyskland, England och Amerika. På engelska utkom det första gången 1850 i London i "Red Republican", översatt av miss Helen Macfarlane, och 1871 i åtminstone tre olika översättningar i Amerika. På franska först i Paris kort före juliupproret 1848 och nyligen i "Le Socialiste" i New York. En ny översättning förbereds. På polska i London kort efter den första tyska upplagan. På ryska i Genève på 60-talet. Till danska översattes det likaså kort efter dess utgivning.

Hur mycket än förhållandena förändrats under de senaste tjugofem åren, så behåller dock de allmänna grundsatser, som utvecklats i detta manifest i det stora hela än i dag sin fulla giltighet. På enskilda punkter kunde

här och där förbättringar göras. Den praktiska tillämpningen av dessa grundsatser blir, förklarar manifestet självt, överallt och alltid beroende av de historiska förhållandena, och därför läggs ingen särskild vikt vid de revolutionära åtgärder, som föreslås i slutet av andra kapitlet. Denna passus skulle i dag i många avseenden lyda annorlunda. Med hänsyn till storindustrins enorma utveckling under de senaste tjugofem åren och den därmed sammanhängande utvecklingen av arbetarklassens partiorganisation, med hänsyn till de praktiska erfarenheterna först under februarirevolutionen och ännu mycket mer under Pariskommunen, då proletariatet under två månader för första gången innehade den politiska makten, är i dag detta program delvis föråldrat. Särskilt har Pariskommunen bevisat, att "arbetarklassen inte helt enkelt kan ta det färdiga statsmaskineriet i besittning och sätta det i rörelse för sina egna ändamål". (Se "Pariskommunen", sid 64, där detta närmare utvecklats.) Vidare är det självklart, att kritiken av den socialistiska litteraturen numera är ofullständig, då den bara går fram till 1847, och likaså är framställningen av kommunisternas förhållande till de olika oppositionspartierna (kap IV), om ock i sina grunddrag ännu i dag riktig, i sina detaljer föråldrad redan på grund därav, att det politiska läget totalt förändrats och den historiska utvecklingen redan bragt ur världen de flesta av de där uppräknade partierna.

Manifestet är emellertid ett historiskt dokument, som vi inte mer anser oss ha rätt att ändra. En senare upplaga kan måhända utkomma, som är försedd med en inledning, som överbryggat avståndet mellan 1847 och dagens situation; den föreliggande upplagan kom alltför oväntat för att ge oss tid därtill.

London den 24 juni 1872.

Karl Marx. Friedrich Engels.

Förord till den tyska upplagan 1883

Förordet till föreliggande upplaga måste jag tyvärr underteckna ensam. Marx, den man till vilken hela Europas och Amerikas arbetarklass står i

större tacksamhetsskuld till än någon annan — Marx vilar på Highgates kyrkogård, och över hans grav växer redan det första gräset. Efter hans död kan det inte längre bli tal om en omarbetning eller utvidgning av manifestet. Så mycket nödvändigare anser jag det vara att här ännu en gång uttryckligen fastslå följande.

Manifestets genomgående grundtanke: att den ekonomiska produktionen och den ur denna med nödvändighet följande samhällsliga strukturen i varje historisk epok bildar grundvalen för epokens politiska och intellektuella historia; att i enlighet härmed (alltsedan upplösningen av den uråldriga gemensamma jordegendomen) hela historien varit en historia om klasstrider, strider mellan utsugna och utsugande, behärskande och härskande klasser på olika stadier av den samhällsliga utvecklingen; att denna kamp emellertid nu nått ett stadium, där den utsugna och förtryckta klassen (proletariatet) icke längre kan befria sig från den utsugande och förtryckande klassen (bourgeoisin) utan att samtidigt för alltid befria hela samhället från utsugning, förtryck och klasstrider — denna grundtanke tillhör ensamt och uteslutande Marx.[1]

Jag har redan ofta uttalat det; det är emellertid just nu nödvändigt, att det också står före själva manifestet.

London den 28 juni 1883

F. Engels.

Förord till den tyska upplagan 1890

Sedan förestående skrevs har åter en ny tysk upplaga av manifestet blivit nödvändig, och det har skett åtskilligt med manifestet, som här bör omnämnas.

En andra rysk översättning av Vera Sassulitj[2] utkom 1882 i Genève, var till företalet författades av Marx och mig. Tyvärr har det tyska originalmanuskriptet förkommit för mig, och jag är därför tvungen att på nytt översätta det från ryskan, något som arbetet ingalunda vinner på. Det lyder:

“Den första ryska upplagan av ‘Kommunistiska partiets manifest’, översatt

av Bakunin, utkom på ‘Kolokols’ tryckeri. Västeuropa kunde den gången se en rysk upplaga av Manifestet enbart som en litterär kuriositet. Idag är en sådan uppfattning inte längre möjlig.

Hur begränsat utbredningsområde den proletära rörelsen hade vid tidpunkten för manifestets första offentliggörande (januari 1848), visar bäst Manifestets sista kapitel: ‘Kommunisternas ställning till de olika oppositionella partierna.’ Här fattas just - Ryssland och Förenta staterna. Det var den tid, då Ryssland var den samlade europeiska reaktionens sista stora reserv, och då utvandringen till Förenta staterna sög upp det europeiska proletariatets överskottskrafter. Båda länderna försåg Europa med råvaror och tjänade samtidigt som avsättningsmarknader för dess industriprodukter. Båda länderna var alltså, på det ena eller andra sättet, stöttepelare för den samhällsliga ordningen i Europa.

Hur annorlunda idag! Just den europeiska utvandringen möjliggjorde i Nordamerika en enorm utveckling inom jordbruket, som genom sin konkurrens skakar jordegendomen i Europa - stor eller liten - i dess grundvalar. Den har samtidigt gett Förenta staterna möjlighet att exploatera sina oerhörda industriella resurser och det med en sådan energi och i sådan skala, att detta inom kort måste göra slut på Västeuropas och i synnerhet Englands industriella monopol. Båda omständigheterna påverkar också Amerika i revolutionär riktning. Farmarnas mindre och medelstora jordegendomar, grundvalen för hela den politiska ordningen i Amerika, trängs allt mer tillbaka i konkurrensen med jättefarmarna; i industriområdena uppstår samtidigt för första gången ett talrikt proletariat och i industriområdena en fabulös koncentration av kapitalen.

Och nu Ryssland! Under revolutionerna 1848-1849 såg inte bara de europeiska monarkerna utan också den europeiska bourgeoisin i den ryska interventionen sin enda räddning från proletariatet, som först just då vaknade upp. De utropade tsaren till överhuvud för den europeiska reaktionen. I dag sitter han i Gatjina som revolutionens krigsfånge, och Ryssland bildar förtruppen för Europas revolutionära rörelse.

Det kommunistiska manifestet hade till uppgift att proklamera den nuvarande borgerliga egendomens oundvikligt förestående undergång. Men

i Ryssland finner vi, vid sidan av den hastigt uppblossande kapitalistiska svindeln och den först nu framväxande borgerliga jordegendomen, att mer än hälften av jorden är böndernas gemensamma egendom.

Nu är frågan den: kan det ryska byalaget, som är en visserligen redan starkt undergrävd form av den sedan urminnes tider gemensamma jorden, omedelbart övergå i en högre kommunistisk form för jordegendomen. Eller måste den först genomgå samma upplösningsprocess som ägt rum i Västeuropas historiska utveckling?

Det enda svaret på denna fråga som är möjligt att göra idag är detta: om den ryska revolutionen blir signalen till en arbetarrevolution i Västeuropa, så att båda kompletterar varandra, då kan den nuvarande ryska gemensamma jordegendomen tjäna till utgångspunkt för en kommunistisk utveckling.”

London den 21 januari 1882.

Karl Marx Friedrich Engels

*

En ny polsk översättning utkom vid samma tid i Genève: “Manifesto kommunistyczny.” Vidare har en ny dansk översättning utkommit i “Socialdemokratisk Bibliothek”, Köpenhamn 1885. Den är tyvärr inte fullständig; några väsentliga ställen, som synes ha berett översättaren svårigheter, är utelämnade, och även i övrigt märks här och där spår av slarv, som är så mycket mer att beklaga, som arbetet annars vittnar om att översättaren skulle ha kunnat åstadkomma något utmärkt, om han lagt ner mer omsorg på det.

År 1886 utkom en ny fransk översättning i “Le Socialiste”, Paris; den bästa som hittills utkommit.

Samma år trycktes en spansk översättning, först i “El Socialista”, Madrid, och som broschyr: “Manifesto del Partido Comunista por Carlos Marx y F. Engels, Madrid, Administracion de El Socialista, Hernan Cortés 8.

Som kuriositet nämner jag vidare, att år 1887 manuskript till en armenisk översättning erbjöds en förläggare i Konstantinopel; den gode mannen hade dock inte mod att trycka något, på vilket det stod namnet Marx, och han föreslog därför, att översättaren skulle uppge sig själv som författare, vilket denne dock avböjde.

Sedan än den ena, än den andra av de mer eller mindre oriktiga amerikanska översättningarna flera gånger blivit tryckta i England, utkom äntligen en autentisk översättning år 1888. Den är av min vän Samuel Moore och före trycket genomsedd flera gånger av oss båda tillsammans. Titeln är: Manifesto of the Communist Party, by Carl Marx and Frederick Engels. Authorized Translation, edited and annotated by Frederick Engels. 1888. London. William Reeves, 185 Fleet st., E. C. Några av anmärkningarna i denna engelska upplaga har jag tagit med i den som här föreligger.

Manifestet har haft en egendomlig historia. Hälsat med entusiasm när den utkom av den då ännu föga talrika förtruppen för den vetenskapliga socialismen (som de i första förordet omnämnda översättningarna bevisar) trängdes det snart i bakgrunden genom den reaktion, som började med Parisarbetarnas nederlag i juni 1848, och blev slutligen på “laglig väg” förklarad i bann genom domen mot Köln-kommunisterna i november 1852. När den arbetarrörelse, som daterade sig från februarirevolutionen, försvann från den offentliga scenen trädde också manifestet i bakgrunden.

När den europeiska arbetarklassen åter hade stärkt sig tillräckligt för ett nytt anlopp mot de härskande klassernas makt, uppstod “Internationella Arbetar-Associationen”. Den hade till ändamål att sammansmälta Europas och Amerikas hela stridbara arbetarklass till en stor armé. Den kunde därför inte utgå från manifestets grundsatser. Den måste ha ett program, som inte utestängde vare sig de engelska trade unions, de franska, belgiska, italienska och spanska proudhonisterna eller de tyska lassalleanerna[3]. Detta program, motiveringen till Internationals statuter, författades av Marx med ett mästerskap som även Bakunin och anarkisterna erkänt. För den slutliga segern för de i manifestet uppställda grundsatserna förlitade sig Marx endast och allenast på arbetarklassens intellektuella utveckling, sådan den med nödvändighet måste försiggå genom föreningen av aktion och diskussion. Händelserna och växlingarna i kampen mot kapitalet, nederlagen ännu mer än framgångarna, kunde inte annat än klargöra för de kämpande otillräckligheten av deras hittillsvarande universalmedel och göra deras huvuden mottagligare för en grundlig insikt om de verkliga betingelserna för arbetarnas frigörelse. Och Marx hade rätt. Arbetarklassen var 1874, då Internationalen upplöstes, en helt annan än den varit 1864 vid dess grundande. Proud-

honismen i de romanska länderna och den specifika lassalleanismen i Tyskland var i utdöende, och t o m de då stockkonservativa engelska trade unions var steg för steg på väg mot den punkt, som presidenten på deras kongress i Swansea 1887 å tradeunionisternas vägnar kunde karakterisera med orden: "Den kontinentala socialismen har upphört att vara en källa till skräck för oss." Men den kontinentala socialismen var redan 1887 nästan enbart den teori, som förkunnades i manifestet. Så speglar manifestets historia till en viss grad historien om den moderna arbetarrörelsen sedan 1848. För närvarande är det otvivelaktigt den mest utbredda och mest internationella produkten i hela den socialistiska litteraturen, det gemensamma programmet för många miljoner arbetare i alla länder från Sibirien till Kalifornien.

Och ändå hade det, den gång det utkom, inte varit riktigt att kalla det ett socialistiskt manifest. Med socialister förstod man 1847 två slags folk. Å ena sidan anhängarna av de olika utopiska systemen, i synnerhet owenisterna i England och fourieristerna i Frankrike, som båda redan då krympt samman till betydelselösa sekter i långsamt utdöende. Å andra sidan en mångfald sociala kvacksalvare, som ville avskaffa de samhällsliga missförhållandena med sina olika universalmedel och allsköns lappning, utan att på minsta sätt röra vid profiten eller kapitalet. I bägge fallen folk, som stod utanför arbetarrörelsen och som snarare sökte stöd hos de "bildade" klasserna. Den del av arbetarna däremot, som, övertygad om otillräckligheten av enbart politiska omvälvningar, fordrade en grundlig omgestaltning av samhället, den delen kallade sig då kommunistisk. Det var en ännu föga förarbetad, blott instinktiv, ofta något rå kommunism, men den var mäktig nog att skapa två system av utopisk kommunism; i Frankrike Cabets "ikariska" och i Tyskland Weitlings. Socialismen betydde 1847 en bourgeois-rörelse, kommunismen en arbetarrörelse. Socialismen var, åtminstone på kontinenten, salongsfärdig, kommunismen var direkta motsatsen. Och då vi redan på den tiden avgjort var av den uppfattningen, att "arbetarnas frigörelse måste vara arbetarklassens eget verk", så kunde vi inte ett ögonblick vara i tvivel om, vilket namn vi skulle välja. Inte heller senare har det fallit oss in att tillbakavisa det.

"Proletärer i alla länder, förena er!" Blott få röster svarade, när vi för nu 42 år sedan slungade ut dessa ord i världen omedelbart före den första Parisrevolutionen, i vilken proletariatet framträdde med egna anspråk. Men den 28 september 1864 förenade sig proletärererna i de flesta väs-

teuropeiska länder till Internationella Arbetar-Associationen, ärorik i äminnelse.

Internationalen som sådan levde visserligen bara i nio år. Men att det av det grundade eviga förbundet mellan proletärererna i alla länder ännu lever och lever kraftigare än någonsin, därpå ges inte något bättre vittnesbörd än just denna dag. Ty i dag, när jag skriver dessa rader, mönstrar det europeiska och amerikanska proletariatet sina för första gången mobiliserade stridskrafter, mobiliserade som en armé under en fana och för ett närmaste mål: den redan av kongressen i Genève 1886 och åter vid arbetarkongressen i Paris 1889 proklamerade, lagstadgade åttatimmars normalarbetsdagen. Och skådespelet denna dag skall öppna ögonen på kapitalisterna och jordägarna i alla länder för det faktum, att proletärererna i dag är i alla länder verkligt förenade.

Om nu bara Marx stod vid min sida och med egna ögon kunde se detta!

London den 1 maj 1890.

F. Engels.

Förord till den andra polska upplagan 1892

Det faktum, att det blivit nödvändigt att utge en ny polsk upplaga av Kommunistiska manifestet, framkallar olika reflexioner.

Först och främst måste man konstatera, att Kommunistiska manifestet på senare tid i viss mån blivit en mätare för storindustrins utveckling på den europeiska kontinenten. I samma mån som storindustrin utvecklas i ett land, i samma mån förstärks bland detta lands arbetare strävan efter att klargöra för sig sin ställning som arbetarklass i förhållande till de besittande klasserna, i samma mån utbreder sig bland dem den socialistiska rörelsen och växer efterfrågan på manifestet. På så vis kan man efter det antal exemplar av manifestet, som sprides på ett visst nationellt språk, med tillräcklig noggrannhet fastställa icke bara arbetarrörelsens tillstånd utan också storindustrins utvecklingsstadium i varje land.

Således utgör också den nya polska upplagan av manifestet ett tecken på den polska industrins avgjorda framsteg. Och att dessa framsteg i verkligheten ägt rum under loppet av de tio år som gått sedan den förra upplagan utgavs, därom råder intet tvivel. Ryss-Polen, Kongress-

polen har blivit det ryska rikets stora industriområde. Medan den ryska storindustrin är sporadiskt utspridd — en del vid Finska viken, en del i centrum (Moskva och Vladimir), ytterligare andra insprängda på annat håll — har den polska industrin koncentrerats på ett jämförelsevis litet område och åtnjuter på samma gång såväl fördelarna som nackdelarna av en sådan koncentration. Fördelarna insågs av de konkurrerande ryska fabrikanterna, när de fordrade skyddstullar gentemot Polen, trots sin heta önskan att förvandla polackerna till ryssar. Nackdelarna — för de polska fabrikanterna och den ryska regeringen — kommer till uttryck i de socialistiska idéernas snabba spridning bland de polska arbetarna och i den stigande efterfrågan på manifestet.

Men den snabba utvecklingen av den polska industrin, som redan växt över huvudet på den ryska, utgör i sin tur ett nytt bevis för det polska folkets outtömliga livskraft och en ny garanti för en kommande nationell pånyttfödelse. Pånyttfödelsen av ett oavhängigt, starkt Polen är en sak, som inte rör bara polackerna, utan oss alla. Ett uppriktigt internationellt samarbete mellan de europeiska folken är bara möjligt om vart och ett av dessa folk är helt och hållet herre i sitt eget hus. Revolutionen av 1848, som under proletariatets fana endast ledde proletariatets kämpar därefter, att de kraftade kastanjerna ur elden för bourgeoisin, denna revolution tryggade samtidigt genom de personer, som utförde dess verk — Louis Bonaparte och Bismarck — Italien, Tyskland och Ungerns oavhängighet; men Polen, som sedan 1792 gjort mer för revolutionens sak än alla dessa tre folk tillsammans, lämnades åt sig självt, då landet 1863 dignade under den tiofald starkare ryska övermakten. Adeln förmådde varken behålla eller på nytt tillkämpa sig oavhängigheten, för bourgeoisin är den för närvarande åtminstone ligkiltig. Och ändå är den en nödvändighet för de europeiska nationernas harmoniska samverkan. Den kan erövras endast av det unga polska proletariatet, och i dess händer är den säker. Ty Polens oavhängighet är inte mindre nödvändig för arbetarna i det övriga Europa än för de polska arbetarna själva.

London den 10 februari 1892.

F. Engels.

Förord till den första italienska upplagan 1893

Till den italienske läsaren.

Man kan säga att Det kommunistiska partiets manifest sammanföll med den 18 mars 1848, med revolutionerna i Milano och Berlin, där två nationer, den ena mitt på den europeiska kontinenten, den andra vid Medelhavet, reste sig. Båda hade dittills försvagats genom sönderdelning och inre strider och därför råkat under främmande herravälde. Medan Italien underkastats den österrikiske kejsaren, befann sig Tyskland under ryske tsarens mer indirekta men inte desto mindre kännbara ok. Följderna av den 18 mars 1848 blev att Italien och Tyskland befriades från denna vanära. Om dessa båda stora nationer under tiden 1848-1871 återupprättades och erhöll en viss grad av självständighet, så skedde detta som Marx sade eftersom de personer som undertryckte revolutionen 1848 mot sin vilja icke desto mindre utförde dess verk.

Revolutionen var överallt arbetarklassens verk; det var just arbetarklassen som byggde barrikader och offrade sitt liv. Enbart de parisiska arbetarna hade den uttalade avsikten att med regeringen också störta bourgeoisins herravälde. Men fastän de fullt klart förstod den oundvikliga antagonism som fanns mellan arbetarklassen och bourgeoisin, så hade varken den ekonomiska utvecklingen eller de franska arbetarmassornas andliga nivå då ännu uppnått det stadium, som skulle ha möjliggjort en omvälvning av samhället. Därför skördade slutligen kapitalistklassen revolutionens frukter. I andra länder åter, i Italien, Tyskland, Österrike — gjorde arbetarna från första början inget annat än hjälpte bourgeoisin till makten. Men inte i något land är bourgeoisins herravälde möjligt utan nationell självständighet. Revolutionen 1848 måste därför få till följd enheten och självständigheten hos de länder som dittills hade saknat dem: Italien, Tyskland, Ungern; Polen kommer i sinom tid att gå samma väg.

Om revolutionen 1848 således inte var en socialistisk revolution, så jämnade den ändå vägen för den. Med utvecklingen av storindustrin i alla länder har bourgeoisin under de senare 45 åren överallt skapat ett talrikt, fast och starkt proletariat och därmed, för att använda ett uttryck ur manifestet, frambringt sina egna dödgrävare.

Om inte varje nations oavhängighet och enhet återupprättas, är det omöjligt att skapa vare sig en internationell sammanslutning av proletariatet eller ett lugnt och medvetet samarbete mellan dessa nationer för

gemensamma mål. Föreställ er ett gemensamt uppträdande av de italienska, ungerska, tyska, polska och ryska arbetarna under de politiska förhållanden, som rådde före 1848!

Således var striderna 1848 inte fåfänga, och inte heller de 45 år, som skiljer oss från denna revolutionära epok. Frukterna börjar mogna, och jag skulle bara önska, att publiceringen av denna italienska översättning skulle utgöra ett gott förebud för det italienska proletariats seger, såsom publiceringen av originalet utgjorde förebud till den internationella revolutionen.

Manifestet ger full rättvisa åt den revolutionära roll, som kapitalismen i det förflutna spelat. Den första kapitalistiska nationen var Italien. Den feodala medeltidens slut och början på den nuvarande kapitalistiska tidsåldern utmärks av en väldig gestalt; italienaren Dante, som samtidigt var medeltidens siste och den nya tidens förste skald. Nu, liksom 1300, inträder en ny historisk tidsålder. Kommer Italien att ge oss en ny Dante, som förkunnar födelsetimmen för den nya proletära tidsåldern?

London i februari 1893.

Friedrich Engels.

DET KOMMUNISTISKA PARTIETS MANIFEST

Ett spöke går runt Europa — kommunismens spöke. Alla det gamla Europas makter har förbundet sig till en helig hetsjakt mot detta spöke: påven och tsaren, Metternich och Guizot, franska radikaler och tyska poliser.

Var finns det oppositionsparti, som inte av sina regerande motståndare utskrikes som kommunistiskt, var det oppositionsparti, som inte mot de mer avancerade oppositionsmännen såväl som mot sina reaktionära motståndare slungat tillbaka den brännmärkande beskyllningen för kommunism?

Två ting framgår av detta faktum.

Kommunismen erkänns redan av alla europeiska makter som en makt. Det är hög tid att kommunisterna öppet inför hela världen framlägger sitt åskådningssätt, sina syften, sina tendenser och gentemot spökhistorien om kommunismen ställer ett manifest av partiet självt.

För detta ändamål har kommunister av de mest olika nationaliteter samlats i London och gjort utkast till följande manifest, som offentliggörs på engelska, franska, tyska, italienska, flamska och danska språken.

|

Borgare och proletärer[4]

Historien om alla hittillsvarande samhällen[5] är historien om klasstrider.

Fri och slav, patricier och plebej, baron och livegen, mästare och gesäll, kort sagt: förtryckare och förtryckta stod i ständig motsättning till varandra, förde en oavbruten, än dold, än öppen kamp, en kamp, som varje gång slutade med en revolutionär omgestaltning av hela samhället eller med de kämpande klassernas gemensamma undergång.

I historiens tidigare epoker finner vi nästan överallt en fullständig uppdelning av samhället i olika stånd, en mångfaldig gradering av de sociala ställningarna. I det gamla Rom har vi patricier, riddare, plebejer, slavar; under medeltiden feodaltid, vasaller, mästare, gesäller, livegna och dessutom inom nästan alla dessa klasser återigen särskilda graderingar.

Det moderna borgerliga samhället, som uppstått ur spillrorna av det feodala samhället, har inte upphävt klassmotsättningarna. Det har bara satt nya klasser, nya betingelser för undertryckandet, nya former för kampen i de gamlas ställe.

Vår epok, bourgeoisins epok, utmärker sig dock därigenom, att den har förenklat klassmotsättningarna. Hela samhället delar sig alltmer i två stora fientliga läger, i två stora, varandra direkt motsatta klasser, bourgeois och proletariat.

Ur medeltidens livegna utgick de första städernas småborgare, och ur detta småborgerskap utvecklade sig bourgeoisins första element.

Upptäckten av Amerika och omseglingen av Afrika skapade en ny terräng för den uppåtgående bourgeoisin. Den ostindiska och kinesiska marknaden, koloniseringen av Amerika, varuutbytet med kolonierna, ökandet av byteshandeln och varorna över huvud taget gav handeln, sjöfarten och industrin ett hittills okänt uppsving och därmed åt det revolutionära elementet i det sönderfallande feodala samhället en snabb utveckling.

Det hittillsvarande feodala eller skrämmässiga driftsättet i industrin förslog inte längre för de nya marknadernas växande behov. Manufakturen trädde i dess ställe. Skrämästarna utträngdes av den industriella medelklassen, arbetsdelningen mellan de olika skråna försvann för arbetsdelningen inom den enskilda verkstaden.

Men hela tiden växte marknaderna, alltjämt ökades behoven. Inte heller manufakturen förslog längre. Då revolutionerade ångan och maskinerna industriproduktionen. I manufakturers ställe trädde den moderna storindustrin, i den industriella medelklassens ställe trädde de industriella miljonärerna, cheferna för hela industriella arméer, de moderna borgarna.

Storindustrin har skapat den världsmarknad, som upptäckten av Amerika förberedde. Världsmarknaden har gett handeln, sjöfarten och kommunikationerna till lands en omätlig utveckling. Detta har i sin tur återverkat på industrins utvidgning och i samma mån som industri, handel, sjöfart och järnvägar utvidgades, i samma mån utvecklade sig bourgeoisin, ökade sina kapital och trängde alla klasser som härstammade från medeltiden i bakgrunden.

Vi ser alltså, hur den moderna bourgeoisin själv är produkten av en lång utvecklingsprocess, en rad omvälvningar i produktions- och sam-

färdselsätten.

Vart och ett av dessa bourgeoisins utvecklingsstadier åtföljdes av ett motsvarande politiskt framsteg (för denna klass)[6]. Från ett förtryckt stånd under feodalherrarnas herravälde, från en beväpnad och i sig själv förvaltande association i kommunen[7], från en oberoende stadsrepublik (som i Italien och Tyskland), från skatteskyldigt tredje stånd under monarkin (som i Frankrike), sedan under manufakturers tid motvikt mot adeln i ståndsmonarkin eller i den oinskränkta monarkin, sedan huvudgrundval för de stora monarkierna över huvud taget, tillkämpade den sig slutligen efter storindustrins och världsmarknadens uppkomst det politiska ensamherraväldet i den moderna representativa staten. Den moderna statsmakten är bara ett utskott, som förvaltar hela borgarklassens gemensamma affärer.

Bourgeoisin har spelat en högst revolutionär roll i historien.

Bourgeoisin har överallt, där den kommit till makten, förstört alla feodala, patriarkaliska och idylliska förhållanden. Den har obarmhärtigt slitit sönder de brokiga feodalband, som band samman människorna med deras naturliga ledare, och icke kvarlämnat några andra band mellan människa och människa än det nakna intresset, det känslolösa "kontant betalning". Den har dränkt det fromma svärmeriets heliga rysning, den ridderliga hänförelsen och det spetsborgerliga vemodet i den egoistiska beräkningens iskalla vatten. Den har upplöst den personliga värdigheten i bytesvärdet och i stället för de otaliga lagstadgade och välförtjänta friheterna satt den samvetslösa handelsfriheten allena. Den har, kort sagt, i stället för den utsugning som dolt sig i politiska och religiösa illusioner satt den öppna, skamlösa, direkta, torra utsugningen.

Bourgeoisin har avklätt alla de ärevärdiga verksamheter, som förut betraktades med from vördnad, deras helgongloria. Den har förvandlat läkaren, juristen, prästen, poeten och vetenskapsmannen till sina betalda lönearbetare.

Bourgeoisin har ryckt av familjeförhållandet dess rörande-sentimentala slöja och återfört det till ett rent penningförhållande.

Bourgeoisin har avslöjat, hur den brutala kraftyttring, som reaktionen så mycket beundrar hos medeltiden, fann sin passande komplettering i den trögaste björnlättja. Först den har visat, vad mänsklig verksamhet kan åstadkomma. Den har skapat helt andra underverk än egyptiska pyramider, romerska vattenledningar och gotiska katedraler: den har utfört

helt andra tåg än folkvandringar och korståg.

Bourgeoisin kan icke existera, utan att oavslutligen revolutionera produktionsinstrumenten, dvs produktionsförhållandena, dvs samtliga samhällsförhållanden. Ett oförändrat bibehållande av det gamla produktions sättet var däremot den första existensbetingelsen för alla tidigare industriella klasser. Den fortgående omvälvningen i produktionen, det oavbrutna omskapandet av alla samhällseliga förhållanden, den eviga osäkerheten och rörelsen kännetecknar bourgeoisins epok gentemot alla andra. Alla fasta inrotade förhållanden åtföljda av gamla ärevördiga föreställningar och åskådningar upplöses, alla nybildade föråldras innan de hinner bli förbenade. Allt fast och beständigt förfluktigas, allt heligt profaneras, och människorna tvingas till sist att betrakta sin levnadsställning och sina ömsesidiga förbindelser med nyktra ögon.

Behovet av en ständigt ökad avsättning för sina produkter jagar bourgeoisin över hela jordklotet. Överallt måste den innästla sig, överallt slå sig ned, överallt skaffa sig förbindelser.

Bourgeoisin har genom sin exploatering av världsmarknaden gett alla länders produktion och konsumtion kosmopolitisk gestalt. Den har till reaktionärernas stora sorg undanryckt industrin dess nationella grund. De urgamla nationella industrierna har förintats och förintas alltjämt dagligen. De trängs ut av nya industrier, vilkas införande blir en livsfråga för alla civiliserade nationer, industrier, som inte längre bearbetar inhemska råämnen, utan råvaror från de avlägsnaste områden och vilkas fabrikat inte bara förbrukas i det egna landet utan i alla världsdelar. I stället för de gamla behoven, som kunde tillfredsställas genom landets egna resurser, träder nya, vilka behöver produkter från fjärran länder och klimat för att bli tillfredsställda. I stället för den gamla lokala och nationella självtillräckligheten och avskildheten träder en allsidig samfärdsel, ett allsidigt nationernas beroende av varandra. Och såsom det går i den materiella, så går det också i den andliga produktionen. De enskilda nationernas andliga produkter blir allmän egendom. Den nationella ensidigheten och inskränktheten blir mer och mer omöjlig, och av de olika nationernas och regionernas litteratur bildas en världslitteratur.

Bourgeoisin rycker genom den snabba förbättringen av alla produktionsinstrument, genom de oändligt förbättrade kommunikationerna alla, även de mest barbariska nationer in i civilisationen. De billiga varupriserna är det tunga artilleri, med vilket den skjuter ner alla kinesiska

murar och varmed den tvingar barbarernas hårdnackade främlingshat att kapitulera. Den tvingar alla nationer att tillägna sig bourgeoisins produktions sätt, om de inte vill gå under; den tvingar dem att hos sig själva införa den så kallade civilisationen dvs att bli bourgeois. Med ett ord: den skapar sig en värld efter sitt eget beläte.

Bourgeoisin har lagt landsbygden under stadens herravälde. Den har skapat kolossala städer, den har i hög grad ökat invånarantalet i städerna i förhållande till befolkningen på landsbygden och därigenom dragit en betydande del av befolkningen undan lantlivets idioti. Och liksom den gjort landet beroende av staden, så har den gjort barbariska och halvbarbariska länder beroende av de civiliserade, bondefolken av folk där bourgeoisin är stark, österlandet av västerlandet.

Bourgeoisin upphäver mer och mer splittringen av produktionsmedlen, av egendomen och av befolkningen. Den har trängt ihop befolkningen, centraliserat produktionsmedlen och koncentrerat egendomen på få händer. Den nödvändiga följden härav var den politiska centraliseringen. Oberoende, enbart löst förbundna provinser med olika intressen, lagar, regeringar och tullar sammanfördes till en nation, en regering, en lag, ett nationellt klassintresse, en tullgräns.

Bourgeoisin har under sitt knappt hundraåriga klassherravälde skapat väldigare och kolossalare produktivkrafter än alla de föregående generationerna tillsammans. Naturkrafternas underkuvande, maskinerna, kemins användning i industri och åkerbruk, ångbåtstrafik, järnvägar, elektrisk telegraf, uppodling av hela världsdelar, upprepning av floderna för trafik, hela befolkningar framstampade ur marknaden — vilket tidigare århundrade anade, att sådana produktionskrafter slumrade i det samhällseliga arbetets sköte?

Vi har alltså sett: de produktions- och samfärdsmedel, på vilkas grundval bourgeoisin växte fram, skapades av det feodala samhället. På ett visst stadium av utvecklingen av dessa produktions- och samfärdsmedel motsvarade de förhållanden, varunder feodalsamhället producerade och drev utbyte, den feodala organisationen av jordbruk och manufaktur, med ett ord de feodala egendomsförhållandena, inte längre de redan utvecklade produktivkrafterna. Dessa förhållanden hämmade produktionen i stället för att främja den. De förvandlades till lika många fjättrar. De måste sprängas, och de sprängdes.

I deras ställe trädde den fria konkurrensen med den därtill anpassade

samhälleliga och politiska konstitutionen, med borgarklassens ekonomiska och politiska herravälde.

En liknande utveckling försiggår nu inför våra ögon. De borgerliga produktions- och samfärdsförhållandena, de borgerliga egendomsförhållandena, det moderna borgerliga samhället, som framtrölat så väldiga produktions- och samfärdsmedel, liknar häxmästaren, som inte längre förmår behärska de underjordiska makter, som han frambesvurit. Sedan årtionden är industrins och handelns historia bara historien om de moderna produktivkrafternas revolt mot de moderna produktionsförhållandena, mot egendomsförhållandena, som utgör livsbetingelsen för bourgeoisin och dess herravälde. Det är tillräckligt att nämna handelskriserna, vilka genom sin periodiska återkomst alltmer hotande ifrågasätter hela det borgerliga samhällets existens. Under handelskriserna förintas regelbundet inte bara en stor del av de frambragta produkterna, utan även av själva produktivkrafterna. Under kriserna utbryter en samhälls epidemi, vilken skulle ha förefallit alla andra epoker som en orimlighet: överproduktionens epidemi. Samhället finner sig plötsligt försatt tillbaka i ett tillstånd av momentant barbari, en hungersnöd; ett allmänt förintelsekrig synes ha avskurit det från alla livsmedel; industrin och handeln synes förintade, och varför? Därför att det äger för mycket civilisation, för mycket livsmedel, för mycket industri och för mycket handel. De produktivkrafter, som står till samhällets förfogande, tjänar inte längre till att främja de borgerliga egendomsförhållandena; de har tvärtom blivit för väldiga för dessa förhållanden, de hämmas av dem, och så snart de övervunnit detta hinder, bringar de hela det borgerliga samhället i oordning; hotar den borgerliga egendomens existens. De borgerliga förhållandena har blivit för trånga för att rymma den rikedom som de skapat. Varigenom övervinner bourgeoisin kriserna? Å ena sidan genom den framtvungade förintelsen av en mängd produktivkrafter, å andra sidan genom erövringen av nya marknader och en grundligare utsugning av äldre marknader. Varigenom alltså? Därigenom att den förbereder ännu mer mångsidiga och våldsamma kriser och minskar medlen att förebygga kriserna.

De vapen, varmed bourgeoisin slagit feodalismen till marken, riktas nu mot bourgeoisin själv.

Men bourgeoisin har inte bara smitt de vapen, som skall bringa den döden, den har också frambragt de män, vilka skall föra detta vapen —

de moderna arbetarna, proletärerna.

I samma grad som bourgeoisin, dvs kapitalet, utvecklas, i samma grad utvecklas proletariatet, de moderna arbetarnas klass, som bara lever så länge som de finner arbete och som bara finner arbete så länge som deras arbete ökar kapitalet. Dessa arbetare, som styckevis måste sälja sig själva, är varor som varje annan handelsartikel och därför på samma sätt utsatta för alla konkurrensens växlingar, alla marknadens förändringar.

Proletärens arbete har genom maskineriets utveckling och arbetsdelningen förlorat all självständig karaktär och därmed all lockelse för arbetaren. Han blir bara ett tillbehör till maskinen, av vilket man begär enbart de enklaste, enformigaste och lättlärdaste handgrepp. De kostnader, som arbetaren försäkrar, inskränker sig därför nästan enbart till de livsmedel, som han behöver för sitt underhåll och sitt släktes fortplantning. Men en varas pris, alltså även arbetets, är lika med dess produktionskostnader. I samma utsträckning som arbetets motbudande karaktär tilltager, i samma utsträckning sjunker därför lönen. Än mer, i samma utsträckning som maskineriet och arbetsdelningen tilltar, i samma utsträckning ökas också arbetets mängd, vare sig det sker genom arbetstidens förlängning eller genom ökning av det arbete som krävs under en viss tidrymd eller genom maskinernas uppdrivna fart osv.

Den moderna industrin har förvandlat den patriarkaliska mästarens lilla verkstad till den industriella kapitalistens stora fabrik. Arbetarmassor, hopträngda i fabriken organiseras som soldater. De ställs som meniga industrisoldater under uppsikt av en fullständig hierarki av underofficerare och officerare. De är inte bara borgarklassens och borgarstatens träl, utan de trälbinds dagligen och stundligen av maskinen, av förmannen och framför allt av den enskilde borgerlige fabrikanten själv. Denna despoti är så mycket småaktigare, förhatligare och bittrare, ju öppnare den proklamerar vinsten som sitt ändamål.

Ju mindre handarbetet kräver skicklighet och kraft, dvs ju mer den moderna industrin utvecklas, desto mer trängs männens arbete ut genom kvinnors arbete. Könns- och ålderskillnader har inte längre någon social betydelse för arbetarklassen. Nu är alla bara arbetsredskap, som drar olika kostnader allt efter ålder och kön.

När fabrikantens utsugning av arbetaren så tillvida kommit till punkt, att han fått sin lön kontant utbetald, så kastar sig de andra delarna av bourgeoisin över honom: husägaren, krämaren, pantlånaren osv.

Den hittillsvarande lägre medelklassen, de små industriidkarna, köpmännen och räntetägarna, hantverkarna och bönderna, alla dessa sjunker ned i proletariatet, dels därför, att deras lilla kapital inte räcker till för drift av storindustri och dukar under i konkurrensen med de större kapitalisterna, dels därför att deras speciella skicklighet blir värdelös genom nya produktionssätt. Så rekryteras proletariatet ur alla klasser i befolkningen.

Proletariatet genomgår olika utvecklingsstadier. Dess kamp mot bourgeoisin börjar samtidigt med dess existens.

I början kämpar de enskilda arbetarna, sedan arbetarna vid samma fabrik, sedan arbetare inom samma yrke på en plats mot den enskilde borgaren, som direkt utsuger dem. De riktar sina angrepp inte bara mot de borgerliga produktionsförhållandena, utan också mot själva produktionsmedlen; de förintar de främmande konkurrerande varorna, de slår sönder maskinerna, de sticker fabriker i brand, de söker återvinna den medeltida arbetarens förlorade ställning.

På detta stadium utgör arbetarna en massa spridd över hela landet och splittrad genom konkurrensen. Arbetarnas sammanhållning som massa är ännu inte följd av deras egen förening utan följd av att bourgeoisin förenats, bourgeoisin som för att uppnå sina egna politiska mål måste sätta hela proletariatet i rörelse och tillsvidare också kan göra detta. På detta stadium bekämpar proletärererna alltså inte sina fiender utan sina fienders fiender, resterna av den absoluta monarkin, godsägarna, den icke industriella bourgeoisin, småborgarna. Hela den historiska utvecklingen är på detta sätt koncentrerad i bourgeoisins händer: varje seger, som vinnas under dessa förhållanden, är en seger för bourgeoisin.

Men med industrins utveckling inte bara utökas proletariatet, det trängs också samman i större massor, dess kraft växer, och det känner den mera. Intressena och livssituationen inom proletariatet blir mer och mer likartade, i och med att maskinerna mer och mer utplånar skillnaderna i arbetet och lönen nästan överallt trycks ner på samma låga nivå. Den växande konkurrensen mellan borgarna inbördes och de därur framväxande handelskriserna gör arbetarnas lön allt osäkrare; maskinernas ständiga, allt snabbare utveckling och förbättring gör hela deras levnadställning allt ovissare; och alltmer antar sammanstötningarna mellan den enskilde arbetaren och den enskilde borgaren karaktären av en sammanstötning mellan två klasser. Arbetarna börjar nu sammansluta

sig mot bourgeoisin. De förenar sig för att hålla sin lön uppe. De bildar själva varaktiga sammanslutningar för att kunna samla resurser inför eventuella resningar. Här och där bryter kampen ut i upplopp.

Stundom segrar arbetarna, men bara tillfälligt. Det egentliga resultatet av deras strider är inte den omedelbara framgången, utan föreningen av arbetare vilken griper allt vidare omkring sig. Denna befrämjas av de växande kommunikationsmedlen, som skapas av storindustrin och som sätter arbetarna på de olika orterna i förbindelse med varandra. Men det behövs bara denna förbindelse för att centralisera de många lönestriderna, som överallt har samma karaktär, till en hela landet omfattande klasskamp. Varje klasskamp är emellertid en politisk kamp. Och den sammanslutning, som medeltidens dåliga vägar behövde århundraden för att genomföra, den skapar det moderna proletariatet på få år med järnvägarnas hjälp.

Denna proletariatets organisering till klass och därmed till politiskt parti sprängs åter varje ögonblick genom konkurrensen mellan arbetarna själva. Men den lever oupphörligt upp igen, starkare, fastare, mäktigare. Den framtvingar erkännandet i lagform av enskilda arbetarintressen genom att utnyttja splittringen inom bourgeoisin. Så tiotimmarslagen i England.

Över huvud befrämjar kollisionerna i det gamla samhället på mångfaldigt sätt proletariatets utveckling. Bourgeoisin befinner sig i en fortgående kamp; i början mot aristokratin; senare mot de delar av själva bourgeoisin vilkas intressen råkat i strid med industrins framsteg; ständigt mot bourgeoisin i alla främmande länder. I alla dessa strider ser de sig tvungna att vädja till proletariatet, att ta dess hjälp i anspråk och på så sätt dra det in i den politiska rörelsen. Den själv tillför alltså proletariatet sina egna bildningselement, dvs vapen mot sig själv.

Vidare förekommer det, såsom vi sett, att stora delar av den härskande klassen genom industrins framsteg slungas ned till proletariatet eller i varje fall hotas i sina levnadsvillkor. Även dessa tillför proletariatet en mängd bildningselement.

I de tider slutligen, då klasskampen närmar sig avgörandet, antar upplösningssprocessen inom den härskande klassen, inom hela det gamla samhället, en så häftig, så skarp karaktär, att en liten del av den härskande klassen lösgör sig från denna och ansluter sig till den revolutionära klassen, den klass som bär framtiden i sina händer. Liksom där-

för tidigare en del av adeln övergick till bourgeoisin, så övergår nu en del av bourgeoisin till proletariatet. och i synnerhet en del av bourgeoisins ideologer, vilka arbetat sig upp till en teoretisk förståelse av hela den historiska utvecklingen.

Av alla de klasser, som i våra dagar står gentemot bourgeoisin, är bara proletariatet en verkligt revolutionär klass. Alla de andra klasserna förfaller och går under med storindustrin, proletariatet är dennas egen produkt.

Medelklassen; den lille fabrikanten, den lille köpmannen, hantverkaren, bonden, alla bekämpar bourgeoisin för att skydda sin existens som medelstånd mot undergång. De är alltså inte revolutionära utan konservativa. Än mer, de är reaktionära, de söker vrida historiens hjul tillbaka. Om de är revolutionära, så är de det med hänsyn till sin förestående övergång till proletariatet, så försvarar de inte sina nuvarande utan sina framtida intressen, så lämnar de sin egen ståndpunkt för att ställa sig på proletariatets.

Trasproletariatet, denna passiva förruttnelse av de understa skikten i det gamla samhället, blir genom en proletär revolution här och där indraget i rörelsen, men enligt hela sin levnadsställning kommer det dock att vara beredvilligare att låta köpa sig för reaktionära stämplingar.

Det gamla samhällets levnadsförhållanden är redan förintade i proletariatets levnadsförhållanden. Proletären är egendomslös, hans förhållande till hustru och barn har ingenting mer gemensamt med de borgerliga familjeförhållandena. Det moderna industriarbetet, det moderna trälandet under kapitalet, som är detsamma i England som i Frankrike, i Amerika som i Tyskland, har utplånat all nationell karaktär hos proletären. Lagarna, moralen, religionen är för honom lika många borgerliga fördomar, bakom vilka lika många borgerliga intressen döljer sig.

Alla tidigare klasser, som tillkämpat sig makten, sökte skydda sin redan förvärvade levnadsställning genom att underkasta hela samhället sina egna förvärvsbetingelser. Proletärerna kan erövra de samhällsliga produktivkrafterna blott genom att avskaffa sitt eget hittillsvarande förvärvssystem och därmed hela det hittillsvarande förvärvssystemet. Proletärerna har ingenting eget att värna, de har att förstöra alla hittills existerande privatsäkerheter och privatförsäkringar

Alla hittillsvarande rörelser har varit rörelser av minoriteter eller i minoriteternas intressen. Den proletära rörelsen är den självständiga

utvecklingen av det oerhörda flertalet i det oerhörda flertalets intresse. Proletariatet, det understa lagret i det nuvarande samhället, kan inte höja sig, inte resa sig, utan att hela överbyggnaden till de skikt, vilka bildar det officiella samhället, sprängs i luften.

Proletariatets kamp mot bourgeoisin är att börja med till formen, om också inte till innehållet, en nationell kamp. Varje lands proletariat måste naturligtvis först få bukt med sin egen bourgeoisin.

När vi tecknade de allmänna faserna av proletariatets utveckling, följde vi det mer eller mindre dolda inbördeskriget inom det bestående samhället till den punkt, där det bryter ut i en öppen revolution och proletariatet genom att med våld störta bourgeoisin grundar sitt eget herravälde.

Hela det hittillsvarande samhället vilade, som vi sett, på motsättningen mellan förtryckande och förtryckta klasser. Men för att kunna undertrycka en klass, måste man dock tillförsäkra den sådana villkor att den åtminstone kan existera som träl. Den livegna har under livegenskapen arbetat sig upp till medlem av kommunen liksom småborgaren till borgare under den feodala absolutismens ok. I stället för att höja sig i och med industrins framsteg sjunker däremot den moderne arbetaren allt djupare ned under sin egen klass' levnadsvillkor. Arbetaren blir en fattigklapp och fattigdomen utvecklar sig ännu fortare än befolkningen och rikedom. Det framgår därav tydligt, att bourgeoisin är oförmögen att längre förbli den härskande klassen i samhället och påtvinga samhället sin klass' levnadsbetingelser som tvingande lag. Den är ur stånd att härskas, eftersom den är ur stånd att tillförsäkra sin slav existens ens inom gränserna för hans slaveri, eftersom den är tvungen att låta honom sjunka ned i ett läge, där den måste nära honom i stället för att näras av honom. Samhället kan inte längre leva under bourgeoisin, dvs dess liv är inte längre förenligt med samhället.

Det väsentliga villkoret för borgarklassens existens och herravälde är anhopningen av rikedom på privata händer, bildandet och ökandet av kapital; kapitalets förutsättning är lönearbetet. Lönearbetet vilar uteslutande på konkurrensen arbetarna emellan. Framstegen i industrin, vars viljelösa och motståndslösa bärare bourgeoisin är, sätter i stället för arbetarnas isolering genom konkurrensen deras revolutionära förening genom association. Med storindustrins utveckling rycks alltså själva den grundval, på vilken bourgeoisin producerar och tillägnar sig mer-

produkter, undan dess fötter. Den producerar framför allt sin egen dödgrävare. Dess undergång och proletariatets seger är lika oundvikliga.

II

Proletärer och kommunister

I vilket förhållande står kommunister till proletärerna i allmänhet?

Kommunisterna utgör inte ett särskilt parti gentemot de andra arbetarpartierna.

De har inga intressen skilda från proletariatets intressen.

De uppställer, inga särskilda principer, efter vilka de vill forma den proletära rörelsen.

Kommunisterna skiljer sig från de övriga proletära partierna bara därigenom, att de å ena sidan i proletariatets olika nationella strider framhäver hela proletariatets gemensamma och av nationaliteten oberoende intressen och gör dem gällande, och å andra sidan därigenom, att de under de olika utvecklingsstadierna, som kampen mellan proletariat och bourgeoisie genomgår, alltid företräder hela rörelsens intressen.

Kommunisterna är alltså praktiskt den beslutsammaste, alltid pådrivande delen av arbetarpartierna i alla länder; teoretiskt har de före den övriga massan av proletariatet kommit till insikt om betingelserna för, gången och de allmänna resultaten av den proletära rörelsen.

Kommunisternas närmaste mål är detsamma som alla övriga proletära partiers; proletariatets utveckling till klass, störtandet av bourgeoisins herravälde, proletariatets erövring av den politiska makten.

Kommunisternas teoretiska läror vilar ingalunda på idéer och principer, som uttänkts eller upptäckts av den ene eller andre världsförbättraren.

Det är bara allmänna uttryck för den pågående klasskampens faktiska förhållanden, en inför våra ögon försiggående historisk utveckling. Avskaffandet av hittillsvarande egendomsförhållanden är ingenting för kommunismen särskilt betecknande.

Alla egendomsförhållanden har alltid varit underkastade en ständig historisk växling, en ständig historisk förändring.

Den franska revolutionen t ex avskaffade feodalegendomen till förmån för den borgerliga egendomen.

Vad som utmärker kommunismen är inte avskaffande av egendomen

över huvud taget, utan avskaffandet av den borgerliga egendomen.

Men den moderna borgerliga privategendomen är det sista och mest fulländade uttrycket för framställningen och tillägnandet av produkter, som bygger på klassmotsättningar, på den enes utsugning av den andre.

I denna mening kan kommunisterna sammanfatta sin teori i uttrycket: privategendomens upphävande.

Man har förebrått oss kommunister, att vi vill avskaffa den personligt förvärvade, genom eget arbete frambringade egendomen; den egendom, som skulle utgöra grundvalen för all personlig frihet, verksamhet och självständighet.

Genom eget arbete förvärvad, självförtjänt egendom! Talar ni om småborgarens eller småbondens egendom, som föregick den borgerliga egendomen? Vi behöver inte avskaffa den, industrins utveckling har avskaffat den och avskaffar den dagligen.

Eller talar ni om den moderna borgerliga privategendomen?

Men förskaffar lönearbetet, proletärens arbete, honom egendom? Ingalunda. Det skapar kapitalet, dvs den egendom, som utsuger lönearbetet och som bara kan förökas genom att skapa nytt lönearbete för att på nytt utsuga det. Egendomen i sin nuvarande form rör sig i motsättningen mellan kapital och lönearbete. Låt oss betrakta de båda sidorna av denna motsättning.

Att vara kapitalist betyder inte bara att intaga en rent personlig, utan en samhällelig ställning i produktionen. Kapitalet är en samhällelig produkt och kan bara sättas i rörelse genom en gemensam verksamhet av många medlemmar, ja, i sista instans bara genom den gemensamma verksamheten av alla samhällets medlemmar.

Kapitalet är alltså ingen personlig, det är en samhällelig makt.

Om kapitalet alltså förvandlas till gemensam, alla samhällets medlemmar tillhörande egendom, så förvandlas inte därmed personlig egendom till samhällelig. Bara egendomens samhälleliga karaktär förvandlas. Den förlorar sin klasskaraktär.

Vi kommer nu till lönearbetet.

Lönearbetets genomsnittspris är arbetslönens minimum, dvs summan av de livsmedel, som är nödvändiga för att hålla arbetaren som arbetare vid liv. Vad lönearbetaren således genom sitt arbete tillägnat sig räcker bara till för att uppehålla livet. Vi vill ingalunda avskaffa dennes personliga tillägnelse av arbetsprodukten för livets omedelbara reproduktion.

tion, en tillägnelse, som inte ger något överskott, vilket kunde ge makt över främmande arbete. Vi vill bara upphäva den eländiga karaktären av denna tillägnelse, varunder arbetaren bara lever för att öka kapitalet, bara lever i den mån det passar den härskande klassens intressen.

I det borgerliga samhället är det levande arbetet bara ett medel att öka det hopade arbetet. I det kommunistiska samhället skall det hopade arbetet bara vara ett medel att utvidga, berika och befrämja arbetarnas livsprocess.

I det borgerliga samhället härskar alltså det förflutna över det nuvarande, i det kommunistiska samhället det nuvarande över det förflutna. I det borgerliga samhället är kapitalet självständigt och personligt, medan den arbetande individen är osjälvständig och opersonlig.

Upphävandet av detta förhållande kallar bourgeoisin upphävandet av personlighet och frihet! Och med rätta. Det är förvisso fråga om upphävandet av den borgerliga personligheten, självständigheten och friheten.

Med frihet förstår man under de nuvarande borgerliga produktionsförhållandena den fria handeln, friheten att köpa och sälja.

Men försvinner schackrandet, så försvinner också det fria schackrandet. Talesätten om det fria schackrandet har, liksom vår bourgeoisie alla övriga frihetsbravader, bara någon mening gentemot det bundna schackrandet, gentemot medeltidens undertryckta borgare, men inte gentemot kommunisternas avskaffande av schackrandet, av de borgerliga produktionsförhållandena och av bourgeoisin själv.

Ni förfasar er över att vi vill upphäva privategendomen. Men i nuvarande samhälle är privategendomen upphävd för nio tiondelar av dess medlemmar; den existerar just därigenom, att den inte existerar för nio tiondelar. Ni förebrår oss alltså, att vi vill upphäva en egendom, som har till nödvändig förutsättning, att det oerhörda flertalet i samhället är egendomslost.

Med andra ord, ni förebrår oss, att vi vill upphäva er egendom. Alldeles riktigt, det vill vi.

Från det ögonblick, då arbetet inte längre kan förvandlas till kapital, pengar, jordränta, kort sagt till en samhällsmakt, som kan monopoliseras, dvs från det ögonblick, då den personliga egendomen inte längre kan slå om i borgerlig, förklarar ni, att det personliga skulle upphävas.

Ni medger således, att ni med det personliga inte menar något annat än borgaren, den borgerlige egendomsägaren. Och denna person skall

förvisso upphävas.

Kommunismen berövar ingen makten att kunna tillägna sig samhällseliga produkter, den förintar bara makten att genom detta tillägnande kunna utsuga främmande arbete.

Man har invänt, att med privategendomens upphävande skulle all verksamhet upphöra och en allmän lättja utbreda sig.

I så fall måste det borgerliga samhället för länge sedan ha gått under av slöhet; ty de som här arbetar förvärvar ingen rikedom, och de som här förvärvar rikedom, de arbetar inte. Hela invändningen leder till tautologin, att det inte längre kommer att finnas lönearbete, när det inte längre finns kapital.

Alla invändningar, som riktas mot det kommunistiska sättet att tillägna sig och att framställa materiella produkter, har även utsträckts att gälla tillägnelsen och produktionen av andliga produkter. Liksom för borgaren upphörandet av klassegendomen ter sig liktydigt med upphörandet av produktionen själv, så ter sig klassbildningens upphörande för honom identisk med bildningens upphörande över huvud taget.

Den bildning, vars förlust han beklagar, utgör för det enorma flertalet utbildningen till maskin.

Men tvista inte med oss genom att med era borgerliga föreställningar om frihet, bildning, rätt osv mäta avskaffandet av den borgerliga egendomen. Era idéer är själva produkter av de borgerliga produktions- och egendomsförhållandena, liksom er rätt bara är er till lag upphöjda klassvilja, en vilja vars innehåll är givet i de materiella levnadsbetingelserna för er klass.

Den intresseföreställning, vari ni förvandlar era produktions- och egendomsförhållanden från historiska, under produktionens utveckling övergående, förhållanden till eviga natur- och förnuftslagar, delar ni med alla tidigare härskande klasser, som gått under. Det som ni förstår, när det gäller den antika egendomen, det som ni förstår, när det gäller den feodala egendomen, det kan ni inte längre förstå, när det gäller den borgerliga egendomen.

Familjens upphävande! Även de radikalaste beskärmar sig över denna skändliga avsikt hos kommunisterna.

Varpå vilar den nuvarande, den borgerliga familjen? På kapitalet, på det enskilda förvärvet. Fullständigt utvecklad existerar den bara för bourgeoisin; men den finner sin komplettering i den tvungna familjelösheten

hos proletärerna och i den offentliga prostitutionen.

Borgarens familj bortfaller naturligtvis samtidigt med denna dess komplettering, och båda försvinner i och med att kapitalet försvinner.

Förebrår ni oss, att vi vill upphäva föräldrarnas utsugning av barnen? Vi tillstår denna förbrytelse.

Men, säger ni, vi upphäver de intimaste förhållanden, när vi i stället för uppfostran i hemmet sätter samhällelig uppfostran.

Och är inte också er uppfostran bestämd genom samhället? Genom de samhällsförhållanden, under vilka ni uppfostrar, genom samhällets direkta eller indirekta inblandning, medelst skolan osv. Kommunister uppfinner inte samhällets inverkan på uppfostran; de förändrar bara dess karaktär; de undandrar uppfostran den härskande klassens inflytande.

De borgerliga talesätten om familj och uppfostran, om det kärleksfulla förhållandet mellan föräldrar och barn, blir alltmera motbjudande, ju mer alla proletärernas familjeband sönderslits till följd av storindustrin och barnen förvandlas till vanliga handelsartiklar och arbetsredskap.

Men ni kommunister vill införa kvinnogemenskap, skriker hela bourgeoisin i korus mot oss.

Borgaren ser i sin hustru bara ett produktionsinstrument. Han hör, att produktionsinstrumenten skall göras till allmän egendom och kan då naturligtvis inte tänka sig annat än att gemensamheten också skall bli kvinnas lott.

Han anar inte att det just gäller att upphäva kvinnans ställning som enbart ett produktionsinstrument.

Det finns för övrigt ingenting löjligare än våra borgares högmoraliska bestörtning över kommunisternas föregivna officiella kvinnogemenskap. Kommunister behöver inte uppfinna kvinnogemenskapen, den har nästan alltid existerat.

Våra borgare, som inte är nöjda med, att deras proletärers hustrur och döttrar står till deras förfogande, för att nu inte tala om den officiella prostitutionen, finner ett särskilt nöje i att ömsesidigt förföra varandras hustrur.

Det borgerliga samhällets äktenskap är i verkligheten hustrugemenskap. Man kunde på sin höjd förebrå kommunisterna, att de i stället för en under hyckleri dold kvinnogemenskap ville sätta en officiell öppenhyärtlig sådan. Det förstås för övrigt av sig självt, att med upphävandet av de nuvarande produktionsförhållandena även den kvinnogemenskap,

som uppstått ur dessa, dvs den officiella och icke-officiella prostitutionen, kommer att försvinna.

Man har vidare förebrått kommunisterna, att de vill avskaffa fäderneslandet, nationaliteten.

Arbetarna har inte något fädernesland. Man kan inte ta ifrån dem vad de inte har. Då emellertid proletariatet först måste erövra den politiska makten, upphöja sig till nationell klass och konstituera sig självt som nation, så är det självt ännu nationellt, om också ingalunda i samma mening som bourgeoisin.

Nationernas isolering och motsättningarna mellan folken försvinner mer och mer redan med bourgeoisins utveckling, med handelsfriheten, världsmarknaden, den industriella produktionens likformighet och de därtill svarande levnadsförhållandena.

Proletariatets herravälde skall få dem att försvinna ännu mer. Samfällidaktion, åtminstone av de civiliserade länderna, är en av de första betingelserna för proletariatets befrielse.

I samma grad som den ena individens exploatering av den andra upphävs, i samma grad upphävs den ena nationens exploatering av den andra.

Med klassmotsättningarna i nationens inre faller den fientliga inställningen mellan nationerna.

De anklagelser mot kommunismen, som i allmänhet höjes från religiösa, filosofiska och ideologiska synpunkter överhuvudtaget, förtjänar inget utförligt bemötande.

Behövs det en djupare insikt för att förstå, att med människornas levnadsförhållanden, med deras samhälleliga relationer, med deras samhälleliga tillvaro även deras föreställningar, åskådningar och begrepp, med ett ord, även deras medvetande förändras sig.

Vad bevisar idéhistorien annat än, att den andliga produktionen förändras sig i och med den materiella? En viss tids härskande idéer var alltid enbart den härskande klassens idéer.

Man talar om idéer, som revolutionerar ett helt samhälle; man uttalar därmed bara det faktum, att det inom det gamla samhället bildats byggstenarna för ett nytt och att upplösningen av de gamla idealen håller jämna steg med upplösningen av de gamla levnadsförhållandena.

När den antika världen var i färd med att gå under, besegrades de gamla religionerna av kristendomen. När de kristna idéerna på 1700-ta-

let överflyglades av upplysningsidéerna, kämpade det feodala samhället sin dödskamp med den då revolutionära bourgeoisin. Samvets- och religionsfrihetens idéer uttryckte bara den fria konkurrensens herravälde på vetandets område.

“Men”, skall man säga, “religiösa, moraliska, filosofiska, politiska, rättsliga idéer osv förändrades dock under den historiska utvecklingens förlopp. Religionen, moralen, filosofin, politiken och rätten överlevde alltid dessa växlingar.

“Det ges dessutom eviga sanningar såsom frihet, rättfärdighet osv vilka är gemensamma för alla samhällstillstånd. Men kommunismen avskaffar de eviga sanningarna, den avskaffar religionen och moralen i stället för att omskapa dem, den motsäger alltså all hittillsvarande historisk utveckling.”

Till vad inskränker sig denna anklagelse? Det hittillsvarande samhällets historia utvecklades i klassmotsatser, som under olika perioder getalades olika.

Men vilken form de än antagit är den ena samhällsdelens utsugning av den andra ett för alla gångna århundraden gemensamt faktum. Det är därför inget under, att det samhälleliga medvetandet under alla århundraden rört sig, all mångfald och olikhet till trots, i vissa gemensamma former, medvetandeformer, som först med klassmotsättningarnas fullständiga försvinnande kommer att helt och hållet upplösas.

Den kommunistiska revolutionen är den radikalaste brytningen med de traditionella egendomsförhållandena; intet under att det i dess utvecklingsgång på det radikalaste bryts med de traditionella idéerna.

Men låt oss lämna bourgeoisins invändningar mot kommunisterna.

Vi såg redan ovan, att det första steget i arbetarrevolutionen är att höja proletariatet till härskande klass, att erövra demokratin.

Proletariatet kommer att begagna sin politiska makt till att så småningom ta ifrån bourgeoisin allt kapital och samla alla produktionsinstrument i statens hand dvs i det som härskande klass organiserade proletariats händer samt fortast möjligt öka mängden av produktionskrafter.

I början kan detta naturligtvis ske endast genom despotiska ingrepp i egendomsrätten och i de borgerliga produktionsförhållandena, således genom åtgärder, vilka synes ekonomiskt otillräckliga och ohållbara, men som under utvecklingens lopp kommer att spränga sina egna gränser och är oundvikliga som medel att omvälva hela produktionssättet.

Dessa åtgärder kommer naturligtvis att vara olika i olika länder.

För de mest utvecklade länderna skall dock tämligen allmänt följande kunna komma till användning:

1. Jordegendomens expropriering och jordrätans användning till statsutgifter.
2. Starkt progressiv beskattning.
3. Arvsrättens avskaffande.
4. Konfiskation av alla emigranternas och rebellers egendom.
5. Kreditens centralisering i statens händer genom en nationalbank med statskapital och uteslutande monopol.
6. Centralisering av transportväsendet i statens händer.
7. Utökande av fabriker i nationell skala, produktionsinstrument, uppodling och förbättring av jorden efter en samhällelig plan.
8. Lika arbetstvång för alla, upprättande av industriella arméer, särskilt för jordbruket.
9. Förening av jordbruks- och industridriften, åtgärder för att så småningom undanröja skillnaden mellan stad och landsbygd.
10. Offentlig och kostnadsfri uppfostran av alla barn. Avskaffande av fabriksarbetet för barn i dess nuvarande form. Uppfostrans förening med den materiella produktionen osv.

När under utvecklingens lopp klasskillnaderna försvunnit och all produktion koncentrerats i händerna på de fritt associerade individerna, så förlorar den offentliga makten sin politiska karaktär. Den politiska makten i egentlig mening är en klass' sätt att organisera förtrycket av en annan klass. När proletariatet i kampen mot bourgeoisin med nödvändighet förenar sig som klass, genom en revolution gör sig till härskande klass och som härskande klass med våld upphäver de gamla produktionsförhållandena, så upphäver det med dessa produktionsförhållanden klassmotsättningens existensbetingelser, klasser över huvud taget och därmed sitt eget herravälde som klass.

I stället för det gamla borgerliga samhället med dess klasser och klassmotsättningar framträder en fri association vari envars fria utveckling är förutsättningen för allas fria utveckling.

III

Socialistisk och kommunistisk litteratur

1. Den reaktionära socialismen

a) Den feodala socialismen

Den franska och den engelska aristokratin var enligt sin historiska ställning kallad att skriva smådeskrifter mot det moderna borgerliga samhället. I den franska julirevolutionen 1830 och i den engelska reformrörelsen hade den ännu en gång besegrats av den hatade uppkomlingen. Det kunde inte längre vara tal om en allvarlig politisk kamp. Bara den litterära kampen återstod. Men även på litteraturens område hade restaurationstidens[8] gamla talesätt blivit omöjliga. För att väcka sympati måste aristokratin skenbart lämna sina egna intressen åt sidan och bara i den exploaterade arbetarklassens intresse formulera sin anklagelseakt mot bourgeoisin. Den sökte sig därmed tröst i att sjunga smådevisor om sin nye härskare och viska olycksprofetior i hans öra.

På så sätt uppstod den feodala socialismen, halvt klagosång, halvt smådeskrift, halvt återfall i det förgångna, halvt hotelse för framtiden, stundom träffande bourgeoisin i hjärtat genom en bitter, genialt mördande dom, alltid komisk genom sin fullkomliga oförmåga att förstå den moderna historiens gång.

Den proletära tiggarpåsen svängde den som en fana i handen för att samla folket bakom sig. Men så ofta folket följde dem, upptäckte det på deras bak de gamla feodala vapensköldarna och drog sig tillbaka med ett högt och vanvördigt skratt.

En del av de franska legitimisterna och Det unga England uppförde detta skådespel.

När de feodala bevisar, att deras art av utsugning var en annan än den borgerliga, så glömmar de bara bort att de utsög under helt andra och nu föråldrade omständigheter och betingelser. När de gör gällande, att det moderna proletariatet inte har existerat under deras herravälde, så glömmar de bara att just den moderna bourgeoisin var en ofrånkomlig telning av deras samhällsordning.

För övrigt gör de så föga hemlighet av den reaktionära karaktären av sin kritik, att deras huvudanklagelse mot bourgeoisin just består i att

under dess regim utvecklar sig en klass, som kommer att spränga hela den gamla samhällsordningen i luften.

De förebrår bourgeoisin långt mer, att den frambringar ett revolutionärt proletariat än ett proletariat över huvud taget.

I den praktiska politiken deltar de därför i alla våldsåtgärder mot arbetarklassen, och i det dagliga livet bekvämar de sig gärna, trots alla uppblåsta talesätt, att plocka de gyllene äpplena och schackra bort sin tro, kärlek och ära mot ull, betor och brännvin.[9]

Liksom prästen alltid gick hand i hand med de feodala, så går prästsocialismen samman med den feodalistiska socialismen.

Ingenting är lättare än att ge den kristna asketismen en socialistisk anstrykning. Gick inte också kristendomen mot privategendomen, mot äktenskapet och mot staten? Predikade den inte i stället välgörenhet och tiggeri, celibat och späkningar, klosterliv och kyrka? Den kristna socialismen är bara det vigvatten, varmed prästen välsignar aristokraternas vrede.

b) Småborgerlig socialism

Den feodala aristokratin är inte den enda klass, som störtades av bourgeoisin, och vars levnadsbetingelser försämrades och upphörde med det moderna borgerliga samhället. Medeltidens småborgardöme och småbondestånd var förelöpare till den moderna bourgeoisin. I de industriellt och kommersiellt mindre utvecklade länderna vegeterar ännu denna klass vidare bredvid den uppväxande bourgeoisin.

I de länder, där den moderna civilisationen utvecklats, har det uppstått ett nytt småborgarskap, som svävar mellan proletariatet och bourgeoisin och som ständigt bildas på nytt som en kompletterande del av det borgerliga samhället, men vars medlemmar oupphörligt genom konkurrensen slungas ned i proletariatet, ja som med storindustrins utveckling t o m ser en tidpunkt närma sig, när de fullständigt försvinner som en självständig del av det moderna samhället och inom handel, industri och jordbruk ersätts med arbetsövervakare och tjänstemän.

I länder som Frankrike, där bondeklassen utgör långt mer än hälften av befolkningen, var det naturligt, att skriftställare, som uppträdde för proletariatet mot bourgeoisin, anlade småborgarens och småbondens måttstock på sin kritik av den borgerliga regimen och tog arbetarnas parti från en småborgerlig ståndpunkt. Så bildades den småborgerliga

socialismen. Sismondi är det ledande namnet i denna litteratur inte bara i Frankrike utan också i England.

Denna socialism blottade högst skarpsinnigt motsägelserna i de moderna produktionsförhållandena. Den avslöjade nationalekonomernas hycklande försköningar. Den uppvisade ovedersägligt de ödeläggande verkningarna av maskinerna och arbetsdelningen, kapitalens och jordegendomarnas koncentration, överproduktionen, kriserna, småborgarnas och småböndernas nödvändiga undergång, proletarietets elände, anarkin i produktionen, de skriande missförhållandena i rikedomens fördelning, det industriella förintelsekriget nationerna emellan, de gamla sedernas, de gamla familjeförhållandenas, de gamla nationaliteternas upplösning.

Sett till sitt positiva innehåll vill emellertid denna socialism antingen återställa de gamla produktions- och samfärdsmedlen och med dem de gamla egendomsförhållandena och det gamla samhället, eller också vill den med våld spärra in de moderna produktions- och samfärdsmedlen inom ramen för de gamla egendomsförhållandena, som av de förra sprängts och måste sprängas. I båda fallen är den på samma gång reaktionär och utopisk. Skråväsen i industrin och patriarkalisk hushållning på landsbygden, det är dess sista ord.

I sin fortsatta utveckling har denna riktning utmynnat i en feg baksmälla.

c) Den tyska eller "sanna" socialismen

Frankrikes socialistiska och kommunistiska litteratur, som uppstod under trycket från en härskande bourgeoisie och utgör det litterära uttrycket för kampen mot detta herravälde, infördes till Tyskland vid en tidpunkt, då bourgeoisin just började sin kamp mot den feodala absolutismen.

Tyska filosofer, halvfilosofer och skönandar kastade sig begärligt över denna litteratur och glömde bara, att de franska levnadsförhållandena inte hade invandrat till Tyskland på samma gång som dessa skrifter. Inför de tyska förhållandena förlorade den franska litteraturen all omedelbar praktisk betydelse och antog ett rent litterärt utseende. Den måste komma till uttryck som en tom spekulation över det mänskliga väsendets förverkligande. Så hade för 1700-talets tyska filosofer den första franska revolutionens fordringar bara innebörden att vara "det praktiska förnufts" fordringar i allmänhet, och den revolutionära franska bourgeoisins viljeyttringar betydde i deras ögon den rena viljans lagar, viljan sådan

den måste vara, den sant mänskliga viljan.

De tyska litteratörernas enda arbete bestod i att de satte de nya franska idéerna i samklang med sitt gamla filosofiska samvete eller snarare att de från sin filosofiska ståndpunkt tillägnade sig de franska idéerna.

Denna tillägnelse skedde på samma sätt som man över huvud taget tillägnar sig ett främmande språk, genuin översättning.

Det är bekant, hur munkarna skrev smaklösa katolska helgonlegender över de manuskript, på vilka den gamla hednatidens klassiska verk var upptecknade. De tyska författarna förfor tvärtom med den profana franska litteraturen. De skrev sin filosofiska dårskap efter det franska originalet. Så skrev de t ex efter den franska kritiken av penningförhållandena "avyttring av det mänskliga väsendet", efter den franska kritiken av borgarstaten "upphävande av det abstrakt allmänna herraväldet" osv.

Insmugglandet av dylika filosofiska fraser under de franska framställningarna döpte de till "handlingens filosofi", "sann socialism", "tysk socialistisk vetenskap", "filosofisk grund för socialismen" osv.

Den franska socialistisk-kommunistiska litteraturen blev på så sätt formligen kastrerad. Och då den i tyskarnas händer upphörde att vara ett uttryck för den ena klassens kamp mot den andra, så var tysken övertygad om att ha övervunnit "den franska ensidigheten", att i stället för sanna behov ha gett uttryck åt sanningens behov, i stället för proletarietets intressen det mänskliga väsendets intressen, människans i allmänhet, den människa, som inte tillhör någon klass, som över huvud taget inte finns i verkligheten utan bara i den filosofiska fantasins dimmoln.

Denna tyska socialism, som tog sina tafatta stilövningar så allvarligt och högtidligt och så skrytsamt utbasunerade dem, förlorade emellertid så småningom sin pedantiska oskuld.

Den tyska och särskilt den preussiska bourgeoisins kamp mot de feodala och det absoluta kungadömet, med ett ord, den liberala rörelsen blev allvarligare.

Den "sanna" socialismen bjöds därmed det önskade tillfället, att mot den politiska rörelsen ställa de socialistiska fordringarna, att utslunga det gamla anatemat mot liberalismen, mot den representativa staten, mot den borgerliga konkurrensen, borgerlig pressfrihet, borgerlig rätt, borgerlig frihet och jämlikhet, och predika för folkmassorna, hur de inte hade något att vinna genom denna rörelse, utan allt att förlora. Den tyska socialismen glömde i rätta ögonblicket, att den franska kritiken,

vars själlösa eko den var, förutsätter det moderna borgerliga samhället med motsvarande materiella levnadsvillkor och dithörande politiska konstitution, idel förutsättningar som det först gällde att tillkämpa sig i Tyskland.

Den tjänade de tyska absoluta regeringarna med deras följe av präster, skolmästare, kåljunkrar och byråkrater som lämplig fågelskrämma mot den hotfullt uppåtsträvande bourgeoisin.

Den utgjorde det sötsliskiga påbrödet till de svidande piskslag och gevärskulor, med vilka samma regeringar bearbetade de tyska arbetarupproren.

Blev den "sanna" socialismen på så sätt ett vapen i handen åt regeringarna mot den tyska bourgeoisin, så företrädde den även omedelbart ett reaktionärt intresse, det tyska småborgerskapets intresse. I Tyskland utgjorde skiktet av småborgare, vilket härstammade från 1500-talet och som alltsedan dess i olika former åter och åter dykt upp, den egentliga sociala grunden för de bestående förhållandena.

Dess upprätthållande betyder upprätthållandet av de bestående tyska förhållandena. Av bourgeoisins industriella och politiska herravälde fruktar det den säkra undergången, å ena sidan till följd av kapitalets koncentration, å andra sidan genom uppkomsten av ett revolutionärt proletariat. Detta småborgerskap tyckte att den "sanna" socialismen slog två flugor i en smäll. Den spred sig som en epidemi.

Den skrud, virkad av spekulativ spindelväv, översållad med retoriska blomster, genomdränkt av kväljande sentimentalitet, denna överspända klädnad, vari de tyska socialisterna draperade sina skrangliga "eviga sanningar", ökade bara avsättningen på deras varor hos denna publik.

Å sin sida insåg den tyska socialismen allt mer sin kallelse, att vara detta småborgarskaps högrävande representant.

Den proklamerade den tyska nationen som den normala nationen och den tyske spetsborgaren som normalmänniska. Den gav åt varje nedrighet av denne borgare en fördold, högre, socialistisk mening, enligt vilken den betydde motsatsen. Den drog den yttersta konsekvensen, när den uppträdde direkt mot kommunismens "brutalt destruktiva" riktning och förkunnade sin upphöjda opartiskhet över alla klasstrider. Med mycket få undantag hör allt, som i Tyskland tills nu (1847) cirkulerar av föregivet socialistiska och kommunistiska skrifter till denna smutsiga, kraftlösa litteratur.[10]

2. Den konservativa eller borgerliga socialismen

En del av bourgeoisin önskar avhjälpa de sociala missförhållandena för att trygga det borgerliga samhällets bestånd.

Hit hör: ekonomer, filantroper, de humanitära, förbättrare av de arbetande klassernas läge, välgörenhetsorganisatörer, djurskyddsvänner, måttlighetsivrare, kråkvinkelreformatorer av brokigaste slag. Och även denna borgerliga socialism har utformats till hela system.

Som exempel härpå anför vi Proudhons "Philosophie de la Misère" (Eländets filosofi).

De socialistiska borgarna vill bibehålla det moderna samhällets levnadsbetingelser utan de strider och faror som med nödvändighet följer därur. De vill behålla det bestående samhället med undantag av de element, som revolutionerar och upplöser det. De önskar bourgeoisin utan proletariat. Bourgeoisin föreställer sig naturligtvis den värld, vari den härskar, som den bästa av världar. Den borgerliga socialismen utarbetar denna trösterike föreställning till ett halvt eller helt system. När den uppmanar proletariatet att förverkliga detta system och dra in i det nya Jerusalem, så begär den i grunden bara att det skall stanna kvar i det nuvarande samhället men avstå från sina ondsinta föreställningar om detta samhälle.

En andra, mindre systematisk men mer praktisk form av denna socialism sökte väcka arbetarklassens motvilja mot varje revolutionär rörelse genom att hävda, att det inte var den eller den politiska förändringen utan enbart en förändring av de materiella levnadsförhållandena, de ekonomiska förhållandena, som kunde vara den till nytta. Men med förändring av de materiella levnadsförhållandena menar denna socialism ingalunda avskaffande av de borgerliga produktionsförhållandena, vilket bara är möjligt på revolutionär väg, utan administrativa förbättringar, som kan gå för sig inom ramen för dessa produktionsförhållanden och alltså ingenting ändrar i förhållandet mellan kapital och lönearbete, utan i bästa fall bara minskar bourgeoisins kostnader för dess herravälde och förenklar dess statshushållning.

Sitt rätta uttryck uppnår den borgerliga socialismen först i det ögonblick den blivit enbart en retorisk figur.

Fri handel! i arbetarklassens intresse; cellfångelser! i arbetarklassens

intresse: detta är den borgerliga socialismens sista, enda allvarligt menade ord.

Bourgeoisins socialism består just i påståendet att bourgeoisin är bourgeois — i arbetarklassens intresse.

3. Den kritiskt utopiska socialismen och kommunismen

Vi talar inte här om den litteratur, som i alla stora moderna revolutioner hävdad proletariats krav. (Skrifter av Babeuf m fl.)

Proletariatets första försök att direkt förverkliga sitt eget klassintresse i en tid av allmän jäsning, under den period då det feodala samhället störtades, strandade med nödvändighet på dess egen brist på utveckling liksom på frånvaron av materiella betingelser för befrielsen, betingelser vilka är en produkt av just den borgerliga epoken. Den revolutionära litteratur, som åtföljde dessa första proletära rörelser, är till sitt innehåll nödvändigtvis reaktionär. Den förkunnar en allmän asketism och en grov jämlikhetslära.

De egentliga socialistiska och kommunistiska systemen, Saint-Simons, Fouriers, Owens osv, dök upp under den första, utvecklade perioden av kamp mellan proletariat och bourgeois, som vi förut skildrat ("Borgare och proletärer").

Uppfinnarna av dessa system ser visserligen motsättningen mellan klasserna liksom de upplösande elementens verksamhet i det rådande samhället. Men de ser hos proletariatet ingen historisk verkan av egen kraft, ingen unik politisk rörelse.

Då klassmotsättningarnas utveckling håller jämna steg med industrins utveckling, finner de inte heller de materiella förutsättningarna för proletariatets frigörelse och söker då i stället efter en social vetenskap, efter sociala lagar för att skapa dessa betingelser.

I stället för den samhälleliga verksamheten måste deras egen personliga uppfinningsrikedom träda in, i stället för historiska betingelser för befrielsen träder fantasin, i stället för den steg för steg framskridande organiseringen av proletariatet till klass träder en påhittad organisering av samhället. Den kommande världshistorien löses för dem upp i propaganda och i det praktiska utförandet av deras samhällsplaner.

De är visserligen medvetna om att de i sina planer framför allt bör företräda den arbetande klassens intresse därför att den är den mest för-

fördelade klassen. Bara i detta avseende, som den mest förfördelade klassen, existerar proletariatet för dem.

Men klasskampens utvecklade form liksom deras egen livssituation för med sig, att de tror sig vara höjda högt över varje klassmotsättning. De vill förbättra alla samhällsmedlemmars livssituation, även de bäst ställas. De vädjar ständigt till alla samhällsmedlemmar utan åtskillnad, ja, företrädesvis till den härskande klassen. Man behöver ju bara förstå deras system för att erkänna det som den bästa möjliga plan för det bästa möjliga samhälle.

De förkastar därför varje politisk, framför allt varje revolutionär aktion, de vill nå sitt mål på fredlig väg och försöker att bana väg för det nya samhälleliga evangeliet genom små experiment, som naturligtvis slår fel, genom exempelns makt.

Den fantastiska skildringen av det framtida samhället uppstår i en tid, då proletariatet ännu är högst utvecklat, alltså självt ännu uppfattar sin ställning fantastiskt, den speglar dess första aningsfulla längtan efter en allmän omgestaltning av samhället.

Men i dessa socialistiska och kommunistiska skrifter ingår även kritiska element. De angriper alla grundvalar för det bestående samhället. De har därför lämnat ett högst värdefullt material till arbetarnas upplysning. Deras positiva teorier om det kommande samhället, t ex upphävdandet av motsatsen mellan stad och landsbygd, av familjen, av det privata förvärvet, av lönearbetet, förkunnelsen om den samhälleliga harmonin, statens omvandling till enbart en förvaltning av produktionen — alla dessa deras teser uppenbarar bara att klassmotsättningen, som först nu börjar utvecklas, förbisets och är bekant för dem enbart i dess första formlösa obestämdhet. Dessa teser har därför ännu en rent utopisk karaktär.

Den kritiskt utopiska socialismens och kommunismens betydelse står i omvänt förhållande till den historiska utvecklingen. I samma mån som klasskampen utvecklar sig och tar form förlorar denna fantastiska upphöjdhet över den, detta fantastiska bekämpande av den, allt praktiskt värde, allt teoretiskt berättigande. Om därför än upphovsmännen till dessa system i många hänseenden var revolutionära, så utgör likväl deras lärjungar reaktionära sekter. De håller fast vid mästarens gamla åskådningar trots proletariatets historiska framsteg. De söker därför konsekvent åter avtrubba klasskampen och utjämna motsättningarna. De drömmer

alltjämt om att på försök få förverkliga sina sociala utopier, stifta enskilda falangstärer, grunda hemkolonier, upprätta ett litet Ikarien[11] — det nya Jerusalem i fickformat — och för att bygga upp alla dessa luftslott måste de vädja till det borgerliga hjärtats och penningpåsens filantropi. Så småningom hamnar de i kategorin av de ovan skildrade reaktionära eller konservativa socialisterna och skiljer sig från dem bara genom sitt ännu mer systematiska pedanteri, genom sin fanatiska övertro på sin samhällsvetenskaps förmåga att uträtta underverk.

De uppträder därför med förbittring mot all politisk utveckling bland arbetarna, som bara skulle kunna uppstå ur blind otro gentemot det nya evangeliet.

Så reagerar owenisterna i England mot chartisterna där, och fourieristerna i Frankrike mot reformisterna där.

IV

Kommunisternas ställning till de olika oppositionella partierna

Av kapitel II framgår tydligt kommunisternas förhållande till redan existerande arbetarpartier, alltså deras förhållande till chartisterna i England och jordbruksreformatorerna i Nordamerika.

De kämpar för att arbetarklassen skall uppnå sina omedelbart föreliggande mål och intressen, men de representerar inom den nuvarande rörelsen samtidigt rörelsens framtid. I Frankrike ansluter sig kommunisterna till det socialistiskt-demokratiska[12] partiet mot den konservativa och radikala bourgeoisin, utan att därför uppge rätten att förhålla sig kritiska till de fraser och illusioner, vilka härrör ur den revolutionära traditionen.

I Schweiz understödjer de de radikala utan att glömma, att detta parti består av motsägelsefulla element, dels av demokratiska socialister i fransk mening, dels av radikala borgare.

I Polen understödjer kommunisterna det parti, som ställer en agrar revolution som villkor för den nationella befrielsen, samma parti, som framkallade resningarna i Krakow 1846.

I Tyskland kämpar det kommunistiska partiet gemensamt med bourgeoisin så snart denna uppträder revolutionärt, mot den absoluta monar-

kin, den feodala jordegendomen och småborgerskapet.

Men det försummar inte för ett ögonblick att hos arbetarna utveckla ett så klart medvetande som möjligt om den fientliga motsättningen mellan bourgeoisin och proletariet, så att de tyska arbetarna omedelbart kan vända de sociala och politiska förhållandena, som bourgeoisins herrevälde måste medföra, som lika många vapen mot bourgeoisin, så att kampen mot bourgeoisin själv genast börjar, sedan de reaktionära klasserna i Tyskland störtats.

Mot Tyskland riktar kommunisterna sin huvuduppmärksamhet eftersom Tyskland står på tröskeln till en borgerlig revolution, och eftersom det fullbordar denna omvälvning på ett mer avancerat stadium av den europeiska civilisationen över huvud taget och med ett långt mer utvecklat proletariet än England på 1600-talet och Frankrike på 1700-talet. Den tyska borgerliga revolutionen kan alltså bara vara det omedelbara förspelet till en proletär revolution.

Med ett ord, kommunisterna understödjer överallt varje revolutionär rörelse mot de bestående sociala och politiska förhållandena.

I alla dessa rörelser framhäver de egendomsfrågan, vilken mer eller mindre utvecklad form den än må ha tagit, som rörelsens grundfråga.

Kommunisterna arbetar slutligen överallt på förening och samförstånd mellan de demokratiska partierna i alla länder.

Kommunisterna försmår att hemlighålla sina åsikter och avsikter. De förklarar öppet, att deras mål enbart kan nås genom en våldsam omstörtning av hela den hit tillsvarande samhällsordningen. Må de härskande klasserna darra för en kommunistisk revolution. Proletärerna har i den ingenting annat att förlora än sina bojar. De har en värld att vinna.

Proletärer i alla länder, förena er!

Noter:

[1.] "Denna tanke", säger jag i företalet till den engelska översättningen, "som enligt min åsikt är ägnad att för historievetskapen betyda samma framsteg som Darwins teori för naturvetenskapen, denna tanke hade vi steg för steg båda närmåt Oss redan flera år före 1845. Hur långt jag självständigt nått i denna riktning, visar min bok 'Den arbetande klassens läge i England'.

När jag emellertid våren 1845 åter träffade Marx i Bryssel, hade han den fullt utarbetad och framlade den för mig i nästan lika klara ord som de, vari jag ovan sammanfattat den.

[2.] Denna översättning gjordes i själva verket av Plechanov, såsom denne själv meddelar i den ryska upplagan av år 1900. -Red.

[3.] Lasalle själv erkände sig gentemot oss alltid som "lärjunge" till Marx och stod som sådan självklart på manifestets grund. Annorlunda med dem av hans anhängare, som aldrig nådde ut över hans fordran på produktionskooperationer med statskredit och som indelade hela arbetarklassen i anhängare av statshjälp och av självhjälp.

[4.] Med borgare (bourgeosi) förstås klassen av moderna kapitalister, som är ägare till de samhällseliga produktionsmedlen och som utnyttjar lönearbete. Med proletariatet menas klassen av moderna lönearbetare, vilka inte äger egna produktionsmedel och därför är hänvisade till att sälja sin arbetskraft för att kunna leva. (Engels' anmärkning till den engelska utgåvan 1888.)

[5.] Det vill säga, noga talat, den skriftligt bevarade historien. År 1847 var samhällets förhistoria, den samhällseliga organisation, som föregick all nedskrivna historia, ännu så gott som okänd. Sedan dess har Haxthausen påvisat den gemensamma jordegendomen i Ryssland, Maurer har bevisat, att den är den samhällseliga grundval, från vilken alla germanska stammar historiskt utgick, och småningom fann man, att bykommuner med gemensam jordegendom var samhällets urform från Indien till Irland. Slutligen blev den inre organisationen av detta primitiva kommunistiska samhälle i dess typiska form blottad genom Morgans glansfulla upptäckt av genrens natur och dess ställning i stammen. Med upplösningen av detta ursprungliga byalag börjar splittringen i särskilda och slutligen varandra motsatta klasser. (Engels' anmärkning till den tyska upplagan 1890.)

[6.] De i ( ) ingående orden tillfogades av Engels i den av honom auktoriserade engelska översättningen 1888 i London. — Red.

[7.] Så kallade Italiens och Frankrikes stadsborgare sina stadssamhällen, sedan de köpt eller tilltvingat sig av sina läns herrar de första självförvaltningsrättigheterna. (Engels' anmärkning till den tyska upplagan 1890.)

De uppkommande städerna i Frankrike kallades "kommuner" t o m före den tid, då de av sina feodalhärskare tillkämpat sig lokal självförvaltning och politiska rättigheter som "tredje stånd". Över huvud taget har här som typiskt land för bourgeoisins ekonomiska utveckling tagits England, som exempel på bourgeoisins politiska utveckling — Frankrike. (Engels' anmärkning till manifestets engelska upplaga 1888.)

[8.] Här avses ej den engelska restaurationstiden 1660-1689, utan den franska restaurationen 1814-1830. (Engels' anmärkning till den engelska upplagan 1888.)

[9.] Detta hänför sig huvudsakligen till Tyskland, där lantadeln och junkerdömet brukar stora delar av sina egendomar genom förvaltare och dessutom är stora producenter av

betsocker och brännvin. De rikare engelska aristokraterna har ännu inte nått därhän; men även de vet hur man kan bekämpa den sjunkande jordräntan genom att låna sina namn till grundare av mer eller mindre tvivelaktiga aktiebolag. (Engels' anmärkning till den engelska upplagan 1888.)

[10.] Revolutionsstormen 1848 sopade bort hela denna vidriga riktning och betog dess bärare lusten att vidare fuska i socialism. Huvudrepresentant och klassisk typ för denna riktning är herr Karl Grün. (Engels' anmärkning till den tyska upplagan 1890.)

[11.] Hemkolonier (kolonier inom landet) kallade Owen sina kommunistiska mönstersamhällen. Falangstärer var namnet på de socialistiska kolonier som Fourier planerade. Ikarien hette det utopiska fantasiland, vars kommunistiska inrättningar Cabet skildrade. (Engels' anmärkning till den tyska upplagan 1890.)

[12.] Detta parti representerades då i parlamentet av Ledru-Rollin, i litteraturen av Louis Blanc, i dagspressen genom tidningen "Réforme". Benämningen socialdemokrati innebar för dem, som uppfunnit namnet, en sektion med mer eller mindre socialistisk färgning av det demokratiska eller republikanska partiet. (Engels' anmärkning till den engelska upplagan 1888.)

Det parti i Frankrike, som då kallade sig socialistiskt-demokratiskt och politiskt stod under Ledru-Rollins ledning och litterärt under Louis Blancs, var således himmelsvitt skilt från dagens tyska socialdemokrati. (Engels' anmärkning till tyska upplagan 1890.)

Karl Marx

Internationella Arbetar- associationens generalråds manifest om inbördeskriget i Frankrike 1871

(tredje delen)

På morgonen den 18 mars 1871 väcktes Paris av det skallande ropet: "Leve kommunen!" Vad är kommunen som sätter borgarnas förstånd på så hårda prov?

"Paris proletärer", sade centralkommittén i sitt manifest av den 18 mars, "har mitt under nederlagen och de härskande klassernas förräderi förstått att timmen har slagit, då de måste rädda situationen genom att ta ledningen av de offentliga angelägenheterna i sina egna händer ... De har förstått att det är deras högsta plikt och absoluta rättighet att göra sig till herrar över sina egna öden och gripa regeringsmakten."

Men arbetarklassen kan inte helt enkelt ta det färdiga statsmaskineriet i besittning och sätta det i rörelse för sina egna ändamål.

Den centraliserade statsmakten med dess allestädes närvarande organ - stående armé, polis, byråkrati, prästerskap, rättsväsen, organ som är skapade efter en systematisk och hierarkisk arbetsfördelningsplan - härstammar från den absoluta monarkins tidevarv, där den tjänade det uppåtgående borgarsamhället som ett mäktigt vapen i dess strider mot feodalismen. Likväl blev dess utveckling hämmad av allehanda medeltida bråte, godsägar- och adelsförmåner, lokala privilegier, stads- och skråmonopol samt landskapslagar. 1700-talets franska revolution sopade med sin jättekvast bort alla dessa kvarlevor från gången tid och rensade sålunda samtidigt samhällsmarken från de sista hinder som stod i vägen för den moderna statens överbyggnad. Denna moderna statsbyg-

gnad restes under det första kejsardömet, som i sin tur självt hade framskapats genom det gamla halvfeodala Europas koalitionskrig mot det moderna Frankrike. Under de efterföljande formerna för statsmakten ställdes regeringen under parlamentarisk kontroll, d.v.s. under de besittande klassernas direkta kontroll. Å ena sidan utvecklade den sig nu till ett drivhus för kolossala statsskulder och tryckande skatter och blev på grund av den oemotståndliga dragningskraften hos dess ämbetsmannavälde, sina inkomster och sin fördelning av ämbeten ett stridsäpple för de konkurrerande fraktionerna och äventyrarna inom de härskande klasserna. Å andra sidan förändrades dess politiska karaktär samtidigt med samhällets ekonomiska förändringar. I den mån som den moderna industrins framsteg utvecklade, utvidgade och fördjupade klassmotsättningen mellan kapital och arbete, i samma mån erhöll statsmakten mer och mer karaktären av en offentlig makt för arbetarklassens undertryckande, ett instrument för klassherravälde. Efter varje revolution som betecknar ett framsteg för klasskampen framträder statsmaktens rent förtryckande karaktär allt klarare och klarare. Revolutionen av år 1830 flyttade över regeringen från godsägarna till kapitalisterna och därmed från arbetarnas mer avlägsna till deras mer direkta motståndare. Bourgeois-republikanerna, som i februarirevolutionens namn grep statsrodret, utnyttjade det för att få till stånd junimassakrerna, för att bevisa för arbetarklassen att den "sociala" republiken inte innebar någonting annat än att republiken stod för det sociala förtrycket, och för att bevisa för den konungsligt sinnade massan av bourgeoisin och godsägarna att de tryggt kunde överlåta regeringsbestyren och de därmed följande pekuniära fördelarna åt bourgeoisrepublikanerna. Efter denna sin enda hjältebragd i juni återstod för bourgeoisrepublikanerna ingenting annat än att träda tillbaka från "ordningspartiets" första till dess sista led - detta "ordningsparti" som utgjorde en koalition av alla fraktioner och grupper inom de exploaterande klasserna i deras nu öppet proklamerade motsättning till de producerande klasserna. Den lämpliga formen för deras samregering var den parlamentariska republiken med Louis Bonaparte som president, en den ohöljda klassterrorismens regering och den avsiktliga utmaningen mot "vile multitude" (den simpla massan). Om den parlamentariska republiken, som Thiers sade, var den statsform som minst skilde de härskande klassernas fraktioner från varandra, så öppnade den däremot en avgrund mellan denna klass och hela samhället utanför dess egna

tunnsådda led. De skrankor som den inre splittringen av denna klass under tidigare regimer ännu hade lagt på statsmakten hade nu bortfallit genom klassens sammanslutning. Med hänsyn till proletariats hotande resning begagnade nu den förenade besittande klassen hänsynslöst och fräckt statsmakten som kapitalets nationella krigsverktyg mot arbetet. Men dess oavbrutna korståg mot de producerande massorna tvang den inte blott att förse den administrativa makten med ständigt växande förtryckarmyndighet. Det tvang den även att beröva sitt eget parlamentariska verktyg - nationalförsamlingen - alla försvarsmedel gentemot den administrativa makten. Den exekutiva makten i Louis Bonapartes person kastade den på porten. Bröstarvingen till "ordningspartiets" republik var det andra kejsardömet.

Kejsardömet med statskuppen som födelseattest, den allmänna rösträtten som vidimering och sabeln som spira påstod att det stödde sig på bönderna, på den stora massa av producenter som inte var omedelbart invecklad i striden mellan arbete och kapital. Det påstod sig rädda arbetarklassen genom att bryta parlamentarismen och därmed regeringens ohöjda underkastelse under de besittande klasserna. Det påstod sig rädda de besittande klasserna genom att upprätthålla deras ekonomiska överhöghet över arbetarklassen. Och slutligen påstod det sig förena alla klasser genom att återuppliva den nationella ärans bedrägliga sken. I själva verket var det den enda möjliga regeringsformen vid en tidpunkt, då bourgeoisin redan förlorat förmågan att behärska nationen och arbetarklassen ännu inte tillägnat sig denna förmåga. Det tilljublades av hela världen som samhällets räddare. Under kejsardömet herravälde uppnådde bourgeois-samhället, befriat som det var från alla politiska bekymmer, en av det självt aldrig anad utveckling. Dess industri och dess handel utbreddes sig i omätliga proportioner. Finanssvindeln firade kosmopolitiska orgier. Massornas elände avtecknade sig hjärt mot den skändliga praktiken hos en skimrande, överlastad och skurkdoftande lyx. Statsmakten, som skenbart svävade högt över samhället, var emellertid den skandalösaste skandalen i detta samhälle och samtidigt den hård som alstrade all denna ruttenhet. Dess egen ruttenhet och ruttenheten hos det av den räddade samhället blottades genom Preussens bajonetter, vilka själva brann av begär efter att få flytta tyngdpunkten hos denna regim från Paris till Berlin. Imperialismen är den mest prostituerade och samtidigt den avskyvärdaste formen av denna statsmakt, som skapats av

det uppåtsträvande borgerliga samhället som ett verktyg för dess egen befrielse från feodalismen och som det fullt utvecklade bourgeois-samhället hade förvandlat till ett verktyg för kapitalets förslavande av arbetet.

Kejsardömet diametralt motsatt var kommunen. Ropet efter den "sociala republiken", varmed Paris proletariat inledde februarirevolutionen, uttryckte det obestämda kravet på en republik som inte endast skulle undanröja den monarkiska formen för klassherraväldet utan själva klassherraväldet. Kommunen var den bestämda formen för denna republik.

Paris, den gamla regeringsmaktens medelpunkt och säte och samtidigt den franska arbetarklassens samhälleliga tyngdpunkt, detta Paris hade med vapen i hand rest sig mot Thiers och hans lantjunkares försök att återställa och föreviga denna av dem från kejsardömet ärvda regeringsmakt. Paris kunde göra motstånd blott därför att det till följd av belägringen blivit kvitt armén, i vars ställe det satt ett huvudsakligen av arbetare bestående nationalgarde. Detta faktum gällde det nu att förvandla till en stående institution. Kommunens första dekret gick därför ut på att avskaffa den stående hären och ersätta den med det beväpnade folket.

Kommunen bildades av de genom allmän rösträtt valda kommunalråden i de olika distrikten av Paris. De var ansvariga och kunde avsättas när som helst. Deras flertal bestod självfallet av arbetare eller erkända representanter för arbetarklassen. Kommunen skulle inte vara en parlamentarisk utan en arbetande korporation, verkställande och lagstiftande på samma gång. Polisen, som dittills varit statsregeringens verktyg, berövades genast alla sina politiska funktioner och förvandlades till kommunens ansvariga verktyg och dess medlemmar kunde när som helst avsättas. Likaså tjänstemännen i alla andra förvaltningsgrenar. Räknat från kommunens medlemmar och nedåt måste de offentliga tjänsterna utträttas för arbetarlön. De höga statsdignitärernas förvärvade rättigheter och representationspengar försvann med dessa dignitärer själva. De offentliga ämbetena upphörde att vara centralregeringens hantlangares privategendom. Inte blott den kommunala förvaltningen utan alla hittills genom staten utövade initiativ lades i kommunens händer.

Sedan den stående hären och polisen, verktygen för den gamla regeringens materiella makt, en gång undanröjts, tog kommunen genast itu med att bryta det andliga förtryckets verktyg, prästernas makt. Den beslöt att alla kyrkor skulle upplösas och exproprieras såvitt de var be-

sittande korporationer. Prästerna sändes tillbaka till privatlivets frid för att där efter sina föregångares, apostlarnas exempel livnära sig av de troendes allmosor. Samtliga undervisningsanstalter öppnades kostnadsfritt för folket och rensades samtidigt från all inblandning från statens och kyrkans sida. Därmed hade inte endast skolbildningen gjorts tillgänglig för var och en, utan även vetenskapen själv hade befriats från de bojor, som klassfördomar och regeringsmakt lagt på den.

De juridiska ämbetsmännen förlorade det skenbara oberoende, som blott hade tjänat syftet att dölja deras underdånighet under alla de på varandra följande regeringar, till vilka de alla i tur och ordning svurit och brutit trohetseden. Liksom alla andra offentliga tjänstemän skulle de för framtiden väljas och vara ansvariga och kunna avsättas.

Pariskommunen skulle naturligtvis tjäna som mönster för alla stora centra inom Frankrikes näringsliv. Så snart den kommunala tingens ordning blivit införd i Paris och andra rangens metropoler skulle den centraliserade regeringen ha fått vika för producenternas självstyrelse även i provinserna. I ett kort utkast till nationell organisation, som kommunen inte fick tid att utarbeta vidare, heter det uttryckligen att kommunen skall vara den politiska formen även för den minsta by och att den stående hären på landet skulle ersättas med en folkmilis med ytterst kort tjänstetid. Varje distrikts landskommuner skulle förvalta sina gemensamma angelägenheter genom en deputeradeförsamling i distriktets huvudstad och dessa distriktsförsamlingar skulle sedan i sin tur skicka sina ombud till nationalrepresentationen i Paris. Ombuden skulle när som helst kunna ersättas och alltid vara bundna av sina väljares bestämda instruktioner. De få men viktiga funktioner som sedan återstod för en centralregering skulle inte - så som falskeligen uppgivits - avskaffas utan anförtros åt kommunala, d.v.s. strängt ansvariga ämbetsmän. Nationens enhet skulle inte brytas utan tvärtom organiseras genom kommunalförfattningen. Den skulle bli verklighet genom förintandet av den statsmakt som utgav sig för att förkroppsliga denna enhet, men ville vara oberoende av och överlägsen över nationen, på vars kropp den ändå blott var en parasitär utväxt. Medan det gällde att operera bort de enbart förtryckande organen från den gamla regeringsmakten, skulle dess berättigade funktioner fräntagas en makt, som gjorde anspråk på att stå över samhället, och återlämnas till samhällets ansvariga tjänstemän. I stället för att en gång vart tredje eller sjätte år avgöra, vilken medlem av den

härskande klassen som skulle företräda och förtrampa folket, skulle den allmänna rösträtten tjäna det i kommuner organiserade folket på samma sätt som den individuella rösträtten tjänar varje annan arbetsgivare att till sitt företag välja ut arbetare, uppsyningsmän och bokhållare. Och det är tillräckligt känt att bolag likaväl som enskilda personer vanligen vet att i affärsangelägenheter finna den rätte mannen och, ifall de någon gång skulle missta sig, snart åter korrigerar misstaget. Men å andra sidan kunde ingenting vara kommunens anda mer främmande än att ersätta den allmänna rösträtten med hierarkisk investitur (furstlig utnämning av ämbetsmän).

Det är nya historiska skapelsers vanliga öde att falskeligen bli betraktade som motstycken till äldre former av samhällslivet, vilka överlevt sig själva och vilka de förra i någon mån liknar. Sålunda har denna nya kommun, som bryter sönder den moderna statsmakten, ansetts som ett återupplivande av de medeltida kommunerna som först föregick denna statsmakt och sedan bildade dess grundval.

Kommunens författning har missuppfattats som ett försök att ersätta den enhet av stora folk som, om ock ursprungligen åstadkommen med våld, dock numera blivit en viktig faktor för den samhälleliga produktionen, med ett förbund av småstater, sådant som Montesquieu och girondisterna drömde om.

Kommunens motsättning mot statsmakten har missuppfattats som en överdriven form av den gamla kampen mot ultracentralisation. Speciella historiska omständigheter må i andra länder ha förhindrat en sådan klassisk utveckling av den borgerliga regeringsformen, så som den försiggått i Frankrike, och må ha låtit de stora centrala statsorganen, som exempelvis i England, kompletteras med korrupta kyrkoråd (vestries), schackrande stadsfullmäktige och ilsket fräsande fattigvårdsföreståndare i städerna samt med faktiskt ärftliga fredsdomarämbeten på landsbygden. Kommunförfattningen skulle tvärtom ha återskänkt till samhällskroppen alla de krafter som den parasitära utväxten, vilken lever på samhället och hämmar dess rörelsefrihet, hittills uppslukat. Enbart genom denna handling skulle den ha satt fart på Frankrikes pånyttfödelse.

Medelklassen i provinstäderna såg i kommunen ett försök att återställa det herravälde, som den under Louis Phillippe hade utövat över landsbygden och som under Louis Bonaparte undanträngdes i det påstådda syftet att landsbygden borde härska över städerna. Men i verk-

ligheten hade kommunförfattningen ställt landsbygdens producenter under distriktshuvudstädernas andliga ledning och där genom städernas arbetare garanterat dem de naturliga representanterna för sina intressen.

Kommunens blotta existens förde med sig det lokala självstyret som någonting självklart, men numera inte som motvikt till den nu överflödiga statsmakten. Det kunde blott falla en Bismarck in, vilken, om han inte är upptagen av sina blod- och järnintriger, gärna återvänder till sitt gamla och för hans andliga kaliber så tilltalande hantverk som medarbetare i "Kladderadatsch" - blott ett sådant huvud kunde få infallet att pådyvla pariskommunen en längtan efter den karikatyr på den gamla franska stadsförfattningen av 1791, som kommit till uttryck i den preussiska stadsordningen, som trycker ned städernas förvaltningar till blott och bart underordnade kuggar i det preussiska statsmaskineriet. Kommunen gjorde alla borgarrevolutioners slagord - billig regering - till verklighet genom att den upphävde de båda största utgiftsposterna, armén och byråkratin. Kommunens blotta existens förutsatte monarkins icke-existens som åtminstone i Europa utgör klassherraväldets regelrätta barlast och outhärliga täckmantel. Den skapade åt republiken grundvalen för verkligt demokratiska inrättningar. Men varken den "billiga regeringen" eller den "sanna republiken" var dess slutmål. Båda dessa resultat kom vid sidan om och av sig själva.

Den mångfald av tolkningar som kommunen utsattes för och den mångfald av intressen som fann sitt uttryck i den bevisar att den var en ytterst utvidgningsmöjlig politisk form, under det att alla föregående regeringsformer varit väsentligen undertryckande. Dess verkliga hemlighet var denna: den var väsentligen en arbetarklassens regering, resultatet av den produktiva klassens kamp mot den expropriande klassen, den äntligen upptäckta politiska formen, under vilken arbetets ekonomiska befrielse kunde fullbordas.

Utan denna sista betingelse hade kommunförfattningen varit en omöjlighet och ett bedrägeri. Producenternas politiska herravälde kan inte existera jämsides med upprätthållandet av deras sociala slavställning. Kommunen skulle därför tjäna som hävstång för att omstörta de ekonomiska grundvalar, på vilka klassernas existens och därmed även klassherraväldet vilar. När arbetet en gång befriats blir varje människa en arbetare och det produktiva arbetet upphör att vara en klassgemenskap.

Det är ett egendomligt faktum: Trots allt det myckna pratet och den

omätliga litteraturen under de senaste sextio åren om arbetarnas emancipation, så hinner arbetarna knappt någonstans ta saken i egna händer förrän de apologetiska talesätten genljuder från förespråkarna för det nuvarande samhället med dess båda poler: kapital och löneslaveri (godsägaren är numera ingenting annat än kapitalistens stillatigande kompanjon), som om det kapitalistiska samhället ännu befunde sig i den renaste jungfruliga oskuldens tillstånd med alla sina principer ännu utvecklade, alla sina självbedrägerier ännu inte avslöjade och med all sin prostituerade verklighet ännu inte blottad. Kommunen, utropar de, vill avskaffa egendomen, grundvalen för all civilisation! Mycket riktigt, mina herrar, kommunen ville avskaffa den klassegendom som förvandlar de många arbetare till rikedom för ett fåtal. Den hade för avsikt att expropriera expropriatorerna. Den ville göra den individuella egendomen till verklighet genom att förvandla produktionsmedlen, jorden och kapitalet, som nu framför allt är medlen för slaveri och utsugning av arbetet, till enbart verktyg för det fria och associerade arbetet.

Men detta är kommunismen, den "omöjliga" kommunismen! Nåväl, de personer från de härskande klasserna som är nog kloka att inse omöjligheten i det nuvarande systemets fortvaro - och det finns många sådana - har arbetat upp sig till påflugna och storordiga apostlar för den kooperativa produktionen. Men om den kooperativa produktionen inte skall bli idel sken och svindel, om den skall tränga ut det kapitalistiska systemet, om de kooperativa sammanslutningarna som helhet skall reglera den nationella produktionen efter en gemensam plan och därmed ta den under sin egen ledning och göra slut på den beständiga anarki och de periodiska konvulsioner som är den kapitalistiska produktionens oundvikliga öde - vad vore det annat, mina herrar, än kommunismen, den "möjliga" kommunismen.

Arbetarklassen begär inga underverk av kommunen. Den har inte att genomföra några fixa och färdiga utopier genom folkbeslut. Arbetarklassen vet att den, för att framarbete sin egen befrielse och den högre livsform som det nuvarande samhället på grund av sin egen ekonomiska utveckling oemotståndligt motarbetar, måste genomgå långa strider, en hel serie historiska processer, varigenom människorna likaväl som omständigheterna helt och hållet kommer att förvandlas. Dess uppgift är inte att förverkliga några ideal. Den har blott att sätta det nya samhällets element i frihet, vilka har utvecklat sig redan i det sönderfallande bourgeois-samhällets sköte.

I fullt medvetande om sin historiska mission och med det hjältemodiga beslutet att handla på ett sätt som är arbetarklassen värdigt, kan den tillåta sig le åt presslakejernas plumpa skällsord likaväl som åt välmenande bourgeois-doktrinärers skolmästrande protektion, när de hasplar ur sig sina banala fraser och sekteristiska griller i den vetenskapliga ofelbarhetens orakelgångar.

När pariskommunen tog ledningen av revolutionen i egen hand, när enkla arbetare för första gången vågade antasta sin "naturliga överhet", de besittandes regeringsprivilegium och under makalöst svåra omständigheter anspråkslöst, samvetsgrant och effektivt utförde sitt arbete - utförde det för löner, av vilka den högsta knappt utgjorde en femtedel av det som enligt en hög vetenskaplig auktoritet (professor Huxley) var det minsta för en sekreterare i Londons skolråd - då vred sig den gamla världen i krampryckningar av ilska vid anblicken av den röda fanan, vilken vajade över stadshuset som symbolen för arbetets republik.

Och ändå var detta den första revolution, i vilken arbetarklassen öppet erkändes som den enda klass som ännu var i stånd att prestera ett samhälleligt initiativ, och erkändes till och med av den stora massan av medelklassen i Paris - undantagen var endast de rika kapitalisterna. Kommunen hade räddat medelklassen genom en klok lösning av den ständigt återkommande stridsfrågan och upphovet till medelklassen själv, striden mellan gäldenärer och borgenärer. Samma del av medelklassen hade 1848 deltagit i undertryckandet av arbetarupproret i juni månad. Och omedelbart därefter blev den av den konstituerande församlingen utan några omsvep utlämnad som offer åt sina borgenärer. Men detta var inte den enda orsaken till att den nu anslöt sig till arbetarna. Den kände att den inte hade mer än ett val: kommunen eller kejsardömet, oavsett under vilken benämning. Kejsardömet hade ruinerat denna medelklass genom sitt slöseri med den allmänna rikedom, genom den av det uppammade finanssvindeln, genom sin medverkan i den med konstlade medel påskyndade kapitalkoncentrationen och den därav betingade expropriationen av en stor del av denna medelklass. Kejsardömet hade politiskt undertryckt medelklassen, upprört den i sedligt hänseende med sina orgier, det hade sårat deras voltairism genom att överlämna dess barns uppfostran åt de "ignoranta bröderna" (munkarna), det hade kränkt dess nationalkänsla som fransmän genom att huvudstupa störta den i ett krig, som blott lämnade en ersättning för all förödelse det an-

ställde: kejsardömet förintande. Efter de höga bonapartistiska och kapitalistiska tatarbandens utvandring från Paris framträdde medelklassens verkliga ordningsparti som "Union républicaine" och ställde sig faktiskt under kommunens fana och försvarade kommunen mot Thiers avsiktliga förvrängningar. Det återstår att se om denna tacksamhet från den stora massan av medelklassen skall uthärda de nuvarande svåra prövningarna.

Kommunen hade fullkomligt rätt när den tillropade bönderna: "Vår seger är ert hopp!" Av alla de lögnare som utkläckts i Versailles och förts vidare av de ärorika europeiska pressluskarna var påståendet att lantjunkarna i nationalförsamlingen var de franska böndernas representanter en av de oförskämdaste. Man kan tänka sig den kärlek den franske bonden skulle hysa för de personer, till vilka han efter år 1815 måste betala en miljard i skadestånd! I den franske bondens ögon är ju storgodsägarens blotta existens redan ett ingrepp i hans landvinningar av år 1789. Borgaren hade 1848 pålagt bondens jordlott en tilläggsskatt av 45 centimes på varje franc, men han gjorde det i revolutionens namn. Nu hade han anstiftat ett inbördeskrig mot revolutionen för att vältra över på bonden huvudbördan av de fem miljarder som beviljats preussarna i krigsskadestånd. Kommunen däremot förklarade med detsamma i en av sina första proklamationer att krigets faktiska upphovsmän också skulle bära kostnaderna. Kommunen skulle ha befriat bonden från blodsskatten, skänkt honom en billig regering och förvandlat hans blodsugare, notarien, advokaten, rättstjänaren och andra juridiska vampyrer till avlönade kommunaltjänstemän, valda av bonden själv och ansvariga inför honom. Den skulle ha befriat honom från skogvaktarens, gendarmens och prefektens godtyckliga herravälde. Den skulle ha ersatt prästens fördumningsverksamhet med skollärares upplysningsverksamhet. Och den franske bonden är framför allt en man som räknar. Han skulle ha funnit det ytterst förnuftigt att prästens betalning skall vara beroende av de fromma känslorna inom församlingen i stället för att den skall indrivs av skattmasen. Detta var de stora omedelbara välgärningar som kommunens herravälde - och endast det - ställde i utsikt för de franska bönderna. Det är därför alldeles överflödigt att här närmare ingå på de invecklade verkliga livsfrågorna som kommunen allena var i stånd, och samtidigt tvungen, att lösa till förmån för bonden - hypoteksskulden vilken som en mara tyngde ned hans jordlott, och lantproletariatet som dagligen förökade sig där, samt att han berövades denna jordlott genom

den expropriation, som med ständigt ökad fart gjorde sig gällande på grund av de moderna åkerbruksmetoderna och på grund av konkurrensen från det kapitalistiska jordbruket.

Den franske bonden hade valt Louis Bonaparte till republikens president, men ordningspartiet skapade det andra kejsardömet. Vad den franske bonden verkligen behövde började han visa när han år 1849 och 1850 överallt ställde upp sin mär mot regeringsprefekten och sin skollärare mot regeringsprästen och till och med mot regeringsgendarmen. Alla lagar, som ordningspartiet utfärdade under januari och februari 1850, var uppenbara tvångsåtgärder mot bönderna. Bonden var bonapartist emedan den stora revolutionen med alla dess fördelar för honom, i hans ögon var förkroppsligad i Napoleon. Detta bedrägeri, som under andra kejsardömet snabbt gick mot sin upplösning (och det var till hela sin natur fientligt mot lantjunkerarna) - hur skulle denna fördom från gången tid ha kunnat stå sig mot kommunens appell till böndernas livsintressen och trängande behov?

Lantjunkerarna visste - och det var det de mest fruktade - att tre månaders ostörd kommunikation mellan kommunens Paris och landsbygden skulle ha åstadkommit ett allmänt bondeuppror. Därav förklaras deras ängsliga brådska att omge Paris med en polisblockad och hejda kreaturspestens utbredning.

Om således kommunen var den sanna representanten för alla sunda element i det franska samhället och sålunda den sant nationella regeringen, så var den samtidigt i sin egenskap av arbetarregering, som den djärve förkämpen för arbetets befrielse i ordets fulla bemärkelse internationell. Under uppsikt av den preussiska armén, som hade annekterat två franska provinser åt Tyskland, annekterade kommunen all världens arbetare åt Frankrike.

Det andra kejsardömet hade varit det kosmopolitiska lurendrejeriets jubelfest, alla länders svindlare hade på dess rop rusat till för att deltaga i dess orgier och dess utplundring av det franska folket. Till och med i detta ögonblick är Ganesco, den valackiske fähunden, fortfarande Thiers högra hand och Markovskij, den ryske spionen, hans vänstra hand. Kommunen lät alla främlingar få den äran att falla för en odödlig sak.

Under tiden mellan det genom förräderi förlorade kriget utåt och det genom sin sammansvärjning med den främmande erövraren anstiftade inbördeskriget hade bourgeoisin fått tid att praktisera sin patriotism

genom att anställa polisjakter på tyskarna i Frankrike. Kommunen gjorde en tysk [Leo Frankel] till sin arbetsminister.

Thiers, bourgeoisin och det andra kejsardömet hade i ett sträck bedragit Polen genom högljudda löften om hjälp, medan de i verkligheten förrådde det till Ryssland och gick Rysslands smutsiga ärenden. Kommunen hedrade Polens hjältemodiga söner [J. Dabrowski och W. Wróblewski] genom att ställa dem i spetsen för Paris försvar. Och för att otvetydigt beteckna den nya historiska era som kommunen visste med sig att den inledde, rev kommunen under å ena sidan de segerrika preussarnas och å andra sidan den av bonapartistiska generaler förda bonapartistiska arméns ögon ned krigsärans kolossala symbol, Vendômekolonnen.

Kommunens stora sociala åtgärd var dess egen arbetsfyllda existens. Dess speciella åtgärder kunde bara antyda den riktning i vilken en folkets regering med folkets stöd rör sig. Dit hör avskaffandet av nattarbetet för bagargesällerna, att vid vite förbjuda arbetsgivarnas vanliga praxis att nedpressa lönen genom att under alla möjliga förevändningar utkräva penningstraff av arbetarna, ett förfarande, vid vilket arbetsgivaren är lagstiftare, domare och exekutor i en och samma person och till på köpet sticker pengarna i egen ficka. En annan åtgärd av liknande slag var utlämnandet av alla stängda verkstäder och fabriker till de kooperativa arbetarsammanslutningarna utan ersättning oavsett om kapitalisten i fråga hade flytt eller helt enkelt föredragit att inställa arbetet.

Kommunens finansiella åtgärder, som utmärktes av insikt och måttfullhet, kunde blott inskränka sig till sådana som var förenliga med en belägrad stads läge. Med hänsyn till de oerhörda stölder från staden Paris, som begicks av de stora finanskompanierna och byggnadsentreprenörerna under Haussmanns herravälde, hade kommunen haft långt större rätt att konfiskera deras egendom än Louis Bonaparte hade att konfiskera familjen Orléans. Hohenzollrarna och de engelska oligarkerna, vilka båda härleder en god del av sina besittningar från rövade kyrkogods, var naturligtvis i högsta grad förbittrade på kommunen som av sekulariseringen (indragning av kyrkogods till det allmänna) utvann blott 8.000 francs.

Medan regeringen i Versailles, så snart den åter hämtat en smula mod och styrka, begagnade de våldsammaste medel mot kommunen; medan den undertryckte yttrandefriheten i hela Frankrike och förbjöd

delegeradeförsamlingarna i de stora städerna; medan den underkastade Versailles och det övriga Frankrike ett spionage vida värre än det andra kejsardömet; medan den lät sina inkvisitoriska gendarmer bränna alla i Paris tryckta tidningar och bryta alla brev från och till Paris; medan de blygsammaste försök i nationalförsamlingen att yttra ett ord till förmån för Paris dränktes i ett oväsen som t.o.m. ställde junkerkammaren av år 1816 i skuggan; under versaillarnas blodtörstiga krigföring utanför och deras försök till mutning och sammansvärjning inom Paris - hade kommunen då inte skamligt förrätt sin ställning, därest den iakttagit alla liberalismens etikettsformer som under djupaste fred? Hade kommunens regering varit släkt med herr Thiers regering, så hade lika liten anledning förelegat att förbjuda ordningspartiets tidningar i Paris som kommunens i Versailles.

Det var faktiskt föregångligt för lantjunkarna att den ogudaktiga kommunen just vid den tidpunkt, då de förklarade återvändandet i kyrkans sköte vara det enda medlet till Frankrikes räddning, avslöjade de egendomliga hemligheterna i nunneklostret Picpus och S:t Laurentiuskyrkan. Det var en satir på Thiers att kommunen avsatte och häktade sina generaler så snart de misstänktes försumma sin tjänst, medan Thiers lät storkors regna över de bonapartistiska generaler för deras mästerskap i att förlora drabbningar, underteckna kapitulationer och rulla Wilhelmshöhe-cigarretter. Utstötningen och arresteringen av en medlem [Blanchet] som nästlat sig in under falskt namn och tidigare avtjänat sex dagars fängelse för konkursbedrägeri - var inte det en utstuderad skymf, slungad i ansiktet på förfalskaren Jules Favre, som då ännu var Frankrikes utrikesminister, ännu i färd med att sälja Frankrike åt Bismarck och fortfarande dikterade order till den oförlikneliga belgiska regeringen? Men kommunen gjorde faktiskt inte anspråk på ofelbarhet, så som alla de gamla regeringarna utan undantag gör. Den publicerade alla tal och handlingar, den invigde allmänheten i alla sina ofullkomligheter.

I varje revolution tränger sig, utom revolutionens verkliga representanter, folk av annan prägel fram. Somliga är överlevande från tidigare revolutioner, med vilka de är sammanväxta, utan insikt i den samtida rörelsen men fortfarande i besittning av stort inflytande på folket genom sitt kända mod och sin karaktär eller också bara på grund av blotta traditionen. Andra är rena skrikhalsar, som genom att år efter år upprepa ständigt samma deklamationer mot dagens regering hade fått rykte om

sig att vara revolutionärer av renaste vatten. Även efter den 18 mars framträdde sådana typer och spelade i några fall t.o.m. en framstående roll. Så långt deras makt räckte hämmade de arbetarklassens verkliga aktion liksom de hämmat varje tidigare revolutions fulla utveckling. De utgör ett oundvikligt ont. Med tiden skakar man dem av sig. Men kommunen fick aldrig tid till det.

Underbar var i sanning den förvandling som kommunen hade genomfört i Paris! Inte ett spår kvar av det andra kejsardömet horaktiga Paris. Paris var inte längre samlingsplatsen för brittiska jordägare, irländska absentees[3], amerikanska exslavägare och uppkomlingar, ryska godsägare och valackiska bojare. Inga lik mer i la Morgue, inga nattliga inbrott och nästan inga stölder mer. Efter februaridagarna 1848 var gatorna i Paris en gång igen verkligen säkra och det utan någon som helst polis.

“Vi”, sade en medlem av kommunen, “hör numera inte talas om några mord, rån eller handgripligheter mot personer. Det ser faktiskt ut som om polisen hade släpat med sig alla sina konservativa vänner till Versailles.”

Kokotterna hade följt sina beskyddare - familjens, religionens och framför allt egendomens flyktade män - i spåren. I deras ställe återtog Paris verkliga kvinnor sin hedersplats - heroiska, ädelmodiga och uppofrande som antikens kvinnor. Paris, det arbetande, tänkande, kämpande och blödande Paris, som för sin förberedelse av ett nytt samhälle nästan glömde kannibalerna utanför sina portar och strålade av hänförelse över sitt historiska initiativ!

Och nu står mot denna nya värld i Paris den gamla världen i Versailles - denna församling av gengångare från alla avdöda regimer, legitimister och orléanister lystna att få hugga in på nationens lik - med en svans av antediluviala republikaner (gamla reaktionärer) som genom sin närvaro i nationalförsamlingen möjliggjorde slavägarupproret, som hoppades kunna upprätthålla sin parlamentariska republik tack vare fåfängan hos den bedagade sprattelgubben i spetsen för regeringen och skapade en karikatyr genom att hålla sina spöklika sammanträden i Jeu de Paume (bollhuset i vilket nationalförsamlingen av år 1789 fattade sina berömda beslut). Där var denna församling, representanten för allt som var utdött i Frankrike, uppstöttad av ingenting annat än Louis Bonapartes generalers sablar i en ställning av skenbart liv. Paris alltigenom sanning, Versailles alltigenom lögn, och denna lögn utslungad genom Thiers mun.

Thiers sade till en deputation från borgmästarna i Seine-et-Oise-de-

partementet: "Ni kan lita på mitt ord som jag aldrig brutit!" Till själva nationalförsamlingen sade han att den var "den friast valda och mest liberala församling som Frankrike någonsin ägt", åt sin brokigt blandade soldatesk att den var föremål för "världens beundran och den finaste armé Frankrike någonsin haft", åt provinserna att bombardemanget av Paris var en saga: "om några kanonskott lossats, så kom de inte från versaillesarmén utan från några insurgenter som vill göra troligt att de slåss fast de inte vågar visa sig någonstans". Vidare säger han åt provinserna: "artilleriet i Versailles bombarderar inte Paris, det skjuter blott med kanon." Till ärkebiskopen av Paris säger han att de arkebuseringar och repressalier (!) som versaillestrupperna beskylls för var idel lögner. Han förkunnar för Paris att hans enda avsikt är att "befria staden från de avskyrda tyranner som förtrycker den" och att kommunens Paris i verkligheten bestod av "en handfull förbrytare".

Thiers Paris var inte det verkliga Paris, den "simpla mängdens" Paris, utan ett fantasi-Paris, francs-fileurernas[4] Paris, boulevardernas Paris, såväl för män som för kvinnor, det rika, det kapitalistiska, det förgyllda, det lättjefulla Paris, som nu med sina lakejer, sina svindlare, sitt litterära tattarfölje och sina kokotter trängdes i Versailles, Saint Denis, Rueil och Saint Germain. För detta Paris var inbördeskriget blott ett angenämt mellanspel, det tittade på striden genom kikare, räknade kanonskotten och svor vid sin egen och sina horrors ära att skådespelet var oändligt mycket bättre iscensatt än vad det nånsin varit på Theatre de la Porte Saint Martin. De fallna var verkligen döda, skrien från de sårade var inte blotta skenet. Och dessutom, hur världshistorisk var inte hela saken!

Detta är herr Thiers Paris precis som emigrationen i Koblenz var herr de Calonnes Frankrike.

Karl Marx

Det alienerade arbetet (ur ekonomisk filosofiska manuskripten)

1844

||XXII|

Vi har utgått från nationalekonomins förutsättningar. Vi har accepterat dess språk och dess lagar.[...][1] Med nationalekonomins hjälp, med dess egna ord har vi visat att arbetaren sjunker ner till en vara och en eländig vara, att arbetarens elände står i omvänt förhållande till betydelsen och omfattningen av hans produktion, att det nödvändiga resultatet av konkurrensen är ackumuleringen av kapitalet på några få händer, alltså det fruktansvärda återupprättandet av monopolet, och att slutligen skillnaden mellan kapitalist och jordrentiär, liksom mellan jordbruksarbetare och industriarbetare försvinner och hela samhället måste sönderfalla i de båda klasserna *ägare* och de egendomslösa *arbetare*.

Nationalekonomin utgår från privategendomens faktum. Den ger oss ingen förklaring till det. Den fattar privategendomens *materiella* process, sådan den försiggår i verkligheten, i allmänna, abstrakta formler som sedan gäller för den som *lagar*. Den *begriper* [2] inte dessa lagar, dvs den påvisar inte hur de är en följd av privategendomens väsen. Nationalekonomin ger heller ingen förklaring till uppdelningen i arbete och kapital, kapital och jord. När den t ex bestämmer förhållandet mellan arbetslön och kapitalvinst, så utgår den från kapitalisternas intresse; dvs den förutsätter det som skulle undersökas. På samma sätt kommer överallt konkurrensen in i resonemanget. Den förklaras genom yttre omständigheter. Huruvida dessa yttre, till synes tillfälliga omständigheter bara är uttryck för en nödvändig utveckling, därom lär oss nationalekonomin ingenting. [...][3] De enda hjul som sätter nationalekonomen i rörelse är

vinningslystnaden och kriget mellan de vinningslystna, konkurrensen.

Just därför att nationalekonomin inte begriper utvecklingens sammanhang kan t ex läran om konkurrensen ställas upp mot läran om monopolet, läran om förvärvsfriheten mot läran om korporationen, läran om jordfördelning mot läran om de stora jordegendomarna, ty konkurrens, förvärvsfrihet, delning av jordegendomen bestäms och uppfattas bara som tillfälliga, avsiktliga, våldsamma och inte som nödvändiga, oundvikliga och naturliga konsekvenser av monopolet, korporationen och feodalegendomen.

Vi måste alltså nu förklara det väsentliga sammanhanget mellan privategendomen och vinningslystnaden, mellan arbete, kapital och jordegendom, mellan utbyte och konkurrens, mellan människans värdighet och värdelöshet, mellanmonopol och konkurrens etc, kort sagt: Vi måste klargöra hela denna alienation som förorsakats av *penningsystemet*.

Vi skall inte försätta oss i ett uppdiktat uttillstånd som nationalekonomen gör, när han vill förklara något. Ett sådant uttillstånd förklarar ingenting. Det skjuter bara bort frågan i ett grått, töcknigt fjärran. Det förutsätter det som skall deduceras, nämligen det nödvändiga förhållandet mellan två företeelser, t ex mellan arbetsdelning och utbyte, till att bli en fråga om ett faktum eller en händelse. På samma sätt förklarar teologen det ondas ursprung genom syndafallet, dvs han förutsätter som ett faktum i historisk form det han skall förklara.

Låt oss utgå från ett *samtida* nationalekonomiskt faktum.

Arbetaren blir allt fattigare ju mer rikedom han producerar, ju mer hans produktion tilltar i betydelse och omfång. Arbetaren blir en allt billigare vara, ju fler varor han frambringar. Sakvärldens *tilltagande värde* står i direkt proportion till människovärldens *avtagande värde*. Arbetet producerar inte bara varor; det producerar också sig självt och arbetaren som en vara, och detta just på samma sätt som det producerar andra varor.

Detta faktum uttrycker vidare inte mer än följande; Föremålet, som arbetet producerar, dess produkt, framträder som ett för arbetet *främmande väsen*, som en av producenten *oavhängig makt*. Arbetsprodukten är det arbete som fixerats i ett föremål, gjorts sakligt, den är arbetets objektivering. Arbetets förverkligande är dess *objektivering*. Detta förverkligande av arbetet innebär under de nationalekonomiska förhållandena arbetarens *förvisning från verkligheten*, och att arbetet blivit ett objekt

framstår som *förlusten av och slaveriet under objektet*, tillägnelsen som *alienation*, som avyttring^[4].

Förverkligandet av arbetet är i så hög grad förvisning från verkligheten att arbetaren kan förvisas från verkligheten intill sväldöden. Objektivering framstår i så hög grad som en förlust av objektet att arbetaren berövats de objekt som är nödvändiga för honom, inte bara för hans liv utan också för hans arbete. Ja, själva arbetet blir ett objekt som han bara kan bemäktiga sig med största ansträngning och de mest oregelbundna avbrott. Besittningstagandet av objektet framträder i så stor utsträckning som alienation att ju fler objekt arbetaren producerar, desto mindre kan han äga och i desto större utsträckning råkar han under herraväldet av sin produkt, kapitalet.

Ur bestämningen att arbetaren förhåller sig till sin *arbetsprodukt* som till ett *främmande* objekt kan man dra alla dessa slutsatser: Ju mer arbetaren sliter ut sig, desto mäktigare blir den främmande objektvärld som han själv skapar, desto fattigare blir han själv och hans inre värld, desto mindre blir hans eget. Det är på samma sätt i religionen. Ju mer människan förlitar sig på Gud, desto mindre behåller hon för sig själv. Arbetaren lägger sitt liv i objektet; men därmed tillhör inte livet längre honom, utan objektet. Ju större denna verksamhet är, desto färre föremål kommer alltså att tillhöra arbetaren. Vad arbetsprodukten är, det är inte han. Ju större produkten är, desto mindre är alltså han själv. Att arbetaren *avyttras* åt produkten innebär inte bara att hans arbete blir ett objekt, en *yttre* existens, utan också att den existerar *utanför honom*, oberoende av honom och främmande för honom som en makt som står hindrande i hans väg, ja att det liv som han vigt åt objektet träder honom till mötes fientligt och främmande.

||XXIII|

Låt oss nu närmare betrakta objektivering, arbetarens produktion och med den *alienation* eller *förlusten* av objektet, hans produkt.

Arbetaren kan inte frambringa något utan *naturen*, utan den *sinnliga omvärlden*. Den är det råmaterial, ur vilket hans arbete förverkligas, i vilket det försiggår, av vilket och genom vilket det producerar.

Men på samma sätt som naturen erbjuder arbetet *livsmedel* i den meningen att arbetet inte kan *leva* utan de föremål som det har att bearbeta, så erbjuder naturen å andra sidan också *livsmedel* i en mer begränsad

mening, nämligen *medel* för *arbetarens* fysiska existens.

Ju mer arbetaren genom sitt arbete *tillägnar* sig omvärlden, den sinnliga naturen, desto mer måste han alltså avstå från *livsmedel* i dubbel mening, för det första därigenom att den sinnliga världen i allt större utsträckning upphör att vara ett objekt, ett *livsmedel* för hans arbete; för det andra därigenom att den allt mer upphör att vara *livsmedel* i den omedelbara meningen, *medel* för arbetarens fysiska existens.

I dubbel måtto blir alltså arbetaren en slav under sitt objekt, dels därigenom att han erhåller ett *arbetsobjekt*, dvs ett *arbete*, och dels därigenom att han erhåller *existensmedel*. Det första alltså för att han skall kunna existera som *arbetare*, det andra för att han skall kunna existera som *fysiskt subjekt*. Höjden av detta slaveri är att han kan erhålla mer som *arbetare* än som *fysiskt subjekt* och alltså i första hand är arbetare, i andra hand *fysiskt subjekt*.

(Arbetarens alienation i förhållande till arbetsobjektet uttrycks enligt nationalekonomiska lagar så, att ju mer arbetaren producerar, desto mindre har han att konsumera, att ju mer värde han frambringar, desto värdelösare, desto ovärdigare blir han, att ju mer utformad produkten är, desto mer missformad blir arbetaren, att ju mer civiliserat arbetets objekt blir, desto mer barbarisk blir arbetaren, att ju mäktigare arbetet blir, desto vanmäktigare blir arbetaren, att ju mer snillrikt arbetet blir, desto mer själlös och en slav under naturen blir arbetaren.)

Nationalekonomin döljer alienationen i arbetets väsen därigenom att den inte betraktar det omedelbara förhållandet mellan arbetaren (arbetet) och produktionen. Men arbetet producerar underverk för de rika, men det producerar utblottning för arbetaren. Det producerar palats, men jordhål för arbetaren. Det producerar skönhet, men för arbetaren producerar det lyten. Det ersätter arbetet med maskiner, det tvingar tillbaka en del av arbetarna till ett barbariskt arbete och gör den andra delen till maskiner. Det producerar intelligens, men för arbetaren producerar den svagsinhet och kretinism.

Arbetets omedelbara förhållande till dess produkter är arbetarens förhållande till objekten för hans produktion. De förmögnas förhållande till produktionens objekt och till produktionen själv är bara en *konsekvens* av detta första förhållande och bekräftar det. Vi skall senare skärskåda denna andra sida. När vi alltså frågar: Vilket är arbetets väsentliga förhållande, så frågar vi efter *arbetarens* förhållande till produktionen.

Vi har hittills bara betraktat arbetarens alienation, hans avyttring från den ena sidan, nämligen hans *förhållande till produkterna av sitt arbete*. Men alienationen visar sig inte bara i resultatet utan redan i *produktionsakten*, inom själva den *producerande verksamheten*. Hur skulle arbetaren kunna bli främmande för sin arbetsprodukt, om han inte i själva produktionsakten inte alierade sig själv? Produkten är ju bara summan av verksamheten, produktionen. Om alltså arbetsprodukten är alienationen, så måste själva produktionen vara den verk samma alienationen, verksamhetens alienation, alienationens verksamhet. I den alienation som vidlåder arbetsprodukten summeras bara alienationen, avyttringen i själva arbetsverksamheten.[5]

Vari består då arbetets alienation?

För det första däri att arbetet är någonting *yttre* för arbetaren, dvs det hör inte till hans väsen, och att han därför inte bejaktar utan förnekar sig i sitt arbete, inte känner sig lycklig utan olycklig, inte utvecklar någon fri fysisk och andlig energi utan förstör sin fysik och ruinerar sin ande. Arbetaren känner sig därför som sig själv först utanför arbetet och som en främmande varelse i arbetet. Han är sin egen när han inte arbetar, och när han arbetar är han inte sin egen. Hans arbete är därför inte frivilligt utan påtvingat, *tvångsarbete*. Därför är det inte tillfredsställelsen av ett behov, utan det är bara ett *medel* att tillfredsställa behov utanför arbetet. Att det är något främmande framgår tydligast därav att så snart inte något fysiskt eller annat tvång existerar, så flyr arbetaren sitt arbete som pesten. Det väsensfrämmande arbetet, det arbete i vilket människan avyttrar sig själv, är ett självupoffringens, ett späkningens arbete. Slutligen framgår det att arbetet inte är en del av arbetarens väsen därigenom att det inte är hans eget utan en annans, att det inte tillhör honom, att han i det inte tillhör sig själv utan en annan. Liksom den mänskliga fantasiens, den mänskliga hjärnans och det mänskliga hjärtats självverksamhet i religionen påverkar individen oavhängigt av henne själv, dvs som en främmande, gudomlig eller djävulsk verksamhet, så är arbetarens verksamhet inte hans självverksamhet. Den tillhör en annan, genom den förlorar han sig själv.

Detta får därför till följd att människan (arbetaren) känner sig fritt verksam bara i sina djuriska funktioner, genom att äta, dricka och avla barn, på sin höjd också genom att sätta bo, att klä sig etc, medan han i sina mänskliga funktioner inte är mer än ett djur. Det djuriska blir det

mänskliga och det mänskliga det djuriska.

Att äta, dricka, avla barn etc är visserligen också äkta mänskliga funktioner. Men genom den abstraktion, som skiljer dem från raden av andra mänskliga aktiviteter och gör dem till det enda och yttersta syftet med livet, blir de djuriska.

Vi har studerat den praktiska mänskliga verksamhetens, dvs arbetets, alienation från två sidor. 1) Arbetarens förhållande till *arbetsprodukten* som ett främmande och honom övermäktigt objekt. Detta förhållande är tillika hans förhållande till den sinnliga omvärlden, till naturföremålen, som en främmande, fientlig värld. 2) Arbetets förhållande till *produktionsakten* inom arbetet. Detta förhållande är arbetarens förhållande till sin egen verksamhet som något främmande, honom själv inte tillhörigt, en passiv verksamhet, en kraft som är vanmäktig, en potens som är impotent, ett alstrande som berövar honom manligheten, hans *egen* fysiska och andliga energi, hans personliga liv - ty vad är livet annat än verksamhet - som en mot honom själv riktad, av honom oberoende, honom inte tillhörig verksamhet. Detta är hans *självalienation*, liksom det förstnämnda är hans alienation från *saken*.

||XXIV|

Vi kan nu göra en tredje begreppsbestämning av det *alienerade arbetet* som bygger på de båda tidigare anförda.

Människan är en artvarelse inte bara därigenom att hon praktiskt och teoretiskt gör arten (sin egen såväl som andra föremåls) till sitt objekt utan också därigenom - och det är bara ett annat uttryck för samma sak - att hon förhåller sig till sig själv som till den närvarande, levande arten, dvs att hon förhåller sig till sig själv som till ett *universellt* och alltså fritt väsen.

Artlivet består fysiskt sett såväl för människan som för djuren däri att människan (liksom furen) lever av den oorganiska naturen. Människan gör det så mycket universellare än djuren därför att hon utnyttjar den oorganiska naturen så mycket universellare. Liksom växter, djur, stenar, luft, ljus osv teoretiskt sett utgör en del av det mänskliga medvetandet, dels som föremål för naturvetenskapen, dels som föremål för konsten - de är hennes andliga oorganiska natur, hennes andliga livsmedel, som hon först måste tillreda för att kunna avnjuta och smälta - så utgör de också praktiskt en del av det mänskliga livet och den mänskliga verk-

samheten. Fysiskt sett lever människan av dessa naturprodukter, de må användas till näring, uppvärmning, klädsel eller bostad. Människans universalitet framträder praktiskt just i den universalitet som gör hela naturen till hennes *oorganiska* kropp såväl i den meningen att den 1) omedelbart är ett livsmedel som i den att den är 2) materialet, föremålet och verktyget för hennes livsaktivitet. Naturen är människans *oorganiska kropp*, nämligen den del av naturen som inte är mänskliga kroppar.[6] Att människan *lever* av naturen betyder: Naturen är hennes kropp med vilken hon måste stå i ständig förbindelse för att inte dö. Att människans fysiska och andliga liv sammanhänger med naturen har ingen annan innebörd än att naturen hänger samman med sig själv, ty människan är en del av naturen.

Därigenom att det alienerade arbetet alienerar människan 1) från naturen och 2) från henne själv hennes egen funktion som aktiv varelse, från hennes livsaktivitet, så alienerar det människan från hennes *art*; den gör *artlivet* [livet i samarbete med andra människor] till ett medel för det individuella livet. För det första alienerar det artlivet och det individuella livet, och för det andra gör det det senare i dess abstraktion till syfte för det förra, likaledes i dess abstrakta och alienerade form.

För det första framstår nämligen för människan arbetet, *livsaktiviteten*, själva det *produktiva livet* bara som ett *medel* för tillfredsställelsen av ett behov, behovet att uppehålla den fysiska existensen. Men det produktiva livet är artens liv. Det är det liv som frambringar liv. I slaget av livsaktivitet ligger nämligen hela artens karaktär, artkaraktären, och den fria medvetna aktiviteten är människans artkaraktär. Livets självt framstår bara som livsmedel.

Djuret är omedelbart ett med sin livsaktivitet. Denna skiljer sig inte från djuret. Den är *det. Människan* gör själv sin livsaktivitet till ett objekt för sin vilja och sitt medvetande. Hon har en medveten livsaktivitet. Den är inte en bestämning med vilken hon omedelbart sammanfaller. Den medvetna livsaktiviteten skiljer omedelbart människan från den djuriska livsaktiviteten. Endast och just därigenom framstår hon som ett artväsen. Eller endast därigenom att hon är ett medvetet väsen, dvs att hennes eget liv är ett objekt för henne, endast därigenom är hon ett artväsen. Endast av den anledningen är hennes verksamhet en fri verksamhet. Det alienerade arbetet vänder upp och ner på detta förhållande så att människan, just därför att hon är ett medvetet väsen, gör sitt väsen till blott

och bart ett medel för sin *existens*.

Det praktiska frambringandet av en *objektvärld*, *bearbetningen* av den oorganiska naturen är provostenen på människan som ett medvetet artväsen, dvs som ett väsen som förhåller sig till sin art som till sitt eget väsen eller till sig själv som till sitt artväsen. Visserligen producerar också djuret. Det bygger sig bon, bostäder som biet, bävern, myran osv. Men det producerar bara det som det omedelbart behöver för sig självt och sina ungar; det producerar ensidigt, medan människan producerar universellt; det producerar bara under trycket av det omedelbara fysiska behovet, medan människan producerar oberoende av fysiska behov och djupast sett endast gör det i friheten från dessa behov; det producerar bara sig självt, medan människan reproducerar hela naturen; dess produkt hör omedelbart till dess kropp, medan människan står fri i förhållande till sin produkt. Djuret formar endast sin produkt efter sin arts måttstock och behov, medan människan vet att producera efter varje arts mått och överallt kan använda objektets inneboende mått; människan formar därför sin produkt även enligt skönhetens lagar.

Just i bearbetningen av objektvärlden bevisar sig därför människan verkliga som ett *artväsen*. Denna produktion är hennes verkamma artliv. Genom den framstår naturen som *hennes* verk och hennes verklighet. Arbetets objekt är därför att *objektivera människans artliv*, på så sätt att hon inte bara som i medvetandet intellektuellt utan verksamt och verkligt betraktar sig själv fördubblad och därmed sig själv i sin egenhändig skapade värld. Genom att det alienerade arbetet berövar människan objektet för hennes arbete, berövar det henne också hennes *artliv*, den verkliga objektivering av hennes art och förvandlar hennes fördel framför djuren till den nackdelen att hennes oorganiska kropp, naturen, undandras henne.

På samma sätt är det det alienerade arbetet som deklasserar självverksamheten eller den fria verksamheten till ett medel. Därigenom gör det människans artliv, hennes liv i det allmänna till ett medel för hennes fysiska existens.

Det medvetande, som människan har om sitt artliv, förvandlas alltså genom alienationen därefter att artlivet blir till ett medel för henne.

Det alienerade arbetet åstadkommer alltså:

3) att *människans artväsen* — såväl naturen som den andliga förmåga som tillkommer tillkommer hennes art — blir ett *främmande* väsen och

ett *medel* för hennes *individuella existens*. Det alienerar människan från såväl hennes egen kropp som naturen omkring henne och hennes andliga väsen, hennes *mänskliga väsen*.

4) En omedelbar konsekvens av att människan alienerats från sin arbetsprodukt, sin livsaktivitet och sitt artväsen är *människans alienation från människan*. När människan står främmande för sig själv, så står den *andra* människan också främmande för henne. Det som gäller för människans förhållande till sitt arbete, till sin arbetsprodukt och till sig själv, det gäller för människans förhållande till andra människor, liksom till deras arbete och objektet för deras arbete.

Över huvud innebär påståendet att människan alienerats från sitt artväsen att en människa alienerats från varje annan människa liksom varje annan från henne.

Människans alienation liksom över huvud varje förhållande, i vilket en människa står till sig själv, förverkligas, kommer till uttryck först i det förhållande, i vilket människan står till andra människor.

Således betraktar varje människa som är alienerad i sitt arbete andra människor enligt den måttstock som gäller för henne själv som arbetare.

||XXV|

Vi utgick från ett nationalekonomiskt faktum, arbetarens och hans produktions alienation. Vi har fastslagit innebörden av detta faktum: det *alienerade, avyttrade* arbetet. Vi har analyserat detta faktum, dvs vi har bara analyserat ett nationalekonomiskt faktum.

Låt oss nu vidare betrakta, hur det alienerade arbetets begrepp måste uttryckas och framställas i verkligheten.

Om arbetsprodukten är mig främmande och träder emot mig som en främmande makt, vem tillhör den i så fall?

Om min egen verksamhet inte tillhör mig, är en främmande, en påtvingad verksamhet, vem tillhör den i så fall?

Ett *annat* väsen än mitt.

Vilket är detta väsen?

Gudarna? I äldsta tider tycks visserligen huvudproduktionen, t ex tempelbyggena i Egypten, Indien och Mexiko, ha uppförts till gudarnas ära och som färdiga produkter tillhört gudarna. Men gudarna var själva aldrig arbetsledare. Lika litet var det *naturen*. Och vilken motsägelse vore det inte om människan, ju mer hon genom sitt arbete lagt naturen under

sitt välde och ju onödigare gudarnas underverk blivit genom industrins underverk, om människan för att behaga dessa gudamakter skulle avstå från att glädjas över produktionen och njuta produkten!

Det *främmande* väsen, till vilket arbetet och arbetsprodukten hör, i vars tjänst arbetet står och som det tillkommer att åtnjuta arbetsprodukten hör, kan bara vara *människan* själv.

Om arbetsprodukten inte tillhör arbetaren utan en främmande makt hindrar honom därifrån, så är detta bara möjligt om den tillhör en *annan människa än arbetaren*. Om arbetarens verksamhet är ett lidande för honom, .så måste den innebära *njutning* och livsglädje för någon annan. Inte gudarna, inte naturen, utan bara människan själv kan vara denna främmande makt över människorna.

Man kan påminna sig det tidigare uppställda påståendet, att människans förhållande till sig själv blir *objektivt* och *verkligt* för henne först genom hennes förhållande till andra människor. När hon så förhåller sig till sin arbetsprodukt, till det arbete som objektiverats för henne, som till ett *främmande*, *fientligt*, övermäktigt, av henne oberoende föremål, så är också en annan, henne främmande, fientlig, övermäktig och av henne oberoende människa detta föremåls herre. När hon förhåller sig till sin egen verksamhet som till något främmande, så förhåller hon sig till denna som till en tjänande verksamhet, under en annan människas ledning, tvång och ok.

Människans alienation från sig själv och naturen framgår alltid ur det förhållande, i vilket hon anser sig själv och naturen stå till andra, från henne åtskilda människor. Därför framstår den religiösa alienationen som nödvändig i lekmännens förhållande till prästerna eller — med andra ord, eftersom det här gäller den intellektuella världen — till en förmedlare el dyl. I den praktiska verkliga världen kan alienationen bara framträda i det praktiska verkliga förhållandet till andra människor. Det medel, varigenom alienationen fortgår, är självt ett *praktiskt*. Genom det alienerade arbetet frambringar människan alltså inte bara sitt förhållande till produkten och produktionsakten som ett förhållande till främmande och fientliga makter; hon frambringar också det förhållande, i vilket andra människor står till sin produktion och sin produkt, och det förhållande i vilket dessa människor står till varandra. Liksom hon genom sin egen produktion förvisar sig själv från verkligheten och bestraffar sig själv, och liksom hon gör sin egen produkt till en henne icke

tillhörig produkt, till en förlust, så ger hon makten över produktionen och produkten åt den som själv inte producerar. Liksom hon alienerar sin egen verksamhet från sig själv, så tillägnar hon denna verksamhet en drämmande människa som den inte tillhör.

Vi har hittills bara betraktat förhållandet från arbetarens sida, och vi skall senare också se det från ickearbetarens sida.

Genom det *alienerade*, *avyttrade arbetet* frambringar alltså arbetaren förhållandet mellan arbetet och en för arbetet främmande, utanför detta stående människa. Arbetarens förhållande till arbetet skapar kapitalistens (eller vad man nu vill kalla arbetsherrarna) förhållande till arbetet. *Privategendomen* är alltså produkten, resultatet, den nödvändiga konsekvensen av det *alienerade arbetet*, arbetarens ytliga förhållande till naturen och till sig själv.

Privategendomen visar sig alltså vid analys vara en följd av det *alienerade arbetet*, dvs den *avyttrade människan*, det alienerade livet, den alienerade människan.

Vi har visserligen nått fram till begreppet det *alienerade arbetet* (det *alienerade livet*) via nationalekonomins lära om *privategendomens rörelse*. Men det visar sig vid analys av det senare begreppet att privategendomen inte alls är grunden eller orsaken till det alienerade arbetet utan tvärtom en konsekvens av det, liksom gudarna *ursprungligen* inte är orsaken till utan en verkan av mänsklig förståndsförmörkelse. Senare utvecklas detta förhållande till en växelverkan.

Först på den sista kulminationspunkten av privategendomens utveckling träder denna dess hemlighet åter fram, nämligen å ena sidan att den är en *produkt* av det alienerade arbetet och för det andra att den är det medel, varigenom arbetet alieneras, eller *förverkligandet av denna alienation*.

Denna utveckling kastar genast ljus över olika, hittills olösta problem.

1) Nationalekonomin utgår från arbetet som den egentliga själen i produktionen och ändå .ger den arbetet intet och privategendomen allt. Proudhon har ur denna motsägelse dragit slutsatser till arbetets fördel och privategendomens nackdel. Vi inser däremot att denna skenbara motsägelse är det *alienerade arbetets* självmotsägelse och att nationalekonomin bara formulerat det alienerade arbetets lag.

Vi inser därför också att *arbetslön* och *privategendom* är identiska: ty då produkten, föremålet för arbetet betalar själva arbetet är arbetslönen

en nödvändig konsekvens av arbetets alienation, liksom arbetet av samma anledning framstår som arbetslönens tjänare och inte som ett självändamål. Vi skall senare behandla detta förhållande och drar nu bara ytterligare några konsekvenser.

En våldsam höjning av arbetslönen (vi kan bortse från alla svårigheter, bl a att en sådan höjning vore en anomali som bara skulle kunna upprätthållas med våld) vore alltså ingenting annat än en bättre *betalning för slavarna* och hade varken återgett arbetaren eller arbetet dess mänskliga bestämmelse och värdighet.

Ja t o m Proudhons krav att alla människor skulle få samma lön omvandlar bara den nuvarande arbetarens förhållande till sitt arbete till alla människors förhållande till arbetet. Samhället uppfattas då som en abstrakt kapitalist.

Arbetslönen är en omedelbar följd av det alienerade arbetet, och det alienerade arbetet är den omedelbara orsaken till privategendomen. Med den ena sidan måste därför också den andra falla.

2) Ur det alienerade arbetets förhållande till privategendomen följer vidare, att samhällets emancipation från privategendomen etc och från träldomen kommer till uttryck i *arbetaremanicipationens politiska* form, inte bara därför att det bara skulle handla om denna emancipation utan därför att den allmänna mänskliga emancipationen innehålls i denna form. Men så förhåller det sig eftersom all mänsklig träldom är inbegripen i arbetarens förhållande till produktionen och alla träldomsförhållanden bara är modifikationer och konsekvenser av detta förhållande.

Liksom vi genom *analys* av det *alienerade, avyttrade arbetets* begrepp har funnit *privategendomens begrepp*, så kan vi med hjälp av dessa båda faktorer utveckla alla nationalekonomiska *kategorier*, och vi skall i varje kategori, t ex schackrandets, konkurrensens, kapitalets, pengarnas, bara återfinna ett *bestämt* och *utvecklat uttryck* för denna första grundlag.

Men innan vi skärskådar detta förhållande skall vi försöka lösa ytterligare två uppgifter.

1) Att bestämma *privategendomens* väsen, sådant det framgår som resultat av det alienerade arbetet, i dess förhållande till den *sant mänskliga* och *sambälleliga egendomsformen*.

2) Vi har antagit *arbetets alienation* och *avyttring* som ett faktum och analyserat detta faktum. Nu frågar vi: hur kommer det sig att människan *alienerar*, blir främmande för sitt arbete? Varpå grundar sig denna alienation i den mänskliga utvecklingens väsen? Vi har redan kommit

lösningen åtskilligt närmare i det att vi *omvandlat* frågan om *privategendomens ursprung* till en fråga om det *alienerade arbetets* förhållande till mänsklighetens utvecklingsgång. Ty när man talar om privategendomen, så tror man att man har att göra med en sak utanför människan. När man talar om arbetet, så har man omedelbart med människan själv att göra. Denna nya fråga inkluderar redan lösningen.

Till 1). *Privategendomens allmänna väsen och dess förhållande till den sant mänskliga egendomsformen*.

Det alienerade arbetet har upplöst sig för våra ögon i två beståndsdelar som är växelvis avhängiga av varandra eller som bara är olika uttryck för ett och samma förhållande. *Besittningstagandet* framstår som *alienation* och *alienationen* som *besittningstagande*, som det sanna *tillägnet*.

Vi har behandlat den ena sidan av saken, det *alienerade* arbetet i relation till *arbetaren*, dvs det *alienerade arbetets förhållande till sig självt*. Som produkt, som nödvändigt resultat av detta förhållande har vi funnit *ickearbetarens egendomsförhållande* till *arbetaren* och till *arbetet*. *Privategendomen* som det materiella, samlande uttrycket för det alienerade arbetet omfattar båda förhållandena: *arbetarens förhållande till arbetet och till sin arbetsprodukt och till ickearbetaren* och *ickearbetarens förhållande till arbetaren och arbetsprodukten*.

När vi nu har sett att vad gäller arbetaren — som genom arbetet *tillägnar* sig naturen — framstår tillägningen som alienation, själv-verksamheten som verksamhet för en annan och som en annans verksamhet, livsaktiviteten som uppoffring av livet, produktionen av objektet som förlust av objektet till en främmande makt, en *främmande* människa, så låt oss nu behandla denna för arbetet och arbetaren *främmande* människas förhållande till arbetaren, arbetet och dess objekt.

Först måste man uppmärksamma att allt det som för arbetaren framstår som *alienerad verksamhet* för ickearbetaren framstår som *ett tillstånd av avyttring, alienation*.

För det andra, att arbetarens *verkliga, praktiska* förhållande i produktionen och till produkten (som sinnestillstånd) hos den mot honom stående ickearbetaren framstår som ett *teoretiskt* förhållande.

För det tredje. Ickearbetaren handlar i alla avseenden mot arbetaren som arbetaren handlar mot sig själv, men han handlar inte mot sig själv som han handlar mot arbetaren.

Låt oss närmast betrakta dessa tre förhållanden. [7]

Noter

[1] Här följer en mening som syftar på de här uteslutna avsnitten.

[2] »Begripa» (begreifen) innebar för Marx i Hegels efterföljd en högre form av insikt än »förstå» (verstehen). Att begripa är en förnuftsformåga, att förstå en förståndsformåga (jfr not 14). — I detta sammanhang innebär den blotta förståelsen uppställandet av de förhållanden som råder mellan arbete, kapital etc, medan begripandet innebär att man också ger den historiska förklaringen till hur dessa förhållanden uppstått och uppvisar deras roll i utvecklingen.

[3] Åter en mening som syftar på de här uteslutna avsnitten.

[4] Den mänskliga verksamheten »förverkligas» — får sitt verkliga uttryck — i sina synliga resultat. Detta innebär att verksamheten »objektiveras». Arbetets förverkligande eller objektivering är alltså arbetsprodukten. Men eftersom produkten av arbetarens arbete inte tillhör arbetaren, blir den ett dött ting, en främmande »sak» för honom. Det är inte han som genom sitt arbete bestämmer över saken, utan saken som bestämmer över hans verksamhet. Detta är den ena — den objektiva — sidan av arbetets alienation. Det gäller hur arbetaren skilts från objektet för sitt arbete.

[5] Här kommer Marx alltså in på den andra — den subjektiva — sidan av arbetets alienation, dvs arbetarens alienation från egen verksamhet, sitt arbete.

[6] Att naturen är människans oorganiska kropp är en tanke som Marx hämtat från vissa naturfilosofiska spekulationer och väl närmast från Hegel. En kropp är oorganisk .så snart som den kan assimileras av en organism eller »organisk helhet». (En mus är alltså oorganisk i förhållande till den orm som slukar och assimilerar den.) Människan har hela naturen - med undantag för medmänniskorna - till sin »oorganiska kropp» därför att hon kan utnyttja och bearbeta alla dess delar: detta är innebörden av hennes universalitet i förhållande till naturen.

[7]Manuskriptet avbryts här och förblir alltså oavslutat.

Karl Marx

Inledning till kritiken av den politiska ekonomin 1857

I. Produktion, konsumtion, distribution, utbyte (cirkulation)

1. Produktion

a) Föremålet för undersökningen är först och främst den materiella produktionen.

Individer är produktiva inom ett samhälle - därför är individernas samhälleligt bestämda produktion den självklara utgångspunkten. Smith och Ricardo utgår från den ensamme och isolerade jägaren och fiskaren. De uttrycker 1700-talets fantasilösa inbillningar om Robinson, vilka ingalunda - som kulturhistorikerna tror - bara är en reaktion mot överförfining och en strävan tillbaka till ett missförstått naturtillstånd. Lika litet är Rousseaus samhällsfördrag, som sammanför och förenar individer som av naturen är oberoende av varandra, utslag av en sådan primitivism. Man fäster sig då bara vid skenet, vid utanverket i de små och stora robinsonaderna. I själva verket föregriper de det "borgerliga samhället", som spirat alltsedan 1500-talet och som med väldig fart gått mot sin mognad under 1700-talet. I detta den fria konkurrensens samhälle framstår den enskilde som lösgjord från de naturliga band, som i tidigare epoker gjort honom till ett tillbehör till en bestämd och begränsad mänsklig sammanlutning. För 1700-talets profeter, på vilkas axlar Smith och Ricardo står, är denna 1700-talsmänniska ett ideal som alltid existerat. I själva verket är hon en produkt av å ena sidan upplösningen av de feodala samhällsformerna, å andra sidan de nya produktivkrafter som utvecklats sedan 1500-talet. Men hon framställs inte som ett historiskt resultat utan

som utgångspunkt för historien. Eftersom hon motsvarar 1700-talets föreställningar om den mänskliga naturen ser man henne inte som något som historien frambringat utan som något av naturen bestämt. Samma misstag har hittills varje ny epok begått. Men Steuart, som i många avseenden står i motsats till 1700-talet och som i sin egenskap av aristokrat står på mer historisk grund, undviker denna enfaldighet.

Ju längre tillbaka i historien vi går, desto mer osjälvständig förefaller individen - och därmed också den producerande individen. Han tillhör en större helhet: först på ett ännu helt naturligt sätt familjen och den till stam utvidgade familjen, sedan den mer omfattande sammanslutning som uppstått ur stammarnas motsättning och sammansmältning. Först på 1700-talet, i det "borgerliga samhället", framstår de olika sociala formerna som blotta medel för den enskildes privata ändamål, som en yttre nödvändighet. Men den epok, som frambringat denna ståndpunkt - den isolerade individens ståndpunkt - är just den epok som har de hittills mest avancerade samhälleliga förhållandena. Människan är i bokstavlig mening ett zoon politikon - inte bara ett sällskapligt djur, utan också ett djur som kan isolera sig enbart inom ett samhälle. En isolerad individ som producerar utanför samhället är ett oting. Väl kan det någon enstaka gång hända att en civiliserad människa av en tillfällighet hamnar i vildmarken, men hon bär då de samhälleliga krafterna inom sig som möjligheter. En utveckling av produktionen utanför samhället är lika otänkbar som en språkutveckling utan människor som lever tillsammans och talar med varandra.

Det är onödigt att längre uppehålla sig vid detta. Det hade varit alldeles onödigt att ta upp denna fadäs, som var meningsfull och förnuftig för 1700-talets människor, om inte Bastiat, Carey, Proudhon o.s.v. på fullt allvar dragit fram den igen i den moderna ekonomin. För Proudhon och de andra är det naturligtvis bekvämt att förklara ursprunget till ekonomiska förhållanden, vilkas historiska uppkomst de inte känner till, på ett historiefilosofiskt sätt. De skapar myter, låter Adam eller Prometheus komma på idén fix och färdig etc. Ingenting är långtråkigare och torrare än den fantastiska banaliteten.

När vi här talar om produktion, så avser vi alltid produktionen på ett bestämt samhälleligt utvecklingsstadium - samhälleliga individers produktion. Det kan därför förefalla som om vi, för att över huvud kunna tala om produktion, antingen måste följa den historiska utveckling-

sprocessen i dess olika faser eller också från början förklara att vi bara har att göra med en bestämd historisk epok, alltså t.ex. med den moderna borgerliga produktionen (vilken i verkligheten är vårt egentliga tema).

Men alla produktionsepoker har vissa kännetecken, vissa bestämmningar gemensamt. Produktionen i allmänhet är en abstraktion, men den är begriplig, om den verkligen framhäver och fixerar det gemensamma och om den besparar oss upprepningar. Det allmänna, eller det genom jämförelse utsöndrade gemensamma, är emellertid självt flerfaldigt sammansatt och sönderfaller i olika bestämmningar. Några bestämmningar hör till alla epoker; andra är gemensamma för flera, men inte alla. Det finns bestämmningar som gäller för den modernaste såväl som för den äldsta epoken. Utan dem kan ingen produktion tänkas. Men för produktionen gäller detsamma som för språken: har de mest utvecklade språken lagar och bestämmningar gemensamma med de minst utvecklade, så måste detta allmänna och gemensamma särskiljas. Det som förenar alla produktionsformer, deras enhet, framgår redan därav, att subjektet i produktionen, mänskligheten, och objektet, naturen, är desamma. Men för denna enhet får man inte glömma de väsentliga skillnaderna. I en sådan glömska ligger de moderna ekonomernas hela vishet, när de bevisar de bestående sociala förhållandenas evighet och harmoni. Till exempel: ingen produktion är möjlig utan ett produktionsverktyg, om så detta verktyg bara är handen. Ingen produktion är möjlig utan tidigare, hopat arbete - om så detta arbete bara är den färdighet, som genom ständig övning samlats och koncentrerats till vildens hand. Men kapitalet är bland annat också produktionsverktyg och tidigare, hopat arbete. Alltså är kapitalet ett evigt, allmänt naturförhållande; d.v.s. om man bortser från det specifika, som först gör "produktionsinstrument" och "hopat arbete" till kapital. Hela produktionsförhållandenas historia framstår därför t.ex. för Carey som en förfalskning, som regeringarna gjort sig skyldiga till av ond vilja.

Om det inte finns någon produktion i allmänhet, så finns det inte heller någon allmän produktion. Produktionen är alltid en särskild produktionsgren - t.ex. jordbruk, kreatursskötsel, manufaktur o.s.v. - eller också är den en totalitet. Men den politiska ekonomin är inte teknologi. Förhållandet mellan produktionens allmänna bestämmningar på ett bestämt samhällsstadium och de särskilda produktionsformerna skall jag utveckla på annat håll (senare).

Men produktionen är i sista hand inte bara särskild. Den utgör alltid

en bestämd samhällskropp, ett samhälleligt subjekt, som är verksamt i en mer eller mindre rik totalitet av produktionsgrenar. Förhållandet mellan den vetenskapliga framställningen och den verkliga utvecklingen hör inte hemma i detta sammanhang. Här gäller det produktionen i allmänhet, olika produktionsgrenar och produktionens totalitet.

Det är på modet att inleda nationalekonomiska framställningar med en allmän del - och det är just den som figurerar under titeln 'Produktion' (se t.ex. John Stuart Mill). Däri skall de allmänna betingelserna för all produktion avhandlas. Denna allmänna del redogör eller uppger sig redogöra för: 1) de betingelser, utan vilka ingen produktion är möjlig. D.v.s. ingenting annat än de väsentliga momenten i all produktion. Men i själva verket inskränker sig detta, som vi skall se, till några mycket enkla bestämmingar, som intalas med flacka tautologier. 2) de betingelser som produktionen mer eller mindre fordrar, som t.ex. det framåtskridande eller stagnerade samhällstillståndet hos Adam Smith. Hos Smith har detta bara infallets värde, men för att ge det vetenskaplig dignitet skulle det vara nödvändigt att undersöka graden av produktivitet under olika perioder av enskilda folks utveckling. Det är en undersökning som ligger utanför ämnet, men om det skulle föras dit så skulle det behandlas i samband med utvecklingen av konkurrensen, ackumulation o.s.v. I den allmänna tappningen går svaret ut på det allmänna, att ett industriellt folk når sin produktiva höjdpunkt i det ögonblick då det överhuvud når sin historiska höjdpunkt. Ja, verkligen. Ett folks industriella höjdpunkt, så länge ännu inte profiten utan resultatet är huvudsaken för det. I så måtto är yankees överlägsna engelsmännen. Eller också: att t.ex. vissa raser, anlag, klimat, naturförhållanden - som vattenförhållanden, jordens fruktbarhet o.s.v. - är mer produktiva än andra. Utmynnar åter i självklarheten att rikedom lättare anskaffas när dess element i högre grad är subjektivt och objektivt för handen.

Men detta är inte allt vad ekonomerna uppehåller sig vid i denna allmänna del. Se t.ex. Mill: produktionen skall till skillnad från distributionen etc. lyda av historien oberoende, eviga naturlagar. Därigenom insmugglas borgerliga förhållanden som oomkullrunneliga naturlagar för samhället in abstracto. Detta är det mer eller mindre medvetna målet för hela förfarandet. Däremot skall människorna angående distributionen ha tillåtit sig en hel del godtycke. Helt bortsett från den brutala åtskillnaden mellan produktion och distribution och deras verkliga förhål-

lande till varandra, så måste så mycket vara uppenbart, som att det för distributionens vidkommande - hur olikartad distributionen än kan vara på olika samhällsstadier - kan vara lika möjligt som i fallet med produktionen att framhålla gemensamma bestämmingar och att bortse från ailla historiska skillnader och framställa dessa bestämmingar som allmänmänskliga lagar. T.ex. måste såväl slaven som den livegne och lönearbetaren ha en bestämd kvantitet näring som gör det möjligt för honom att existera som slav, livegen eller lönearbetare. Erövraren som lever av tribut, eller ämbetsmannen som lever på skatter eller jordägaren som lever på jordräntan, eller munken som lever på allmosor, eller leviten som lever på tionde, erhåller alla en del av den samhälleliga produktionen, en del som är bestämd enligt andra lagar än slavens etc. De två huvudpunkter som alla ekonomer för in under denna rubrik är: 1) egendomen; 2) garantin för denna genom rättsväsende, polis etc. På detta kan man svara mycket kort:

till 1: All produktion innebär att individen tillägnar sig naturtillgångar inom och genom förmedling av en bestämd samhällsform. I denna mening är det en tautologi att säga att egendom (tillägnelse) är en betingelse för produktionen. Men det är löjligt att därifrån göra ett hopp till en bestämd form av egendom, t.ex. privategendomen. (Som därtill är en antagonistisk form, som samtidigt har icke-egendomen som förutsättning.) Historien visar tvärtom att den gemensamma egendomen (t.ex. hos indianerna, slaverna, de gamla kelterna o.s.v.) är den ursprungliga formen, en form som i samhällsegendomens gestalt ännu spelar en betydelsefull roll. Här är det ännu inte alls tal om vilken egendomsform som möjliggör den bästa utvecklingen av rikedomarna. Men det är en tautologi att man inte kan tala om någon produktion, och alltså inte heller om något samhälle, där det inte existerar någon form av egendom. En tillägnelse som inte gör något till sitt eget vore en självmotsägelse.

till 2: Angående garantin för det förvärvade etc. När denna trivialitet reduceras till sitt verkliga innehåll säger den mer än dess predikanter vet, nämligen att varje form av produktion skapar sina egna rättsförhållanden, regeringsformer etc. Råheten och bristen på begrepp ligger snarare däri, att det som utgör ett organiskt sammanhang förs samman på ett tillfälligt sätt i ett rent och bart reflexionssammanhang. Det föresvävar bara de borgerliga ekonomerna att det går bättre att producera under det moderna polisväsendet än t.ex. om det råder knytnävsrätt. De glömmer

bara att även knytnävsrätten är en rätt, och att den starkares rätt lever kvar under andra former i deras egen "rättsstat".

När de samhälleliga tillstånd som motsvarar ett bestämt produktionsstadium först uppstår, eller när de går under, så inverkar detta naturligtvis störande på produktionen, om också i olika grad och med olika verkan.

För att sammanfatta: Det finns vissa bestämmelser som är gemensamma för alla produktionsförhållanden och som i tänkandet fixeras som allmänna; men de s.k. allmänna betingelserna för all produktion är ingenting annat än abstrakta moment, med vilkas hjälp inget verkligt historiskt produktionsstadium kan förstås.

2. Produktionens allmänna förhållande till distribution, utbyte och konsumtion

Innan vi går in på en närmare analys av produktionen måste vi skärskåda de olika rubriker som nationalekonomerna sätter vid sidan av rubriken "Produktion".

Den mest närliggande föreställningen är denna: I produktionen tillägnar sig (frambringa, gestaltar) samhällsmedlemmarna naturprodukterna i enlighet med de mänskliga behoven; distributionen bestämmer det förhållande, vari den enskilde har del av dessa produkter; utbytet tillför honom de särskilda produkter i vilka han vill omsätta de honom genom distributionen tillfallna kvoterna; slutligen förtärs produkterna i konsumtionen och blir föremål för den individuella tillägnelsen. Produktionen skapar de till behoven svarande objekten; distributionen fördelar dem enligt samhälleliga lagar; utbytet fördelar åter det redan fördelade för de enskilda behoven; och slutligen går produkten i konsumtionen ur sitt samhälleliga kretslopp, blir direkt objekt för det enskilda behovet och tjänar och tillfredsställer detta behov. Produktionen framstår alltså som utgångspunkten, konsumtionen som slutpunkten, distributionen och utbytet som mitten. Mitten är tvåfaldig, eftersom distributionen bestäms som ett moment utgående från samhället, utbytet som ett moment utgående från individerna. I produktionen objektiverar sig personen, i personen subjektiverar sig saken; i distributionen övertar samhället förmedlingen mellan produktion och konsumtion i form av allmänna, överordnade bestämmelser; i utbytet förmedlas de av individens tillfäl-

liga bestämmelser.

Distributionen bestämmer det förhållande (den kvantitet), i vilken produkterna tillfaller individerna; utbytet bestämmer produktionen av vilken individen kräver den del, som genom distributionen anvisats honom.

Produktion, distribution, utbyte och konsumtion utgör på så sätt en regelrätt slutledning; produktionen är det allmänna, distributionen och utbytet det särskilda, konsumtionen det enskilda, vari det hela sammanfattas. Detta är visserligen ett sammanhang - men ett ytligt sådant. Produktionen bestäms av allmänna naturlagar; distributionen av samhälleliga tillfälligheter (och den kan därmed verka mer eller mindre befordrande på produktionen); utbytet framstår som formell samhällelig rörelse; och den slutliga konsumtionsakten, som inte bara fattas som slutmål utan också som ändamål, ligger egentligen utanför ekonomin, förutom däri att den återverkar på utgångspunkten och inleder hela förloppet på nytt.

Nationalekonomernas motståndare - det må vara motståndare inom eller utom nationalekonomin - som förebrår dem deras barbariska åtskilljande av det som hör samman, står antingen på samma grund som de eller också nedanför dem. Det finns ingenting vanligare än invändningen att nationalekonomerna fattar produktionen alltför snävt som ett mål i sig. Lika mycket kommer det an på distributionen. Till grund för denna invändning ligger just den nationalekonomiska föreställningen att distributionen huserar vid sidan av produktionen som en självständig, oavhängig sfär. De bägge momenten fattas med andra ord inte i sin enhet. Som om denna separation inte skulle ha trängt från verkligheten in i läroböckerna utan tvärtom kommit från läroböckerna till verkligheten, och som om det har gällt en dialektisk utveckling av begreppet och inte uppfattningen om verkliga förhållanden!

a) Produktionen är omedelbart också konsumtion. Dubbel konsumtion, subjektiv och objektiv: individen, som utvecklar sina färdigheter medan han producerar, brukar dem också, förtär dem i produktionssakten, just som den naturliga avlelsen är en konsumtion av livskraft. Produktionen är för det andra konsumtion av produktionsmedlen, vilka brukas och förslits och delvis (som när man använder eld) återupplöses i sina allmänna beståndsdelar. På samma sätt är den konsum-

tion av råvaror, vilka inte förblir i sin naturliga gestalt och beskaffenhet utan som tvärtom förbrukas. Själva produktionsakten är därför till alla sina beståndsdelar också konsumtionsakt. Men det medger ekonomerna. Den konsumtion som omedelbart sammanfaller med produktionen kallar de produktiv konsumtion. Denna identitet av produktion och konsumtion framgår av Spinozas tes: bestämning är negation.

Men detta den produktiva konsumtionens begrepp uppställs bara för att skilja den med produktionen identiska konsumtionen från den egentliga konsumtionen, som tvärtom fattas som produktionens förintande motsats.

Konsumtionen är omedelbart också produktion - på det sätt som konsumtionen av kemiska ämnen i naturen är produktion av växter. Att människan när hon intar näring - en form av konsumtion - producerar sin egen kropp, är klart. Detta gäller emellertid om varje form av produktion, som på det ena eller andra sättet producerar en aspekt av människan. Det är konsumtiv produktion. Men - säger ekonomerna - denna produktion som är identisk med konsumtionen är en annan produktion, som innebär att den första produkten förintas. I den första sortens produktion materialiserar sig producenten, i den andra personifieras den sak som han skapat. Följaktligen är denna konsumtiva produktion - fastän den utgör en omedelbar enhet mellan produktion och konsumtion - väsentligen olik den egentliga produktionen. Den omedelbara enhet, vari produktionen sammanfaller med konsumtionen och konsumtionen med produktionen, upphäver inte den omedelbara tvåfalden.

Produktionen är alltså omedelbart konsumtion, konsumtionen är omedelbart produktion. Bägge är omedelbart sin motsats. Men samtidigt finns det en förmedlande rörelse mellan dem. Produktionen förmedlar konsumtionen, vars material den skapar, ty utan produktion skulle konsumtionen sakna objekt. Men konsumtionen förmedlar också produktionen, eftersom den som skapar produkterna är ett subjekt, för vilket de är produkter. Produkten uppnår först i konsumtionen sin bestämelse. En järnväg, som inte brukas för trafik och som alltså inte utnyttjas, inte konsumeras, är bara en potentiell järnväg, inte en verklig järnväg. Utan produktion ingen konsumtion; men utan konsumtion inte heller något produktion, eftersom produktionen i så fall skulle bli utan ändamål. Konsumtionen producerar produktionen i dubbelt avseende: 1) därig-

enom att produkten först i konsumtionen blir en verklig produkt. Ett klädesplagg blir ett verkligt klädesplagg först när det används; ett hus, där ingen bor, är inte ett verkligt hus; alltså som produkt, till skillnad från ett rent naturobjekt, bevisar sig, blir, produkten verklig först i konsumtionen. Först när konsumtionen upplöser produkten, dubbar den produkten till produkt; ty produktionen är inte produkt som objektiviserad aktivitet, utan bara som objekt för det aktiva subjektet; 2) därigenom att konsumtionen skapar behov av ny produktion, skapar produktionens ideella, inre drivkraft, som är dess grund och förutsättning. Konsumtionen skapar behovet av produktion; den också objektet, som är verksamt som ändamålsbestämmande för produktionen. Om det är uppenbart att produktionen utifrån erbjuder objektet för konsumtion, så är det också uppenbart att konsumtionen ideellt bestämmer objektet för produktionen - som inre bild, som behov, som drivkraft och som ändamål. Den skapar produktionens objekt i en ännu subjektiv form. Utan behov ingen produktion. Men konsumtionen reproducerar behovet.

Detta motsvarar, sett från produktens synpunkt, att produkten 1) ger konsumtionen materialet, objektet. En konsumtion utan objekt är ingen konsumtion; alltså skapar, producerar, produktionen i detta avseende konsumtionen. 2) Men produktionen skapar inte bara objektet för konsumtionen. Den ger också konsumtionen dess bestämdhet, dess karaktär, dess bestämda form. Liksom konsumtionen ger produkten dess karaktär av produkt, så ger produktionen konsumtionen dess karaktär av konsumtion. För det första är ett objekt inte objekt i allmänhet, utan ett bestämt objekt som måste konsumeras på ett bestämt sätt och som i sin tur måste förmedlas genom produktionen. Hunger är hunger, men en hunger som tillfredsställs med kokt kött, som förtärs med kniv och gaffel, är en annan hunger än den som tillfredsställs med rått kött som konsumeras med fingrar, naglar och tänder. Det är alltså inte bara konsumtionens objekt, utan också konsumtionens art som produceras av produktionen - inte bara objektivt, utan också subjektivt. Produktionen skapar alltså konsumenten. 3) Produktionen skapar inte bara ett material åt behovet, utan den skapar också ett behov åt materialet. När konsumtionen lämnar sin första naturrähet och omedelbarhet - och även om den skulle dröja kvar där skulle det vara fråga om en i naturräheten kvardröjande produktion - så förmedlas den själv som drivkraft genom objektet. Det behov av objektet som människan känner har skapats av

varseblivningen av det. Konstföremålet skapar en publik som förstår sig på konst och som har behov av skönhet. Produktionen producerar därför inte bara ett objekt för subjektet utan också ett subjekt för objektet. Produktionen producerar alltså konsumtionen, 1) genom att skapa materialet för konsumtionen; 2) genom att bestämma arten av konsumtion; 3) genom att skapa behov hos konsumenterna av de som objekt bestämda produkterna. Den producerar därför konsumtionens objekt, konsumtionens art, konsumtionens behov. På samma sätt producerar konsumtionen producentens inriktning som ändamålsbestämmande behov för hans produktion.

Identiteten mellan konsumtion och produktion framgår alltså i tre avseenden:

1) Omedelbar identitet: Produktionen är konsumtion; konsumtionen är produktion. Konsumtiv produktion. Produktiv konsumtion. Nationalekonomerna kallar bådadera produktiv konsumtion, men gör ännu en distinktion. Den konsumtiva produktionen bestäms som reproduktion; den andra är produktiv konsumtion. Alla undersökningar angående den förstnämnda gäller produktivt eller icke produktivt arbete; angående den andra gäller de produktiv eller icke-produktiv konsumtion.

2) Att bägge framstår som medel för den andra; förmedlas av denna; något som uttrycks som deras ömsesidiga beroende; en rörelse, varigenom de kommer i relation till varandra och blir oundgängliga för varandra, men som dock förblir någonting yttre. Produktionen skapar materialet som yttre objekt för konsumtionen; konsumtionen skapar behovet som inre objekt, som ändamål för produktionen. Utan produktion ingen konsumtion; utan konsumtion ingen produktion. Uppträder i många former i ekonomin.

3) Produktionen är inte bara omedelbart konsumtion och konsumtionen inte bara omedelbart produktion; inte heller är produktionen bara medel för konsumtionen och konsumtionen bara ändamål för produktionen, d.v.s. det är inte bara så att bägge ger den andra ett objekt - produktionen ett yttre för konsumtionen, konsumtionen ett inre, föreställande, för produktionen - utan det är också så, att var och en, förutom att omedelbart vara den andra och förmedla den andra, också genom att fullbordas skapar den andra; skapar sig själv som den andra. Konsumtionen fullbordar först produktionsakten genom att fullända

produkten som produkt, genom att upplösa den, genom att förtära dess självständiga, sakliga form; genom att öka det anslag som utvecklats i den första produktionsakten till färdighet, därför att behovet kräver en förnyad produktion. Den är alltså inte bara den avslutande akt som gör produktionen till produkt, utan den gör också producenten till producent. Å andra sidan producerar produktionen konsumtionen, därigenom att den skapar den bestämda arten av konsumtion, och därigenom att den, i det den skapar konsumtionens stimulus, också skapar själva konsumtionsförmågan som behov. Den under 3) bestämda identiteten belyses ofta i ekonomin i förhållandet mellan tillgång och efterfrågan, mellan objekt och behov; mellan behov, skapade av samhället, och naturliga behov.

För en hegelian är ingenting enklare än att därefter bestämma produktion och konsumtion som identiska. Och det sker inte bara bland socialistiska skriftställare, utan t.o.m. bland prosaiska ekonomer, t.ex. Say; i den formen, att när man betraktar ett folk, så skall dess produktion framstå som dess konsumtion. Eller också mänskligheten in abstracto. Storch har gentemot Say påvisat det felaktiga häri, eftersom ett folk inte bara konsumerar sin produkt utan också skapar produktionsmedel etc., fast kapital etc.

Att se samhället som en enda enhet är dessutom att anlägga ett falskt perspektiv: spekulativt. Hos ett subjekt framstår produktion och konsumtion som moment av en och samma akt. Som det viktigaste skall här bara framhållas, att om man betraktar produktion och konsumtion som ett subjekts eller som många individers aktivitet, så framstår produktion och konsumtion i varje fall som moment av en process, vari produktionen utgör den verkliga utgångspunkten och därför också det dominerande momentet. Konsumtionen som nödtorft, som behov, är själv ett inre moment i den produktiva verksamheten. Men denna aktivitet är utgångspunkten för förverkligandet och därför också dettas dominerande moment, akten, vari hela processen bestäms. Individen producerar ett objekt och vänder genom att konsumera detta tillbaka till sig själv, men som produktiv individ och som en individ som reproducerar sig själv. Konsumtionen framstår alltså som moment i produktionen.

Men i samhället är producenternas relation till produkten så snart den blivit färdig en yttre relation, och produktens återvändande till subjektet beror på subjektets relationer till andra individer. Subjektet erhåller den

inte omedelbart. Inte heller är den omedelbara tillägnelsen av produkten individens mål när han producerar i samhället. Mellan producenterna och produkten står distributionen, som genom samhällliga lagar bestämmer subjektets andel i produktvärlden. Den inträder alltså mellan produktion och konsumtion.

Är nu distributionen en självständig sfär vid sidan av och utanför produktionen?

b) När man skärskådar de sedvanliga ekonomierna, så är det påfallande hur allting där bestäms dubbelt. Så t.ex. figurerar i distributionen jordränta, arbetslön, ränta och profit, medan jord, arbete och kapital figurerar som produktionens drivkrafter. Angående kapitalet är det belysande att det från början bestäms dubbelt, 1) som kraft i produktionen, och 2) som inkomstkälla; som bestämmande respektive bestämda distributionsformer. Ränta och profit figurerar därför också som sådana i produktionen, försåvitt som de är former i vilka kapitalet växer, ökar, alltså är moment i själva dess produktion. Ränta och profit underordnas kapitalet som krafter i produktionen. De är distributionsätt, vilka som krafter i produktionen har kapitalet som förutsättning. De är också kapitalets reproduktionssätt.

Arbetslönen betraktas samtidigt under en annan rubrik som lönarbete; den bestämning, som arbetet där har som produktionsagent, framstår nu som distributionsbestämning. Vore arbetet inte bestämt som lönearbete, så skulle det sätt på vilket det har del i produkterna inte framstå som arbetslön - det gör det ju inte t.ex. i slaveriet. Vad slutligen gäller jordräntan - för att genast ta distributionens mest utvecklade form, vari jordegendomsförhållandena deltar i distributionen av produkterna - så implicerar inte den stora jordegendomen (egentligen storjordbruket) som agent i produktionen jorden rätt och slätt, lika litet som lönen implicerar arbetet rätt och slätt. Distributionsförhållandena och -sätten framstår därför bara som produktionsagenternas baksida. En individ som deltar i produktionen som lönearbetare har del av produktionens produkter, produktionsresultaten, i form av arbetslönen. Distributionens struktur är alltigenom bestämd av produktionens struktur. Distributionen är själv en produkt av produktionen - inte bara sett till objekten, så att produktionsresultaten kan distribueras, utan också till formen, så att det bestämda sättet för deltagande i produktionen bestämmer distribution-

ens särskilda former, formerna för deltagandet i distributionen. Det är alltigenom ett misstag att hänföra jorden till produktionen, jordräntan till distributionen o.s.v.

Ekonomer som Ricardo, som alltsomoftast möter invändningen att de bara har produktionen för ögonen, har därför uteslutande bestämt distributionen som ekonomins objekt, eftersom de instinktivt fattar distributionsformerna som det mest bestämda uttryck som produktionsagenterna tar sig i ett givet samhälle.

För den enskilde individen framstår naturligtvis distributionen som en samhällelig lag, som betingar hans ställning inom den produktion, inom vilken han producerar, och som alltså föregår produktionen. Individen har av naturen inget kapital, ingen jordegendom. Han är från födelsen hänvisad till lönearbetet genom den samhällliga distributionen.

Men själva detta förhållande att vara hänvisad är resultatet av att kapital, jordegendom, existerar som självständiga produktionsagenter.

Ser man till hela samhället tycks distributionen ur en annan synvinkel föregå produktionen och bestämma den; så att säga som ett förekonomiskt faktum. Ett erövrarfolk fördelar ett land mellan erövrarna och inför alltså en bestämd fördelning av jordegendomen: de bestämmer därför produktionen. Eller ett folk gör revolution och slår de stora jordegendomarna i småstycken; de ger alltså genom denna nya distribution produktionen en ny karaktär. Eller lagstiftningen förevigar jordinnehavet inom vissa familjer eller fördelar arbetet som ett ärftligt privilegium och fixerar det därmed enligt ett kastsystem. I samtliga dessa fall - och det är alla historiska fall - tycks inte distributionen struktureras och bestämmas av produktionen, utan omvänt produktionen av distributionen.

Enligt den mest inskränkta föreställningen framstår distributionen som distribution av produkter och är därför ytterligare skild från och kvasi-självständig i förhållande till produktionen. Men innan distributionen är distribution av produkter är den 1) distribution av produktionsinstrument, och 2) en ytterligare bestämning av samma förhållande, nämligen distribution av samhällets medlemmar mellan de olika arterna av produktion. (Individernas underkastelse under bestämda produktionsförhållanden.)

Distributionen av produkterna är uppenbarligen bara resultat av denna distribution, som är inbegripen i själva produktionsprocessen och som bestämmer produktionens struktur. Att betrakta produktionen utan

hänsyn till denna i produktionen inbegripna distribution, är uppenbarligen att hänge sig åt en tom abstraktion, eftersom tvärtom distributionen av produkterna är given av sig själv genom den distribution, som utgör ett ursprungligt moment i produktionen. Ricardo, för vilken det gällde att uppfatta den moderna produktionen i dess bestämda sociala struktur och som är produktionens ekonom framför andra, förklarar just därför att det inte är produktionen utan distributionen som är den moderna ekonomins egentliga tema. Här framstår åter osakligheten hos de ekonomer som utvecklar produktionen som en evig sanning medan de förvisar historien till distributionens område.

Vilket förhållande den distribution, som bestämmer produktionen, står i till produktionen, är uppenbarligen en fråga som gäller själva produktionen. Skulle det invändas, att eftersom produktionen måste utgå från en viss distribution av produktionsinstrumenten så måste distributionen i denna betydelse åtminstone föregå produktionen, utgöra dess förutsättning, så behöver man bara svara att produktionen faktiskt har sina betingelser och förutsättningar, som utgör moment i den.

Dessa moment kan till en början framstå som givna av naturen. Men genom själva produktionsprocessen förvandlas de från naturliga till historiska, och medan de under en period framstår som naturliga förutsättningar för produktionen blir de under en annan ett historiskt resultat av produktionen. Inom själva produktionen förändras de ständigt. Så t.ex. omvandlade användningen av maskiner distributionen av såväl produktionsinstrument som produkter. T.o.m. den moderna, stora jordegendomen är resultat av såväl den moderna handeln och den moderna industrin som av användningen av moderna industriella metoder inom jordbruket.

Den nyss framkastade frågan upplöses i sista hand i en annan fråga, nämligen hur allmänhistoriska förhållanden påverkar produktionen och hur produktionen förhåller sig till den historiska utvecklingen överhuvud. Frågan hör uppenbarligen hemma i undersökningen av själva produktionen och utvecklingen av dess begrepp.

Men i den triviala form, som de här har återgetts, så kan de avfärdas ganska kortfattat. Vid alla erövringar är tre ting möjliga. Erövrarna underkastar de erövrade sitt eget produktionsätt (t.ex. engelsmännen på Irland och delvis i Indien under detta århundrade); eller de låter det gamla bestå och nöjer sig med tribut (t.ex. turkarna och romarna); eller också

inträder en växelverkan, varigenom något nytt, en syntes, uppkommer (det gäller delvis germanernas erövringar). I samtliga fall är produktionsättet - antingen erövrarnas eller de erövrades, eller sammansmältningen av bägges produktionsätt - avgörande för den nya distribution som upprättas. Fastän denna framstår som förutsättning för den nya produktionsperioden är den alltså själv produkt av produktionen, inte bara av den historiska produktionen i allmänhet utan av den bestämda historiska produktionen.

Så t.ex. handlade mongolerna när de ödelade Ryssland i överensstämmelse med sin produktion, kreatursuppfödningen, vilken kräver stora obebodda vidder. De germanska barbarerna, för vilka åkerbruk med livegna var den hävdvunna produktionen och som levde isolerade på landet, kunde så mycket lättare underkasta de romerska provinserna dessa betingelser, som den koncentration av jordegendomen som skett där redan helt hade omvälvit de äldre jordbruksförhållandena.

Det är en sedvanlig föreställning att man under vissa perioder helt levde av röveri. Men för att man skall kunna röva så måste det finnas något att röva, alltså produktion. Och sättet att röva är i sin tur bestämt av produktionsättet. En nation av börsspekulanter kan inte berövas på samma sätt som en nation av koherdar.

Med slaven bortrövas direkt själva produktionsinstrumentet. Men då måste produktionen i det land till vilket han rövas vara så organiserad att den tillåter slavarbete, eller också måste det (som t.ex. i Sydamerika) skapas ett produktionsätt som svarar mot slaveriet.

Lagar kan föreviga ett produktionsinstrument, t.ex. jord, inom vissa familjer. Dessa lagar får ekonomisk betydelse endast om den stora jordegendomen är i harmoni med den samhällliga produktionen, som t.ex. i England. I Frankrike bedrevs småjordbruk trots de stora jordegendomarna; de senare slogs därför också sönder under revolutionen. Men förevigandet av sönderstyckningen av ägorerna t.ex. genom lagar? Trots dessa lagar koncentreras jordegendomarna åter. Lagarnas betydelse för att konservera distributionsförhållanden - och därmed lagarnas inverkan på produktionen - skall behandlas för sig.

c) Till sist utbytet och cirkulationen: Cirkulationen är själv bara ett bestämt moment i utbytet eller också utbytet betraktat i dess helhet.

I den mån utbytet bara är ett förmedlande moment mellan produk-

tionen (och den genom produktionen bestämda distributionen) och konsumtionen; i den mån konsumtionen emellertid själv framstår som ett moment i produktionen, så ingår uppenbarligen utbytet som ett moment i konsumtionen.

Det är för det första klart att det utbyte av verksamheter och färdigheter som sker i själva produktionen direkt tillhör denna och utgör det väsentliga i den. Detsamma gäller för det andra utbytet av produkter, såvida det är ett medel för framställning av den färdiga, för den omedelbara produktionen bestämda produkten. Där ingår själva utbytet som en akt i produktionen. För det tredje: det s.k. utbytet mellan handlande och handlande är såväl organisatoriskt helt bestämt av produktionen som självt en producerande aktivitet. Utbytet framstår bara som oberoende av, likgiltighet för, produktionen i det sista stadiet, då produkten omedelbart utbyts för konsumtion. Men 1) inget utbyte utan arbetsfördelning, vare sig denna är naturgiven eller redan ett historiskt resultat; 2) privat utbyte förutsätter privat produktion; 3) såväl utbytets intensitet som dess omfång och dess art bestäms av produktionens utveckling och organisation. Till exempel: utbytet mellan stad och landsbygd inom staden etc. Utbytet framstår alltså i alla sina moment som antingen direkt ingående i produktionen eller som bestämt av denna.

Resultatet som vi nått fram till är inte att produktion, distribution, utbyte, konsumtion är identiska, utan att de alla utgör delar av en totalitet, skillnader inom en enhet. Produktionen dominerar såväl över sig själv i produktionens motsägelsefulla bestämning som över de andra momenten. Från den börjar processen åter och åter på nytt. Att utbyte och konsumtion inte kan vara det dominerande säger sig självt. Lika litet kan det vara distributionen som distribution av produkter. Och distributionen som distribution av produktionsagenterna är själv ett moment i produktionen. En bestämd produktion bestämmer alltså en bestämd konsumtion, distribution, utbyte och bestämda förhållanden mellan dessa olika moment inbördes. Visserligen bestäms också produktionen, i sin ensidiga form, å sin sida av de andra momenten. När t.ex. marknaden utvidgas, d.v.s. när sfären för utbyte utvidgas, så växer också produktionens omfång och den uppdelas mer. Även med förändringar av distributionen förändras produktionen: t.ex. genom kapitalets koncentration, olika distribution av befolkningen i stad och på landsbygd. Slutligen bestämmer konsumtionsbehoven produktionen. Det sker en växelverkan mellan de olika momenten.

3. Den politiska ekonomins metod

När vi betraktar ett givet land nationalekonomiskt börjar vi med dess befolkning, dennas fördelning i klasser, stad, landsbygd, vattenförhållanden, de olika produktionsgrenarna, export och import, årlig produktion och konsumtion, varupriser etc.

Det tycks vara det riktiga att börja med det reella och konkreta, den verkliga förutsättningen, alltså t.ex. att i ekonomin börja med befolkningen, som är hela den samhällliga produktionsaktens grundval och subjekt.

Men detta visar sig vid närmare skärskådande vara falskt. Befolkningen är en abstraktion om jag t.ex. bortser från de klasser den består av. Dessa klasser är i sin tur ett tomt ord om jag inte känner de element de beror på. T.ex. lönearbete, kapital. Dessa förutsätter utbyte, arbetsfördelning, priser etc. T.ex. är kapitalet ingenting utan lönearbete, utan värde, pengar, pris etc. Skulle jag alltså börja med befolkningen skulle jag börja med en kaotisk föreställning om helheten, och genom närmare bestämmingar skulle jag på analytisk väg komma mot allt enklare begrepp; från det föreställda konkreta till det allt tunnare abstrakta, tills jag skulle nå de allra enklaste bestämmingarna. Därifrån skulle resan tillbaka anträdas, tills jag åter kom till befolkningen, men denna gång inte till befolkningen som en kaotisk föreställning om helheten utan som en rik totalitet med många bestämmingar och relationer.

Den första vägen är den som ekonomin historiskt sett har tagit. 1600-talets ekonomer t.ex. började alltid med den levande helheten, befolkningen, nationen, staten, flera stater etc.; de slutade alltid med att genom analys komma fram till några abstrakta, allmänna relationer som arbetsfördelning, pengar, värde etc. Så snart dessa enskilda moment mer eller mindre fixerats och abstraherats tog de ekonomiska systemen vid, vilka från det enkla - arbete, arbetsfördelning, behov, bytesvärde - går vägen upp till stat, utbyte mellan nationer, världsmarknad.

Den senare är uppenbarligen den vetenskapligt riktiga metoden. Det konkreta är konkret eftersom det utgör sammanfattningen av många bestämmingar, alltså enhet i mångfalden. I tänkandet framstår det därför som sammanfattningsprocess, som resultat, inte som utgångspunkt, fastän det är den verkliga utgångspunkten och därför också utgångspunkten för åskådningen och föreställningen. På den första vägen förflyktigas den fulla föreställningen till abstrakt bestämning; på den andra

leder de abstrakta bestämningarna till reproduktion av det konkreta på tänkandets väg.

Hegel råkar därför ut för illusionen att han fattar det reella som resultat av det sig självt sammanfattande, i sig fördjupande, sig av egen kraft utvecklande, tänkandet. I själva verket är metoden att stiga från det abstrakta till det konkreta bara tänkandets sätt att tillägna sig det konkreta, att reproducera det som något andligt konkret. Men det är ingalunda själva det konkretas tillkomstprocess. T.ex. impliceras de enklaste ekonomiska kategorierna, låt oss säga bytesvärde, befolkning, en befolkning som producerar under bestämda förhållanden; liksom vissa slag av familje- eller kommun- eller statsinstitutioner etc. Bytesvärdet kan bara existera som abstrakt, ensidig relation i en redan given, konkret, levande helhet. Som kategori har bytesvärdet däremot en antediluviansk tillvaro. För medvetandet - och det filosofiska medvetandet är så bestämt - för vilket det begreppsliga tänkandet är den verkliga människan och för vilket därmed den begreppsliga världen som sådan är den första verkliga världen - framstår därför kategoriernas utveckling som den verkliga produktionsakten, en produktionsakt som tyvärr bara får en impuls utifrån, en produktionsakt vars resultat är världen. Detta är - och det rör sig åter bara om en tautologi - i så måtto riktigt som den konkreta totaliteten som tanketotalitet, som ett tankekonkretum, verkligen är en produkt av tänkandet, begripandet (det begreppsliga tänkandet); men den är ingalunda en produkt av det utanför och över åskådningen och föreställningen tänkande och sig själv skapande begreppet, utan av utarbetningen av åskådning och föreställning i begrepp. Helheten - sådan den i hjärnan framträder som tankehelhet - är en produkt av den tänkande hjärnan, som tillägnar sig världen på det enda möjliga sättet - ett sätt som skiljer sig från den konstnärliga, religiösa, praktisk-andliga tilläggnelsen av världen. Det verkliga subjektet förblir som tidigare i sin självständighet utanför hjärnan; nämligen så länge som hjärnan förhåller sig enbart spekulativ, enbart teoretisk. Också i den teoretiska metoden måste därför subjektet, samhället, föresväva föreställningen som förutsättning.

Men har inte dessa enkla kategorier också en oavhängig historisk eller naturlig existens före de mer konkreta kategorierna? Det beror på. T.ex. börjar Hegel helt riktigt Rättsfilosofin med innehavet som subjektets enklaste rättsliga förhållande. Men det existerar inte något innehav före familjen eller före herre- och drängförhållandena, som är

mycket mer konkreta förhållanden. Däremot skulle det vara riktigt att säga att det finns familjer, stammar, som ännu bara innehar men inte har egendom. Den enklare kategorin framstår alltså som förhållande i enklare familje- eller stamgenskaper i förhållande till egendom. I det mer utvecklade samhället framstår den som det enklare förhållandet i en utvecklad organisation. Men det konkreta substrat, vars relation är innehavet, är alltid förutsatt. Man kan föreställa sig en enskild vilde som innehar något. Men i så fall är innehavet inget rättsförhållande. Det är fel att innehavet historiskt sett skulle utveckla sig till familjen. Innehavet implicerar tvärtom alltid denna "mer konkreta rättskategori". Men det förhåller sig alltid så, att de enkla kategorierna är uttryck för förhållandena, i vilka det mindre utvecklade konkreta kan ha förverkligats, utan att det ännu har bestämt den mer mångsidiga relation eller det mer mångsidiga förhållande som är det andliga uttrycket för den konkreta kategorin; medan det mer utvecklade konkreta bibehåller samma kategori som ett underordnat förhållande. Pengar kan existera, och har existerat i historien, innan det fanns kapital, innan det fanns banker, innan det fanns lönearbete etc.

Det kan därför också uttryckas så, att de enklare kategorierna kan uttrycka en utvecklade helhets härskande förhållande eller en utvecklade helhets underordnade förhållande - ett förhållande, som historiskt redan existerade, innan helheten utvecklades i den riktning, som uttrycks i en mer konkret kategori. I så måtto motsvarar det abstrakta tänkandets väg, som går från det enklaste upp mot det sammansatta, den verkliga historiska processen.

Å andra sidan kan man invända, att det finns högt utvecklade, men historiskt sett mer omogna samhällsformer, i vilka ekonomins högsta former, t.ex. Kooperation, genomförd arbetsfördelning o.s.v. föreligger, utan att det därför finns pengar i någon form, t.ex. Peru. Inte heller i de slaviska samfundet uppträder pengarna och det utbyte som betingar dem (eller gör det bara i liten utsträckning), medan de däremot förekommer vid samfundens gränser, i deras kommunikation med andra samfund. Där är det uppenbarligen felaktigt att sätta utbytet inom samfundet som det ursprungligt konstituerande elementet. Tvärtom uppträder det tidigare i de olika samfundens kommunikation med varandra än mellan medlemmarna inom ett och samma samfund.

Vidare: fastän pengarna redan mycket tidigt och allsidigt spelar en

roll är de i antiken förekommande som härskande element enbart i vissa nationer, handelsnationer. Och t.o.m. i den mest civiliserade antiken, hos greker och romare, når pengarna endast under dessa samhällens upplösningsperioder den fulla utveckling, som är en förutsättning för det moderna, borgerliga samhället. Denna enkla kategori uppträder alltså med full intensitet endast under de mest utvecklade samhällsförhållandena. I det romerska riket t.ex. förblev skatter och hushållning in natura grundvalen även sedan det nått sin högsta utveckling. Penningväsendet utvecklades fullständigt endast i hären. Det omfattade aldrig heller arbetets helhet. Därför kan den enklare kategorin, fastän den historiskt har existerat före den mer konkreta kategorin, nå sin fulla intensiva och extensiva utveckling först i en sammansatt samhällsform, medan den mer konkreta kategorin hade nått en fullare utveckling i en mindre utvecklad samhällsform.

Arbetet tycks vara en ganska enkel kategori. Också föreställningen om arbetet i allmänhet är urgammal. Ändå är "arbetet", i denna enkla ekonomiska bestämning, en lika modern kategori som de förhållanden som skapar denna enkla abstraktion. Det monetära systemet bestämmer t.ex. ännu rikedom helt objektivt i pengar, som ett yttre ting. I förhållande till detta system innebär det ett stort framsteg när manufakturssystemet eller det kommersiella systemet ser rikedomens källa inte i objekten utan i den subjektiva aktiviteten - det kommersiella arbetet och manufakturarbetet - fastän man fortfarande bara uppfattar denna aktivitet snävt som penningsskapande. Mot detta system står det fysiokratiska, som ser en bestämd form av arbete - jordbruket - som det rikedomsskapande arbetet och som inte längre betraktar själva objektet i pengarnas förklädnad utan som produkt överhuvud, som allmänt resultat av arbetet. Denna produkt uppfattas ständigt i överensstämmelse med aktivitetens begränsning som naturbestämd produkt - jordbruksprodukt, jordprodukt par excellence.

Det var ett kolossalt framsteg av Adam Smith att kasta bort varje bestämning av den rikedomsskapande aktiviteten - det var arbetet rätt och slätt, varken manufaktur-, kommersiellt eller jordbruksarbete, utan såväl det ena som det andra som skapade rikedom. Den rikedomsskapande aktivitetens abstrakta allmänhet motsvarar också allmänheten i det som rikedom bestämde objektet, produkten överhuvud eller också arbetet överhuvud, men nu som förflutet, objektiverat arbete. Hur bes-

värlig och stor denna övergång var framgår av att Adam Smith själv från tid till annan återföll i det fysiokratiska systemet.

Nu kunde det förefalla som om man därmed bara funnit det abstrakta uttrycket för den enklaste och äldsta relationen mellan människorna - i vilken som helst samhällsform - uppträder som producerande. Det är å ena sidan riktigt, men inte å den andra. Likgiltigheten inför ett bestämt slags arbete förutsätter en högt utvecklad totalitet av verkliga arter av arbeten, av vilka ingen längre är den dominerande. Således uppstår de allmänaste abstraktionerna överhuvud bara i den rikaste konkreta utvecklingen, vari ett framstår som gemensamt för mycket, gemensamt för allt. Då kan man inte längre tänka det i en särskild form.

Å andra sidan är denna abstraktion av arbetet överhuvud inte bara det andliga resultatet av en totalitet av konkreta arbeten. Likgiltigheten i förhållande till det bestämda arbetet motsvarar en samhällsform där individerna med lätthet övergår från ett arbete till ett annat och där arbetets bestämda art är tillfällig och därför likgiltig för dem. Arbetet har här - inte bara i tänkandet utan i verkligheten - blivit medel för skapande av rikedom överhuvud, och det har upphört att vara sammanvuxet med individerna som ett särdrag hos dem. Ett sådant tillstånd har nått sin högsta utveckling i det borgerliga samhällets modernaste form - i Förenta staterna. Först här blir alltså abstraktionen i kategorin "arbete", "arbete överhuvud", arbete utan omsvep, som är den moderna ekonomins utgångspunkt, praktiskt sann. Den enklaste abstraktionen, som den moderna ekonomin ger första rummet och som uttrycker en urgammal och för alla samhällsformer giltig relation, blir alltså ändå praktiskt sann i denna abstraktion först som det modernaste samhällets kategori. Man skulle kunna säga att det som i USA framstår som historisk produkt - denna likgiltighet i förhållande till det bestämda arbetet - hos t.ex. ryssarna framstår som naturligt anlag. Det är bara en förbannad skillnad om barbarer har anlag för att bli besläktade med allt, eller om civiliserade människor använder sig själva till allt. Och ryssarnas likgiltighet inför arbetets bestämning motsvarar i praktiken den traditionella fastväxningen vid ett bestämt arbete, varifrån de kan avlägsnas endast genom inflytelser utifrån.

Detta exempel med arbetet visar på ett slående sätt hur även de mest abstrakta kategorier visserligen - just genom att vara så abstrakta - har giltighet för alla epoker men hur abstraktionen i sin bestämdhet själv är

en produkt av historiska förhållanden och endast har full giltighet innanför dessa förhållanden.

Det borgerliga samhället är den mest utvecklade och mångsidiga produktionsorganisationen i historien. Förståelsen av dess struktur innebär därför samtidigt insikt i strukturen och produktionsförhållandena i alla fallna samhällsformer - samhällsformer, av vilkas rester och element det borgerliga samhället byggts upp. Sådana rester släpas fortfarande med, samtidigt som blotta antydningar i tidigare samhällsformer nått sin fulla utveckling etc. Människans anatomi ger nyckeln till apans anatomi. Antydningar om det högre hos lägre stående djurarter kan bara förstås om det högre redan är känt. Den borgerliga ekonomin ger alltså nyckeln till den antika etc. Men ingalunda på de ekonomers maner, som sudrar ut alla historiska skillnader och i alla samhällsformer ser de borgerliga. Man kan förstå tribut, tionde etc. när man känner till jordröntan. Men man får inte förutsätta att de är identiska. Eftersom det borgerliga samhället till yttermera visso bara är en motsägelsefull utvecklingsform, så kan där tidigare formers förhållanden påträffas helt stympade. T.ex. kommunegendomen. Om det därför är sant att den senaste formen betraktar tidigare stadier som trappsteg som leder upp till den själv, så skall det ta inte tas ad notam. Den kan innehålla dem utvecklade, förkrympta, karikerade etc. - men alltid väsensskilda. Den så kallade historiska utvecklingen beror över huvud därpå, att den senaste formen betraktar de tidigare som steg upp mot den själv och att den, eftersom den sällan och bara under mycket bestämda förhållanden - är i stånd att kritisera sig själv (och här gäller det naturligtvis inte sådana perioder som betraktar sig själva som förfallsperioder) uppfattar dem ensidigt. Det var först den kristna religionen som kunde bidra med en objektiv förståelse av tidigare mytologier, så snart dess självkritik i en viss utsträckning, s.a.s. till sin möjlighet var färdig. På samma sätt kunde den borgerliga ekonomin förstå den feodala, antika, orientaliska ekonomin först när det borgerliga samhällets självkritik hade börjat. Om den borgerliga ekonomin inte på ett mytologiskt sätt identifierat sig helt med tidigare ekonomier liknade dess kritik av dem, och i synnerhet av feodalismen, med vilken den ännu hade att kämpa, den kritik som kristendomen bestod hedendomen eller protestantismen katolicismen.

Liksom över huvud taget är fallet med varje social vetenskap, skall man vid studier av de ekonomiska kategoriernas utveckling alltid kom-

ma ihåg, att så som subjektet - här det moderna, borgerliga samhället - är givet i verkligheten, så är det också givet i huvudet, och att kategorierna därför uttrycker tillvarosformer, existensbestämningar, ofta bara enskilda sidor av detta bestämda samhälle, av detta subjekt. Därför börjar de inte heller vetenskapligt att fungera, där det talas om dem som sådana. Detta måste man hålla i minnet, eftersom det är avgörande för indelningen. Ingenting förefaller t.ex. naturligare än att börja med jordröntan, med jordegendomen, eftersom den är bunden till jorden, källan för all produktion och existens, och till den första produktionsformen i alla någorlunda fast organiserade samhällen - jordbruket. Men ingenting skulle vara falskare. I alla samhällsformer är det en bestämd produktion, och därmed dess förhållanden, som bestämmer alla andra produktions rang och inflytande. Den är den allmänna belysning, i vars ljus alla andras färger framstår, och den modifierar därmed dessa färgers egenart. Den är en särskild eter, som bestämmer den specifika vikten hos allt som finns i den. T.ex. hos herdefolk (jäger- och fiskarfolk ligger bortom den punkt där den verkliga utvecklingen börjar). Hos dem förekommer - sporadiskt - vissa former av jordbruk. Jordegendomen bestäms därav. Den är gemensam och bibehåller mer eller mindre denna form, allteftersom dessa folk håller mer eller mindre fast vid sin tradition, t.ex. slavernas jordegendom. Hos folk med fast jordbruk - att det är fast är redan det ett stort språng - där detta är förhärskande, som hos de antika och feodala folken, har även industrin och dess organisation, liksom egendomens därtill svarande former mer eller mindre karaktär av jordegendom; den är antingen helt avhängig av den som hos de gamla romarna eller kopierar som under medeltiden landsbygdens organisation och förhållanden i staden. T.o.m. kapitalet har under medeltiden - om det inte rör sig om rent penningkapital utan kapital som traditionella verktyg etc. - denna karaktär av jordegendom.

I det borgerliga samhället är förhållandet omvänt. Jordbruket blir mer och mer en industrigren och behärskas helt av kapitalet. På samma sätt med jordröntan. I alla former där jordegendomen härskar är naturrelationen ännu förhärskande. I de former där kapitalet härskar är det samhälleligt och historiskt skapade elementet förhärskande. Jordröntan kan inte förstås utan kapitalet. Men kapitalet kan förstås utan jordröntan. Kapitalet är den allt behärskande ekonomiska makten i det borgerliga samhället. Det måste utgöra såväl startpunkten som slutpunkten, och

det måste utvecklas före jordegendomen (d.v.s. i den ekonomiska teorin). Efter det att bägge betraktats var för sig måste deras ömsesidiga relation betraktas.

Det skulle alltså vara ogörligt och felaktigt att låta de ekonomiska kategorierna följa varandra i den ordning som de i historien varit bestämmande. Deras ordningsföljd bestäms tvärtom genom den relation de har i det moderna, borgerliga samhället, och som är precis omvänd mot den som framstår som deras naturliga ordningsföljd eller som motsvarar den historiska utvecklingen. Det gäller inte det förhållande som de ekonomiska förhållandena historiskt sett intar i de olika samhällsformerernas följd. Än mindre om deras ordningsföljd "i iden" (Proudhon) en rörig föreställning om den historiska utvecklingen). Nej, det gäller deras struktur inom det moderna borgerliga samhället.

Den renhet (abstrakta bestämdhet) i vilken antikens handelsfolk fenicier, kartager - framstår, beror just på att de jordbrukande folken var förhärskande. Kapitalet som handels- eller penningkapital framstår just i denna abstraktion, där kapitalet ännu inte blivit samhällenas härskande element. Lombarder och judar intar i förhållande till de jordbrukande medeltida samhällena samma ställning.

Vidare exempel på de olika ställningarna som samma kategorier intar på olika samhällsnivåer: En av det borgerliga samhällets sista former: aktiebolaget. Uppträder emellertid också i det borgerliga samhällets begynnelse i de stora, privilegierade och med monopol försedda handelskompanierna.

Själva begreppet nationalrikedom (en föreställning, som delvis går igen ännu hos 1700-talets ekonomer) d.v.s. att rikedom bara skapas för staten, men att statens makt beror på rikedom, detta begrepp smyger sig på så sätt in hos 1600-talets ekonomer. Det var i denna ännu omedvetet hycklande form som rikedom presenterade sig själv och produktionen av rikedom som målet för den moderna staten. Nu betraktas staten bara som medel för produktion av rikedom.

Indelningen måste uppenbarligen göras så: 1) De allmänt abstrakta bestämmingar, som därför i större eller mindre utsträckning tillkommer alla samhällsformer men i den diskuterade meningen. 2) De kategorier, som utgör det borgerliga samhällets inre struktur och varpå de fundamentala klasserna beror. Kapital, lönearbete, jordegendom. Deras inbördes relation. Stad och landsbygd. De tre stora samhällsklasserna.

Utbyte mellan dem. Cirkulation. Kreditväsen (privat). 3) Sammanfattningen av det borgerliga samhället i form av staten. Betraktad i relation till sig själv. De "improduktiva" klasserna. Skatter. Statskund. Offentlig kredit. Befolkning. Kolonierna. Utvandring. 4) Produktionens internationella förhållanden. Internationell arbetsfördelning. Internationellt utbyte. Export och import. Växelkurs. 5) Världsmarknaderna och kriserna.

4. Produktion.

Produktionsmedel och produktionsförhållanden. Produktionsförhållanden och kommunikationsförhållanden. Stats-och medvetandesformer i förhållande till produktions- och kommunikationsförhållanden. Rättsförhållanden. Familjeförhållanden..

Notabene angående de punkter, som bör nämnas här och inte får glömmas:

1) Krig utvecklat före fred; hur vissa ekonomiska förhållanden, såsom lönearbete, maskiner etc., utvecklades tidigare genom kriget och i armén än i det borgerliga samhällets inre. Även förhållandet mellan produktivkraft och kommunikationsformer särskilt åskådligt i hären.

2) Den hittillsvarande ideella historieskrivningens förhållande till den reella. I synnerhet de s. k. kulturhistoriernas förhållande, som alla är religions- och statshistorier. (Vid samma tillfälle kan det också sägas något om den hittillsvarande historieskrivningens olika arter. S.k. objektiv. Subjektiv - moralisk bl.a. Filosofisk.)

3) Sekundära och tertiära, över huvud härledda, överförda, icke ursprungliga produktionsförhållanden. Här spelar internationella förhållanden in.

4) Förebräelser för att denna uppfattning skulle vara materialistisk. Dess förhållande till den naturalistiska materialismen.

5) Dialektiken i begreppen produktivkraft (produktionsmedel) och produktionsförhållanden, en dialektik vars gränser skall bestämmas och som inte upphäver den reella skillnaden.

6) Det ojämna förhållandet mellan utvecklingen av den materiella produktionen och t. ex. den konstnärliga. Över huvud taget får begreppet

framsteg inte fattas i den vanliga abstraktmeningen. Modern konst etc. Denna disproportion är inte så viktig och svårförståelig som disproportionen inom själva de praktiskt-sociala förhållandena. T.ex. bildningen. USA:s förhållande till Europa. Men den verkligt besvärliga punkt som skall behandlas här gäller emellertid hur produktionsförhållandena som rättsförhållanden utvecklats olika (i förhållande till produktionsförhållandena som sådana). Alltså t.ex. förhållandet mellan den romerska privaträtten (i mindre utsträckning kriminalrätten och den offentliga rätten) och den moderna produktionen.

7) Denna uppfattning framstår som en nödvändig utveckling. Men det berättigade i [att räkna med] tillfälligheten. Hur? (Även friheten bl.a.) (Kommunikationsmedlens inverkan. Världshistorien har inte alltid existerat; historien som världshistoria är ett resultat.)

8) Den naturligt utgångspunkten naturbestämningen; subjektivt och objektivt. Stammar, raser o.s.v.

1) Angående konsten vet vi att dess blomstringstider ingalunda står i förhållande till den allmänna samhällsutvecklingen, alltså inte heller till den materiella grundvalen eller till dess organisations anatomi. T.ex. grekerna i jämförelse med de moderna eller också med Shakespeare. Om vissa konstformer, t.ex. eposet, är det t.o.m. en accepterad uppfattning att de inte längre kan produceras i sin epokgörande, klassiska gestalt så snart konstproduktionen som sådan inträtt; att alltså på konstens eget område vissa betydande skapelser endast kan uppstå på ett utvecklat stadium av konstens utveckling. Om detta gäller förhållandet mellan olika konstarter inom konstens eget område så är det mindre uppseendeväckande att det gäller hela konstens område i förhållande till den allmänna samhällsutvecklingen. Svårigheten ligger bara i att ge en generell version av dessa motsägelser. Så snart de specificeras är de redan förklarade.

Låt oss t.ex. ta den grekiska konstens och därefter Shakespeares förhållande till nutiden. Det är bekant att den grekiska mytologin inte bara är den grekiska konstens arsenal utan också dess grundval. Är den syn på naturen och på de samhällsliga förhållandena som ligger till grund för den grekiska fantasin och därmed för den grekiska [mytologin] möjlig i en tid med automater och järnvägar och lokomotiv och elektriska telegrafer? Vad är Hefaios i jämförelse med Roberts & Co., Zeus i jämförelse med Credit Mobilier? All mytologi övervinner, behärskar och gestaltar naturkrafterna i inbillningen och genom inbillningen; den

försvinner alltså med det verkliga herraväldet över naturkrafterna. Vad är Ossa, ryktets gudinna, mot Printinghouse Square? Den grekiska konsten förutsätter den grekiska mytologin, d.v.s. den förutsätter att naturen och de samhällsliga formerna redan bearbetats på ett omedvetet konstnärligt sätt i folkfantasin. Det gäller inte vilken mytologi som helst, d.v.s. inte vilken omedveten konstnärlig bearbetning av naturen som helst (här inbegripet allt objektivt, alltså även samhället). Egyptisk mytologi kunde aldrig vara grunden eller moderssköten för den grekiska konsten. Men i varje fall en mytologi. Alltså ingalunda en samhällsutveckling som utesluter varje mytologiskt förhållande till naturen, varje mytologiserande förhållande till den; som alltså av konstnären kräver en av mytologin oavhängig fantasi.

Å andra sidan: är Akilles möjlig med krut och kulor? Eller överhuvud Iliaden med tryckpressen och t.o.m. tryckerimaskinen? Upphör inte sångerna och sagorna och muserna med nödvändighet med tidningsmurveln - försvinner alltså inte betingelserna för den episka poesin?

Men svårigheten ligger inte i att förstå att grekisk konst och epik är knuten till vissa samhällsliga utvecklingsformer. Svårigheten ligger däri, att vi ännu uppskattar dem och att de i viss mening fortfarande gäller som rättesnöre och ouppnåeligt mönster för oss.

En man kan inte bli barn igen, eller också blir han barnslig. Men gläder honom inte barnets naivitet, och måste han inte själv sträva efter att återskapa barnets sanning på en högre nivå? Upplever inte varje epok i barnanaturen sin egen karaktär i natursanning? Varför skulle inte mänsklighetens barndom, som skönast utvecklades i Grekland, utöva en ständig lockelse som ett aldrig återkommande stadium? Det finns uppfostrade barn och lillgamla barn. Många av antikens folk hör till dessa kategorier. Grekerna var normala barn. Att deras konst fånglar oss står inte i motsägelse till att den uppstod på ett utvecklat samhällsstadium. Det är tvärtom ett resultat därav och hänger oskiljaktigt samman med att de omogna samhällsbetingelser, under vilka denna konst uppstod och som var den enda möjligheten för att den skulle kunna uppstå, aldrig kan återvända.

Karl Marx

Kritik av Gothaprogrammet

Randanmärkningar till Tyska Arbetarpartiets program 1875

Förord[1]

Det här i tryck återgivna manuskriptet - det beledsagande brevet till Bracke[2] såväl som kritiken av programutkastet - avsändes 1875 kort före sammanslagningskongressen i Gotha till Bracke för vidare meddelande till Geib, Auer, Bebel och Liebknecht[3] och för att senare återvända till Marx. Då partikongressen i Halle[4] satt diskussionen av Gothaprogrammet på partiets dagordning, skulle jag enligt min mening begå ett brott, om jag längre undanhöll för offentligheten detta viktiga - kanske det viktigaste - aktstycket i denna diskussion.

Manuskriptet har emellertid ännu en och längre syftande betydelse. För första gången utvecklas här klart och bestämt Marx' ställning till den riktning Lassalle slagit in på efter sitt inträde i agitationen, och detta såväl vad beträffar Lassalles ekonomiska principer som hans taktik.

Den hänsynslösa skärpa, varmed programutkastet här analyseras, den obehaglighet, varmed de vunna resultaten fastslås, varmed utkastets blottor avslöjas, allt detta kan i dag, efter femton år, inte längre skada någon. Utpräglade lassalleaner existerar ännu blott i utlandet som enstaka rudiment, och Gothaprogrammet har i Halle uppgivits t.o.m. av dess egna upphovsmän såsom alltigenom otillräckligt.

Likväl har jag utelämnat några personligt skarpa uttryck och omdömen, där de varit utan betydelse för saken, och ersatt dem med punkter. Marx skulle själv ha gjort det, om han i dag offentliggjort manuskriptet. Det på sina ställen häftiga språket var provocerat av två omständigheter.

För det första var Marx och jag mera intimt förenade med den tyska rörelsen än med någon annan. Det avgjorda steg tillbaka som detta programkast ådagalade måste alltså göra oss särskilt upprörda. För det andra låg vi emellertid vid den tidpunkten, knappt två år[5] efter Internationalens kongress i Haag, i den häftigaste kamp mot Bakunin och hans anarkister[6], vilka gjorde oss ansvariga för allt som tilldrog sig i arbetarrörelsen i Tyskland. Vi hade alltså att vänta, att man skulle påbörja oss det hemliga faderskapet för detta program. Dessa hänsyn bortfaller nu och med dem de ifrågasättande ställenas nödvändighet.

Även av tryckfrihetsskäl har några satser endast antytts genom punkter. Där jag varit tvungen att välja ett mildare uttryck, är detta satt inom klammer[7]. I övrigt är avtrycket ordagrant.

London den 6 januari 1891. Fr. Engels

|

1. "Arbetet är källan till all rikedom och all kultur och då nyttobringande arbete är möjligt endast i samhället och genom samhället, tillhör avkastningen av arbetet oavkortad och med lika rätt alla samhällsmedlemmar."

Första delen av stycket: "Arbetet är källan till all rikedom och all kultur."

Arbetet är inte källan till all rikedom. Naturen är i lika hög grad källan till bruksvärdena (och av sådana består väl ändå den materiella rikedom!) som arbetet, vilket självt endast är en yttring av en naturkraft, den mänskliga arbetskraften[8]. Denna fras återfinnes i varje abc-bok och är såtillvida riktig som den förutsätter att arbetet med de därtill hörande föremålen och hjälpmedlen äger rum. Men ett socialistiskt program får inte tillåta sig dylika borgerliga talesätt för att förtiga betingelserna, som ensamma ger dem en mening. Och såvitt människan från första början förhåller sig som ägare till naturen, urkällan till alla arbetsmedel och -föremål, behandlar den som sin egendom, blir hennes arbete källa till bruksvärden, således också till rikedom. Borgarna har synnerligen goda skäl att tilldika arbetet övernaturlig skaparkraft, ty just ur det naturbetingade i arbetet följer, att den människa, som inte har någon annan egendom än sin arbetskraft, under alla samhälls- och kulturtillstånd måste vara slav under andra människor, som gjort sig till ägare av de materiella

arbetsbetingelserna. Hon kan arbeta endast med deras tillåtelse, alltså leva blott med deras tillåtelse[9].

Låt oss lämna satsen, sådan den går och står, eller rättare sagt haltar omkring. Vad hade man väntat som slutsats? Tydligt detta:

“Då arbetet är källan till rikedom, kan heller ingen i samhället tillägna sig rikedom utom som en produkt av arbetet. Om man alltså inte själv arbetar, lever man av andras arbete och tillägnar sig också sin kultur på bekostnad av andras arbete.”

I stället för detta tillfogas med det krystade “och då” en andra sats för att ur denna och inte ur den första få fram en slutsats.

Andra delen av stycket: “Nyttobringande arbete är möjligt endast i samhället och genom samhället.”

Enligt den första satsen var arbetet källan till all rikedom och kultur, alltså inte heller något samhälle utan arbete möjligt. Nu får vi tvärtom veta, att inget “nyttobringande” arbete är möjligt utan samhälle.

Man hade likaså gärna kunnat säga att onyttigt och t.o.m. allmänskadligt arbete endast i samhället kan bli ett näringsfång, att man endast i samhället kan leva av att gå omkring och slå dank o.s.v., o.s.v. - kort sagt skriva av hela Rousseau[10].

Och vad är “nyttobringande” arbete? Det kan väl endast vara det arbete som frambringar den avsedda nyttoeffekten? En vilde - och människan är en vilde, sedan hon upphört att vara apa - som dödar ett djur med en sten, samlar frukter o.s.v., utför “nyttobringande” arbete.

För det tredje: slutsatsen: “Och då produktivt arbete är möjligt endast i samhället och genom samhället - tillhör avkastningen av arbetet oavkortad och med lika rätt alla samhällsmedlemmar.”

En strålande slutsats! Om det nyttobringande arbetet är möjligt blott i samhället och genom samhället, tillhör arbetsavkastningen samhället - och den enskilde arbetaren får blott så mycket därav, som inte är nödvändigt för att underhålla arbetsbetingelsen”, samhället.

I verkligheten har denna sats i alla tider gjorts gällande av dem som förfäktat det för tillfället rådande samhällstillståndet. Först kommer regeringens anspråk med allt som sammanhänger därmed, ty den är det samhälleliga organ som upprätthåller den samhälleliga ordningen. Sedan kommer de anspråk som görs gällande från de olika kategorierna privategendom, ty de olika kategorierna privategendom utgör samhällets grundvalar o.s.v. Vi ser, att man kan vrida och vända dylika ihåliga fraser

hur man vill.

Något som helst förnuftigt sammanhang har första och andra delen av stycket blott i denna formulering:

“Källa till rikedom och kultur blir arbetet blott såsom samhälleligt arbete” eller, vilket är detsamma, “i och genom samhället”.

Denna sats är obestridligt riktig, ty även om det isolerade arbetet (förutsatt att dess materiella betingelser är för handen) också kan skapa bruksvärden, kan det inte skapa vare sig rikedom eller kultur.

Men lika obestridlig är den andra satsen:

“I samma grad som arbetet samhälleligt utvecklas och därigenom blir källa till rikedom och kultur, utvecklas fattigdom och elände hos arbetarna, rikedom och kultur hos de icke arbetande.”

Detta är en lag, giltig för hela den hittillsvarande historien. Man borde alltså, i stället för att komma med allmänna talesätt om “arbetet” och “samhället”, här bestämt påvisa hur i det nuvarande kapitalistiska samhället äntligen de materiella o.a. betingelser skapas, som sätter arbetarna i stånd till och tvingar dem att bryta denna samhälleliga förbannelse.

I verkligheten har emellertid hela detta stilistiskt och till innehållet misslyckade stycke fått sin plats här blott för att skriva det lassalleanska[11] slagordet om “oavkortad arbetsavkastning” som paroll högst på partifanan. Jag återkommer senare till “arbetsavkastningen”, den “lika rätten” o.s.v., då samma sak återkommer i något annorlunda form.

2. “I det nuvarande samhället är arbetsmedlen kapitalistklassens monopol. Arbetarklassens härav betingade avhängighet är orsaken till nöden och slaveriet i alla dess former.”

Den ur de internationella stadgarna[12] lånade satsen är i denna “förbättrade” upplaga falsk.

I det nuvarande samhället är arbetsmedlen monopoliserade av jordägarna (jordegendomsmonopolet är rent av basen för kapitalmonopolet) och kapitalisterna. De internationella stadgarna nämner på motsvarande ställe varken den ena eller andra klassen av monopolister. De talar om “monopol på arbetsmedlen, d.v.s. livskällorna”. Tillägget: “livskällorna” visar tillräckligt att jorden inbegripes i arbetsmedlen.

Förbättringen gjordes, då Lassalle, av nu allmänt kända orsaker, blott angrep kapitalistklassen och inte jordägarna[13]. I England är kapitalisten oftast inte ens ägare till den mark på vilken hans fabrik står.

3. "Arbetets befrielse kräver att arbetsmedlen upphöjes till samhällets gemensamma egendom, att hela totalarbetet kooperativt regleras och arbetsavkastningen rättvist fördelas."

Att "arbetsmedlen upphöjes till samhällets gemensamma egendom" skall väl betyda att de "förvandlas till gemensam egendom", detta bara i förbigående.

Vad är "arbetsavkastning"? Produkten av arbetet eller dess värde? Och i senare fallet: produktens hela värde eller blott den del av värdet, som genom arbetet nytillagts värdet av de förbrukade produktionsmedlen?[14]

"Arbetsavkastning" är en löslig föreställning, som Lassalle satt i stället för bestämda ekonomiska begrepp.

Vad är "rättvis fördelning"?

Försäkrar inte bourgeoisin att den nuvarande fördelningen är "rättvis"? Och är den faktiskt inte den enda "rättvisa" fördelningen på det nuvarande produktionssättets grundval? Regleras de ekonomiska förhållandena av rättsbegrepp eller är det inte tvärtom så att rättsförhållandena framspringer ur de ekonomiska? Har inte också de socialistiska sekteristerna[15] de mest olika föreställningar om "rättvis" fördelning?

För att få veta, vad som i detta fall menas med frasen "rättvis fördelning", måste vi sammanställa det första stycket med detta. Det sistnämnda förutsätter ett samhälle där "arbetsmedlen är gemensam egendom och hela totalarbetet kooperativt reglerat", och av det första stycket finner vi att "avkastningen av arbetet oavkortat och med lika rätt tillhör alla samhällsmedlemmar".

"Alla samhällsmedlemmar"? Också dem som inte arbetar? Vad blir det då av den "oavkortade arbetsavkastningen"? Endast de arbetande samhällsmedlemmarna? Vad blir det då av "den lika rätten" för alla samhällsmedlemmar?

"Alla samhällsmedlemmar" och "den lika rätten" är emellertid uppenbarligen blott talesätt. Kärnan är den, att varje arbetare i detta kommunistiska samhälle skall få en "oavkortad" lassalleansk "arbetsavkastning".

Om vi att börja med tar ordet "arbetsavkastning" i betydelsen arbetsprodukt, så är den kooperativa arbetsavkastningen den samhälleliga totalprodukten.

Från denna måste man nu dra:

För det första: Medel för ersättande av de förbrukade produktionsmedlen.

För det andra: Ytterligare en del för utvidgning av produktionen.

För det tredje: Reserv- eller försäkringsfonder i händelse av olycksfall, störningar genom naturkatastrofer o.s.v.

Dessa avdrag på den "oavkortade arbetsavkastningen" är ekonomiskt nödvändiga och deras storlek får fastställas allt efter de medel och krafter man har, delvis med tillhjälp av sannolikhetsberäkning, men det är omöjligt att göra kalkylen med hänsyn till vad som är rättvist.

Återstår den andra delen av totalprodukten, som är avsedd att tjäna som konsumtionsmedel.

Innan det kommer till den individuella delningen, avgår, härav ytterligare:

För det första: De allmänna, icke till produktionen hörande förvaltningskostnaderna.

Denna del kommer från början att i betydande grad minskas i jämförelse med det nuvarande samhället och blir allt mindre allteftersom det nya samhället utvecklas.

För det andra: Det som går till de gemensamma behovens tillfredsställelse, såsom skolor, hälsovård o.s.v.

Denna del växer från första början i betydande grad jämfört med det nuvarande samhället och ökar i samma takt som det nya samhället växer.

För det tredje: Fonder för icke arbetsföra o.s.v., kort sagt, vad som nu hör till den s.k. allmänna fattigvården.

Först nu kommer vi till den "fördelning" som programmet, under Lassalles inflytande, så inskränkt och ensidigt tar sikte på, nämligen den del av konsumtionsmedlen, som fördelas bland kooperativets individuella producenter[16].

Den "oavkortade arbetsavkastningen" har underhand redan förvandlats till en "avkortad", fastän det som producenten inte får i sin egenskap av privatindivid direkt eller indirekt kommer honom till godo i hans egenskap av samhällsmedlem.

Liksom frasen om den "oavkortade arbetsavkastningen" försvunnit, försvinner nu frasen om "arbetsavkastningen" överhuvudtaget[17].

Inom det kooperativa samhället, grundat på gemensam rätt till produktionsmedlen, utbyter producenterna inte sina varor. Lika lite uppträder här det i produkterna nedlagda arbetet som dessa produkters

värde, som en av dem ägd saklig egenskap, då de individuella arbetena nu - i motsats till det kapitalistiska samhället - inte längre existerar på en omväg utan omedelbart, som beståndsdelar av totalproduktionen. Ordet "arbetsavkastning", även i dag förkastligt på grund av sin tvetydighet, förlorar så all mening.

Det som vi här har att göra med, är inte ett kommunistiskt samhälle som utvecklats på sin egen grundval utan tvärtom, ett sådant som uppstår just ur det kapitalistiska samhället och som alltså i varje avseende, ekonomiskt, moraliskt, andligt, ännu bär märkena efter det gamla samhället, ur vars sköte det födes fram. I enlighet härmed erhåller den enskilde producenten - efter det att avdragen gjorts - exakt tillbaka, vad han ger samhället. Vad han givit det, är hans individuella arbetskvantum. Den samhällseliga arbetsdagen exempelvis består av de individuella arbetstimmarnas summa; den enskilde producentens individuella arbetstid är den av honom presterade delen av den samhällseliga arbetsdagen, hans andel därav. Han får av samhället ett kvitto på att han presterat så och så mycket arbete (med avdrag för den del av hans arbete som går till de gemensamma fonderna) och på detta kvitto hämtar han ur de samhällseliga förråden ut så mycket konsumtionsmedel som lika mycket arbete kostar. Samma kvantum arbete, som han givit samhället i en form, får han tillbaka i en annan.

Uppenbart råder här samma princip, som reglerar varuutbytet, såvitt detta är ett utbyte av lika värden. Innehåll och form har förändrats, emedan ingen under de förändrade omständigheterna kan ge något, utom sitt arbete, och emedan å andra sidan inget av egendomen utom individuella konsumtionsmedel kan övergå i den enskildes ägo. Men vad beträffar fördelningen av de senare bland de enskilda producenterna, så råder där samma princip som vid utbytet av varuekvivalenter, lika mycket arbete i en form bytes mot lika mycket arbete i en annan.

Därför är den lika rätten här ännu alltid - principiellt - den borgerliga rätten, ehuru princip och praxis inte längre strider mot varandra, under det att vid varuutbytet utbytet av ekvivalenter endast förekommer i genomsnittet och inte för det enskilda fallet.

Trots detta framsteg är denna lika rätt ännu alltid begränsad av en borgerlig skranka. Producenternas rätt står i proportion till deras arbetsprestationer; likheten består däri, att man mäter med samma måttstock, arbetet.

Den ene är emellertid den andre fysiskt eller andligt överlägsen, presterar alltså under samma tid mera arbete eller förmår arbeta under längre tid, och för att kunna fungera som mått måste arbetet bestämmas till sin utsträckning och sin intensitet, eljest upphör det att vara måttstock. Denna lika rätt är olika rätt för olika arbete. Den erkänner ingen klasskillnad, emedan den ene blott är arbetare liksom den andre, men den erkänner stillatigande såsom naturliga privilegier den olika individuella begåvningen och därmed prestationsförmågan. Den är därför till sitt innehåll en ojämlikhetens rätt, liksom all rätt. Rätten kan enligt sin natur blott bestå i användandet av samma måttstock, men de olika individerna (och de vore inte skilda individer, om de inte vore olika) kan blott mätas med samma måttstock, såvida man ser dem ur samma synvinkel, blott tar dem från en bestämd sida, exempelvis i detta fall betraktar dem blott som arbetare och för övrigt inte ser någonting i dem utan bortser från allt annat. Vidare: en arbetare är gift, den andre inte, en har flera barn än den andre o.s.v., o.s.v. Vid lika arbetsprestation och därmed lika andel i den samhällseliga konsumtionsfonden får sålunda den ene faktiskt mer än den andre, är den ene rikare än den andre o.s.v. För att undgå alla dessa missförhållanden måste rätten, i stället för att vara lika, vara olik[18].

Men dessa missförhållanden är oundvikliga under det kommunistiska samhällets första fas, sådant detta efter långa födslovändor uppstått just ur det kapitalistiska samhället. Rätten kan aldrig stå högre än samhällets ekonomiska utformning och den därav betingade kulturutvecklingen.

I en högre fas av det kommunistiska samhället - när individernas förslavande underordnande under arbetsfördelningen försvunnit och därmed också motsättningen mellan andligt och kroppsligt arbete, när arbetet blivit inte blott ett medel för livsuppehälle utan rent av det viktigaste livsbehovet, när jämsides med individernas allsidiga utveckling också produktivkrafterna vuxit och alla den gemensamma kooperativa rikedomens källor flödar ymnigare - först då kan man helt överskrida den borgerliga rättens trånga horisont och samhället kan skriva på sina fanor: Av var och en efter hans förmåga, åt var och en efter hans behov[19]!

Jag har sysslat så utförligt med å ena sidan den "oavkortade arbetsavkastningen", å andra sidan "den lika rätten" och "den rättvisa fördelningen" för att visa hur brottsligt man handlar, när man å ena sidan som

dogmer vill pracka på vårt parti föreställningar, vilka vid en viss tidpunkt hade en mening men som nu är gamla intetsägande fraser, å andra sidan åter förvränger den realistiska uppfattning - som med så stor möda bringats partiet och som nu äntligen slagit rötter i det - genom ideologiska höger- och andra fluskler, som är så gängse bland demokraterna och de franska socialisterna.

Frånsett det hittills utvecklade var det överhuvudtaget felaktigt att göra något väsen av den s.k. fördelningen och lägga tonvikten på den.

Konsumtionsmedlens olika fördelning är blott en följd av själva produktionsbetingelsernas fördelning. Men denna sistnämnda är ett karaktäristikum för själva produktions sättet. Det kapitalistiska produktions sättet exempelvis grundar sig på att de sakliga produktionsbetingelserna befinner sig i händerna på de icke arbetande i form av kapital- och jordegendom, under det att massan blott är ägare av den personliga produktionsbetingelsen, arbetskraften. Om produktionens beståndsdelar är fördelade på ett dylikt sätt, så följer av sig själv konsumtionsmedlens nuvarande fördelning. Om de sakliga produktionsbetingelserna är arbetarnas kooperativa egendom, så följer därmed likaså en annan fördelning av konsumtionsmedlen än den nuvarande. De borgerliga nationalekonomerna har lärt vulgärsocialismen (och denna återigen en del av demokratin) att betrakta och behandla distributionen som oavhängig av produktions sättet och att därigenom framställa socialismen som något som huvudsakligen rör distributionen[20]. Varför på nytt marschera tillbaka, sedan det verkliga förhållandet för länge sedan klarlagts?

4. "Arbetets befrielse måste vara ett verk av arbetarklassen, i jämförelse med vilken alla andra klasser är en enda reaktionär massa."

Första strofens ord är hämtade från de internationella stadgarnas inledningsord, ehuru "förbättrade". Där heter det: "Arbetarklassens befrielse måste vara arbetarnas eget verk"[21]. Här har "arbetarklassen" att befria - vad? "arbetet". Bli klok på det den som kan.

I gengäld är däremot motstrofen[22] ett Lassallicitat av renaste vatten: "i jämförelse med vilken (arbetarklassen) alla andra klasser är en enda reaktionär massa"[23].

I Kommunistiska manifestet heter det: "Av alla klasser, som i dag bildar front mot bourgeoisin, är endast proletariatet en verkligt revolutionär klass. De övriga klasserna upplöses och går under med storindus-

trin, proletariatet är dess speciella produkt."[24]

Bourgeoisin är här uppfattad som revolutionär klass - som bärare av storindustrin - i motsats till feodalherrar och medelstånd, vilka vill behålla alla samhällsliga positioner som utgör produkten av föräldrade produktions sätt. De bildar alltså inte tillsammans med bourgeoisin en enda reaktionär massa.

Å andra sidan är proletariatet revolutionärt i förhållande till bourgeoisin, då det - självt uppvuxet på storindustrins mark - strävar att befria produktionen från dess kapitalistiska karaktär, som bourgeoisin söker förevisa. Men Manifestet fortsätter: att "medelstånden ... blir revolutionära med hänsyn till sin förestående övergång till proletariatet"[25].

Från denna synpunkt är det alltså återigen tokigt, att de, tillsammans med bourgeoisin och till på köpet med feodalherrarna i förhållande till proletariatet "bildar en enda reaktionär massa".

Ropade man kanske under de sista valen[26] till hantverkare, små industriföretagare o.s.v. och bönder: gentemot oss bildar ni en enda reaktionär massa tillsammans med bourgeoisin och feodalherrar?

Lassalle kunde Kommunistiska manifestet utantill, liksom hans troende kan de av honom författade frälsningskrifterna. När han alltså förfälskade det så grovt, gjorde han det bara för att skönmåla sin allians med de absolutistiska och feodala motståndarna till bourgeoisin[27].

I stycket härovan hårdrar man dessutom hans visdomsord utan något som helst sammanhang med det förfuskade citatet ur Internationals stadgar. Det är alltså här helt enkelt en oförskämdhet - och naturligtvis på intet sätt herr Bismarck misshaglig - en av dessa billiga tölpaktigheter, i vilka Berlin-Marat excellerar[28].

5. "Arbetarklassen verkar för sin befrielse i första hand inom ramen för den nuvarande nationella staten, i medvetande om att den internationella folkförbrödringen skall bli det nödvändiga resultatet av dess strävan, som är gemensam för alla kulturländers arbetare."

I motsats till Kommunistiska manifestet och till all tidigare socialism har Lassalle fattat arbetarrörelsen från den mest trångbröstad nationella ståndpunkt. Man följer honom i detta avseende, och det efter Internationals verksamhet![29]

Det är självklart, att arbetarklassen - för att överhuvudtaget kunna kämpa - måste organisera sig som klass i det egna landet och att detta

är den omedelbara arenan för dess kamp. Så långt är dess klasskamp, inte till innehållet, utan - som Kommunistiska manifestet säger - "till formen" nationell[30]. Men "den nuvarande nationella statens ram", exempelvis tyska rikets, befinner sig själv återigen ekonomiskt inom världsmarknadens "ram", politiskt inom statssystemets "ram". Första bästa köpman vet, att den tyska handeln också är handel med utlandet, och herr Bismarcks storhet består ju just i något slags internationell politik[31].

Och till vad reducerar tyska arbetarpartiet sin internationalism? Till medvetandet om att resultatet av dess strävan "skall bli den internationella folkförbrödringen" - en av de fraser man lånat från det borgerliga Frihets- och Fredsförbundet[32] och som skall tjäna som ekvivalent för arbetarklassens internationella förbrödring i den gemensamma kampen mot de härskande klasserna och deras regeringar. Alltså inte ett ord om den tyska arbetarklassens internationella funktioner! Och så skall den taga upp kampen med sitt lands bourgeoisie - som redan förbrödrat sig med alla andra länders bourgeoisie - och med herr Bismarcks internationella konspirationspolitik![33]

Faktiskt står programmets internationella bekännelse ännu oändligt långt efter frihandelspartiets. Också det påstår att målet för dess strävan är "den internationella folkförbrödringen". Men det gör också något för att handeln skall bli internationell och nöjer sig ingalunda med medvetandet om att varje folk driver handel hemma i sitt eget land.

Arbetarklassens internationella verksamhet är ingalunda avhängig av "Internationella Arbetarassociationens" existens. Den var blott det första försöket att skapa ett centralorgan för denna verksamhet, ett försök som genom den impuls det gav är av bestående betydelse men som efter Pariskommunens fall inte längre var genomförbart i sin första historiska form.

Bismarcks "Norddeutsche"[34] hade fullständigt rätt, när den till sin herres belåtenhet förklarade, att tyska arbetarpartiet i sitt nya program avsvurit sig internationalismen[35].

II

"Utgående från dessa grundsatser strävar det tyska arbetarpartiet att med alla lagliga medel nå fram till den fria staten - och - det socialistiska samhället; upphävandet av lönesystemet med den järnhårda lönelagen - och - varje form av utsugning, undanröjandet av all social och politisk olikhet."

Till den "fria" staten återkommer jag senare.

För framtiden skall tyska arbetarpartiet alltså tro på Lassalles "järnhårda lönelag"! [36] För att den inte skall gå förlorad begär man den dumheten att tala om "upphävandet av lönesystemet" (borde vara: systemet med lönearbete) med den "järnhårda lönelagen". Upphäver jag lönearbetet, så upphäver jag naturligtvis också dess lagar, de må sedan vara "järnhårda" eller mjuka som svampar. Men Lassalles kamp mot lönearbetet rör sig nästan endast om denna s.k. lag. För att därför bevisa att den lassalleska sekten har segrat, måste man upphäva "lönesystemet med den järnhårda lönelagen" och inte utan densamma.

Av den "järnhårda lönelagen" är som bekant ingenting Lassalles egendom utom ordet "järnhård", som han lånat från Goethes "eviga, järnhårda höga lagar". Ordet järnhård är den signatur, på vilken de rättroende känner igen varandra. Tar jag emellertid lagen med Lassalles stämpel och därmed med den betydelse han lägger in, så måste jag också ta den med hans motivering. Och vilken är den? Som Lange[37] redan kort efter Lassalles död visat: Malthus' befolkningsteori[38] (som Lange själv predikar). Men om denna är riktig, så kan jag återigen inte upphäva lagen, även om jag hundra gånger upphäver lönearbetet, emedan lagen då behärskar inte bara lönearbetets system utan varje samhälleligt system. Stödda just på detta har nationalekonomerna sedan femtio år och mer bevisat att socialismen inte kan upphäva den naturbetingade fattigdomen, utan blott göra den allmän och fördela den jämnt över hela samhällets yta!

Men allt detta är inte huvudsaken. Helt bortsett från den felaktiga lassalleska formuleringen av lagen, ligger det verkligt upprörande reaktionära i följande:

Sedan Lassalles död[39] har den vetenskapliga insikten brutit sig väg i vårt parti, att arbetslönen inte är vad den synes vara, nämligen arbetets värde, resp. pris, utan blott en maskerad form för arbetskraftens värde, resp. pris. Därmed kullkastades en gång för alla hela den hittillsvarande

borgerliga uppfattningen om arbetslönen såväl som hela den hittills mot densamma förda kritiken, därmed klarlades att lönearbetaren får tillåtelse att arbeta för sitt eget uppehälle, d.v.s. att leva, endast under den förutsättningen att han arbetar en viss tid utan ersättning för kapitalisterna (därmed också för dem som tillsammans med kapitalisterna lever på mervärdet), att hela det kapitalistiska produktionssystemet går ut på att förlänga detta gratisarbete genom att öka arbetsdagens längd eller genom att utveckla produktiviteten resp. intensivare utnyttja arbetskraften o.s.v., att lönearbetets system - således är ett i system satt slaveri, och t.o.m. ett slaveri som blir tyngre i samma mån som arbetets samhällseliga produktivkrafter utvecklas, vare sig arbetaren får bättre eller sämre betalt[40]. Och sedan denna insikt allt mer banat sig väg i vårt parti, återvänder man till Lassalles dogmer, ehuru man nu borde veta, att Lassalle inte kände till vad arbetslönen var, utan i likhet med de borgerliga nationalekonomerna tog sakens sken för dess väsen.

Det är som om slavar, som äntligen upptäckt slaveriets hemlighet, skulle göra uppror, och en slav som är fången i föråldrade föreställningar skulle skriva i upprorets program: slaveriet måste avskaffas, emedan slavarnas kosthåll under slaveriets system inte kan överstiga ett visst lågt maximum!

Enbart detta faktum, att vårt partis representanter var istånd att begå ett sådant oerhört attentat mot den i partimassan spridda insikten, bevisar inte det ensamt, med vilket brottsligt lättsinne, med vilken samvetlöshet de skred till verket vid avfattandet av kompromissprogrammet!

I stället för styckets svävande slutfras om "undanröjandet av all social och politisk olikhet" borde man ha sagt, att med avskaffandet av klasskillnaderna försvinner av sig själva alla ur dem uppkommande sociala och politiska olikheter.

III

"För att bana väg för lösandet av den sociala frågan kräver Tyska arbetarpartiet med statlig hjälp inrättade produktionskooperativer, underställde det arbetande folkets demokratiska kontroll. Produktionskooperativerna bör upprättas för industri och jordbruk i sådan omfattning, att ur dem framgår totalarbetets socialistiska organisation."

Efter den lassalleska "järnhårda lönelagen" profetens medikament. På ett värdigt sätt "banar man väg" för det. I stället för den existerande klasskampen sätter man en tidningskrivarfras: "den sociala frågan", för vars "lösande" man "banar väg". I stället för ur samhällets revolutionära omvandlingsprocess "framgår" "totalarbetets socialistiska organisation" ur den "statliga hjälp" staten ger produktionskooperativerna, vilka den - inte arbetarna - "upprättar". Det är Lassalles fantasi värdigt, att man med statliga lån likaväl skulle kunna bygga ett nytt samhälle som en ny järnväg!

En sista rest av skamkänsla resulterar i att man ställer "den statliga hjälpen" under "det arbetande folkets" demokratiska kontroll.

För det första består "det arbetande folket" i Tyskland till sin majoritet av bönder och inte av proletärer.

För det andra betyder "demokratisk" på tyska "folkstyrd" (volksherrschaftlich). Men vad betyder "det arbetande folkets folkstyrda kontroll"? Och därtill hos en arbetarbefolkning, som genom dessa krav, som den ställer på staten, uttrycker sitt fulla medvetande om att den varken befinner sig vid makten eller är mogen för makten!

Det är överflödigt att här ta upp till kritik det recept, som Buchez[41] under Louis Philippe[42] skrivit ut som en motvikt mot de franska socialisterna och som antagits av de reaktionära arbetarna kring tidskriften *Atelier*[43].

Det som är mest ägnat att väcka förargelse ligger inte heller i, att man skrivit in denna specifika underkur i programmet utan i det faktum att man överhuvudtaget återgår från klassrörelsens ståndpunkt till sektörrelsens.

Att arbetarna vill skapa betingelserna för en kooperativ produktion i social, och närmast i det egna landet i nationell skala, betyder blott, att de arbetar på att omstörta de nuvarande produktionsbetingelserna och har ingenting gemensamt med bildandet av statsunderstödda kooperativa föreningar. Vad emellertid de existerande kooperativa föreningarna angår, har de värde endast för så vitt de är arbetarnas eget verk och är oavhängiga och inte beskyddade av vare sig regeringen eller bourgeoisin.

IV

Jag kommer nu till det demokratiska avsnittet.

A. "Frihetlig grundval för staten."

Enligt II vill tyska arbetarpartiet närmast nå fram till "den fria staten".

Fri stat - vad är det?

De arbetare som frigjort sig från alla undersåtliga skrankor i sitt tänkande har inte alls till syfte att frigöra staten. I tyska riket är "staten" nästan lika "fri" som i Ryssland. Friheten består i att förvandla staten från något samhället överordnat till ett detsamma fullständigt underordnat organ, och i dag är statsformerna också friare eller ofriare, alltefter som de inskränker "statens frihet".

Tyska arbetarpartiet visar - åtminstone om det gör programmet till sitt - hur de socialistiska idéerna inte ens trängt innanför dess hud, ty i stället för att behandla det bestående samhället (och det gäller för varje kommande) såsom grundval för den bestående staten (eller kommande för kommande samhällen), behandlar det snarare staten som ett självständigt väsen, som har sina egna andliga, moraliska, frihetliga grundvalar.

Och så det virriga missbruk, som programmet bedriver med orden "nuvarande stat", "nuvarande samhälle", och det ännu galnare missförstånd, som det ställer till angående staten, till vilken det riktar sina krav!

"Den nuvarande samhället" är det kapitalistiska samhället, som existerar i alla kulturländer, mer eller mindre fritt från medeltida beståndsdelar, mer eller mindre modifierat genom varje lands speciella historiska utveckling, mer eller mindre utvecklat. Den "nuvarande staten" däremot växlar med gränserna. Den är en annan i preussisk-tyska riket än i Schweiz, en annan i England än i Förenta staterna. "Den nuvarande staten" är alltså en fiktion.

De olika kulturländernas olika stater har dock alla trots sin brokiga formriktighet det gemensamt, att de står på det moderna borgerliga samhällets grund, blott det ena mer, det andra mindre kapitalistiskt utvecklat. De har därför också vissa väsentliga karaktärsdrag gemensamt. I denna mening kan man tala om det "nuvarande statsväsendet", till skillnad från framtiden, då dess nuvarande rot, det borgerliga samhället, dött bort.

Man frågar sig så: vilken omvandling kommer statsväsendet att undergå i ett kommunistiskt samhälle? Med andra ord: vilka samhälleliga

funktioner, motsvarande de nuvarande statsfunktionerna, kommer att bli kvar där? Denna fråga kan blott besvaras vetenskapligt, och man kommer inte problemet ett tuffjämt närmare, om man så på tusen sätt kombinerar ordet folk med ordet stat.

Mellan det kapitalistiska och det kommunistiska samhället ligger den period då det ena revolutionärt omvandlas i det andra. Därtill svarar också en politisk övergångsperiod, vars stat inte kan vara någonting annat än proletariatets revolutionära diktatur[44].

Det nuvarande programmet sysslar med det senare eller med det framtida statsväsendet i det kommunistiska samhället.

Dess politiska krav innehåller ingenting annat än den gamla världsberömda demokratiska litanian: allmän rösträtt, direkt lagstiftning, folkförsvar o.s.v. De är endast ekot av det borgerliga folkpartiet[45], Frihets- och fredsförbundet. Det är idel krav, vilka - såvida de inte är fantastiskt överdrivna - redan realiserats. Med det förbehållet endast att den stat, där de förverkligats, inte ligger inom de tyska riksgrensarna utan i Schweiz, Förenta staterna o.s.v. Detta slags "framtidsstat" är en nuvarande stat, ehuru existerande utom "ramen" för det tyska riket.

Men ett har man glömt. Då tyska arbetarpartiet uttryckligt förklarar, att det verkar inom "den nuvarande nationella staten", alltså inom sin stat, det preussisk-tyska riket - dess krav skulle eljest också till största delen vara meningslösa, eftersom man bara kräver det man inte har - så borde det inte glömmas det viktigaste, nämligen att alla dessa begärliga ting beror på erkännandet av den s.k. folksuveräniteten, att de alltså blott kan komma ifråga i en demokratisk republik.

Då man inte har mod - och detta klokt nog, ty förhållandena påbjuder försiktighet - att kräva den demokratiska republiken, som de franska arbetarprogrammen gjorde under Louis Philippe och under Louis Napoleon[46] - så borde man inte heller ha tagit sin tillflykt till det varken "ärliga" eller "värdiga" knepet att kräva saker - som blott har någon mening i en demokratisk republik - av en stat som ingenting annat är än en med parlamentariska former uppbyggd, med feodala ingredienser uppblandad, av bourgeoisin redan påverkad, byråkratiskt uppbyggd, polisskyddad militärdespoti[47], och till råga på allt dessutom försäkra denna stat att man tror sig kunna pracka på den något dylikt "med lagliga medel".

T.o.m. vulgärdemokratin, som i den demokratiska republiken ser det tusenåriga riket och inte har någon aning om att klasskampen definitivt

måste utkämpas just i denna det borgerliga samhällets sista statsform - t.o.m. den står ännu skyhögt över en dylik art av demokratism inom gränserna för det av polisen tillåtna och av logiken otillåtna.

Att man i verkligheten med "stat" menar regeringsmaskineriet eller staten, såvida den genom arbetets uppdelning utgör en från samhället avskild, egen organism, visar redan orden: "Tyska arbetarpartiet kräver som statens ekonomiska grundval: en enda progressiv inkomstskatt o.s.v." Skatterna är regeringsmaskineriets ekonomiska grundvalar och eljest ingenting. I den framtidsstat som existerar i Schweiz är detta krav tämligen uppfyllt. Inkomstskatt förutsätter olika inkomstkällor för samhällets olika klasser och alltså det kapitalistiska samhället. Det är således ingenting påfallande i att finansreformatörerna i Liverpool - bourgeoisier med Gladstones broder[48] i spetsen - reser samma krav som programmet.

B. "Tyska arbetarpartiet kräver som andlig och moralisk grundval för staten:

1. Allmän och lika folkuppfostran genom staten. Allmän skolplikt, kostnadsfri undervisning."

Lika uppfostran? Vad föreställer man sig med dessa ord? Tror man att uppfostran i det nuvarande samhället (och man har bara att göra med det) kan vara lika för alla klasser? Eller kräver man att också de högre klasserna skall tvingas nöja sig med mera anspråkslös uppfostran - folkskolan - som endast motsvarar inte blott lönearbetarnas utan också böndernas ekonomiska förhållanden.

"Allmän skolplikt. Kostnadsfri undervisning." Det förra existerar t.o.m. i Tyskland, det senare i Schweiz och Förenta staterna för folkskolor. När i några av det sistnämnda landets stater också högre undervisningsanstalter är "kostnadsfria", så betyder det faktiskt bara att med skattemedel bestrida de högre klassernas utgifter för uppfostran. I förbigående sagt gäller detsamma om den under A. 5 krävda "kostnadsfria rättshjälpen". Kriminalrätten är överallt kostnadsfri, civilrätten berör nästan uteslutande egendomskonflikter, berör alltså nästan uteslutande de besittande klasserna. Skall de föra sina processer på bekostnad av de skatter folket betalar?

Stycket om skolorna borde åtminstone ha krävt tekniska skolor (teoretiska och praktiska) i förbindelse med folkskolan.

Fullständigt förkastlig är en "folkuppfostran genom staten". Att

genom en allmän lag bestämma anslagen till folkskolorna, lärarpersonalens kvalificering, undervisningsgrenarna o.s.v., och - som man gör i Förenta staterna - genom statliga inspektörer övervaka att de lagliga föreskrifterna efterlevs, det är något helt annat än att utnämna staten till folkuppfostrare! Snarare bör regering och kyrka i lika hög grad uteslutas från varje inflytande över skolan. I preussisk-tyska riket (och det hjälper inte med någon misslyckad undanflykt, att man talar om "framtidensstaten"; vi har sett hur det förhåller sig med den saken) behöver i stället staten en synnerligen hårdhänt uppfostran genom folket.

Hela programmet är emellertid, trots allt demokratiskt kling-kläng, alltigenom förpestat av Lassallesiens undersåtliga tro på staten, eller, vad som inte är bättre, av demokratisk vidskepelse, eller snarare: det är en kompromiss mellan dessa båda slag av vidskepelse, som står socialismen lika fjärran.

"Vetenskapens frihet" lyder en paragraf i den preussiska författningen. Varför alltså här?

"Samvetsfrihet!" Om man i denna tid av kulturkamp[49] ville påminna liberalismen om dess gamla slagord, så borde det dock endast ske i denna form: var och en bör få förrätta sitt religiösa liksom sitt kroppsliga tarv, utan att polisen lägger sin näsa i det. Men arbetarpartiet borde dock i detta sammanhang uttrycka sin medvetenhet om, att den borgerliga "samvetsfriheten" ingenting annat är än tolererandet av alla möjliga slag av religiös samvetsfrihet, och att partiet snarare strävar efter att befria hjärnorna från religionens spöke[50]. Man behagar emellertid inte överskrida den "borgerliga" nivån.

Jag har nu nått fram till slutet, ty det nu i programmet följande tillägg[51] utgör ingen karakteristisk beståndsdel av detsamma. Jag kan därför här fatta mig helt kort.

2. "Normalarbetsdag."

Inget arbetarparti i något land har inskränkt sig till ett så obestämt krav, utan alltid fixerat arbetsdagens längd, sådan det under de givna omständigheterna funnit den normal.

3. "Inskränkande av kvinno- och förbud mot barnarbetet."

Normerandet av arbetsdagen måste redan det innesluta inskränkandet av kvinnoarbetet, för såvitt man avser arbetsdagens längd, raster o.s.v.; eljest kan det blott betyda avlägsnande av kvinnlig arbetskraft ur yrkesgrenar, som är speciellt hälsovådliga för kvinnokroppen eller sedligt

olämpliga för det kvinnliga könet. Om man menar det, så måste man också säga det.

“Förbud mot barnarbetet!” Här vore det absolut nödvändigt att ange åldersgränsen.

Allmänt förbud mot barnarbetet är oförenligt med storindustrins existens och följaktligen en tom from önskan.

Genomförandet av detsamma - om det vore möjligt - skulle vara reaktionärt, eftersom vid en sträng reglering av arbetstiden alltefter de skilda åldersklasserna och med övriga försiktighetsåtgärder till barnens skydd ett tidigt förknippande av produktivt arbete med undervisning är ett av de mäktigaste omvandlingsmedlen i det nuvarande samhället.

4. “Statligt övervakande av fabriks-, verkstads- och hemindustrin.”

När det gäller den preussisk-tyska staten borde man bestämt kräva, att inspektörerna endast skulle kunna avsättas av domstol, att varje arbetare skulle kunna dra dem inför rätta för pliktförsummelse, att de måste vara utbildade läkare.

5. “Reglering av fängelsearbetet.”

Ett småaktigt krav i ett allmänt arbetarprogram. I alla händelser borde man klart säga ifrån att man inte av konkurrensavund vill att de vanliga förbrytarna skall behandlas som djur och i synnerhet inte vill att de skall berövas det enda sättet att bli bättre människor: produktivt arbete. Det vore dock det minsta man kunde vänta av socialister.

6. “En effektiv häktningsslag.”[52]

Man borde förklara, vad man menar med en “effektiv” häktningsslag.

I förbigående sagt har man vid normalarbetsdagen förbisett den del som avser fabrikslagstiftningen, hälsoföreskrifterna och skyddsåtgärderna o.s.v. Häktningsslagen träder först i verksamhet, när dessa föreskrifter brytes.

Kort sagt: också detta avsnitt utmärker sig genom slarvig redigering.

Dixi et salvavi animam meam[53].

Noter:

[1] Detta förord bifogade Engels “Kritiken” vid offentliggörandet i “Neue Zeit” år 1891. Angående offentliggörandet se Engels brev till Kautsky av den 23 februari 1891.

[2] Se Marx’ brev till Bracke av den 5 maj 1875.

[3] Angående Bracke, Geib, Auer, Bebel och Liebknecht se noterna 54, 66, 74, 81 och 82.

[4] Tysklands Socialdemokratiska Partis kongress i Halle - den första efter socialistlagens upphävande - beslöt den 16 oktober 1890 på förslag av W. Liebknecht, den huvudansvarige för Gothaprogrammet, att till nästa kongress förbereda ett förslag till nytt program. Den av Liebknecht författade och av kongressen antagna resolutionen motiverade detta beslut med att Gothaprogrammet “så utmärkt det än bestått de senaste femton årens strider, särskilt under socialistlagen, emellertid inte längre på alla punkter står i nivå med tiden ...” Tyska socialdemokratins nya program antogs på Erfurtkongressen (“Erfurtprogrammet”). I jämförelse med Gothaprogrammet var det ett stort steg framåt, men tvärt emot Engels uttryckliga yrkande förbigick det med tystnad frågan om proletariats diktatur och innehöll i sina övergångskrav inte ens kravet på den demokratiska republiken.

[5] Första Internationals femte kongress i Haag i september 1872 dominerades av kampen mellan bakunisterna å ena sidan och generalrådet under Marx’ och Engels ledning å den andra. Kongressens majoritet tog ställning för generalrådet. Bakunin uteslöts. Men bakunisterna fortsatte kampen mot generalrådet även efter Haagkongressen. Efter två, tre år upphörde Första Internationals - Internationella Arbetarassociationen - formellt att existera, sedan den i tio år “dominerat europeisk historia i en riktning - den riktning där framtiden ligger”... (Engels till Sorge 12-17 september 1874).

[6] Angående de viktigaste principiella och praktiska differenserna mellan marxism och bakunism skrev Lenin: “Marxismen skiljer sig från anarkismen därigenom, att den erkänner statens nödvändighet för övergången till socialismen, men (och det skiljer den från Kautsky & Co.) inte en stat såsom den vanliga, borgerliga, demokratiska republiken utan en stat sådan som Pariskommunen 1871, sådan som arbetarråden 1905 och 1907 ... Ty vid den tiden, efter Pariskommunens nederlag, hade historien satt det långsamma organisations- och upplysningsarbetet på dagordningen. Anarkisterna hade (och har) alltigenom orätt inte endast teoretiskt utan också ekonomiskt och politiskt. Anarkisterna har bedömt läget fel, de har inte förstätt världsläget: de med tillhjälp av de imperialistiska profiterna korrumpierade arbetarna i England, Pariskommunen som slagits ner, den samtidiga (1871) segerrika borgerligt-nationella rörelsen i Tyskland, det halvfeodala, genom århundraden sovande Ryssland. Marx och Engels har bedömt läget riktigt, de har förstätt det internationella läget, de har insett att man endast långsamt närmar sig den sociala revolutionens mögnad.”

I "Staten och revolutionen" skriver Lenin: "Anarkisterna försökte att reklamera upp just Pariskommunen som 'sin egen', som en bekräftelse av deras läror, varvid de absolut inte har begripit Kommunens lärdomar och Marx' analys av dessa lärdomar. Anarkismen har inte bidragit med något, som ens en aning närmar sig sanningen om de konkreta politiska frågorna: skall man krossa det gamla statsmaskineriet? - och varmed ersätta det?"

Angående Bucharins omarxistiska inställning till frågan om skillnaden mellan marxisterna och anarkisterna i deras inställning till staten se Lenins artikel "Ungdomsinternationalen". - Till frågan om den grundläggande principiella skillnaden mellan marxismen och anarkismen se också not 70.

[7] I "Kritikens" text i denna upplaga har de utelämnade ställena åter införts.

[8] Jfr "Kapitalet", band I, kap. 5, sid. 153: "Arbetet är först och främst ett samspel mellan människan och naturen, en process vari människan genom sin egen verksamhet förmedlar, reglerar och kontrollerar sitt förhållande till naturen. Människan uppträder själv som en naturmakt gentemot naturmaterialet. Hon sätter de naturkrafter i rörelse som hennes kropp är utrustad med, armar och ben, hand och hjärna, för att tillägna sig naturmaterialet i en för henne själv användbar form. Genom denna rörelse påverkar hon den yttre naturen och förändrar densamma men förändrar samtidigt sin egen natur."

[9] Jfr följande ställe i Kapitalet, band II kap. 1, sid. 36: "Oavsett vilka samhällliga former produktionen har, så förblir alltid arbetare och produktionsmedel dess verkamma faktorer. Men i ett tillstånd av skilsmässa från varandra spelar de endast rollen av potentiella faktorer. För att en produktion överhuvudtaget skall komma till stånd, måste de förenas. Det speciella sätt, varpå denna förbindelse åstadkommes, skiljer de olika ekonomiska tidsperioderna och samhällsstrukturerna från varandra."

[10] Jean-Jacques Rousseau (1712-78) - fransk filosof och författare under upplysningstiden. Som småbourgeoisins ideolog var han den konsekventa borgerliga demokratins teoretiker. Han förfäktade lidelsefullt kampen mot den feodala utsugningen och absolutismen och hävdade teorin om "folksuveräniteten". Sin kritik av den feodala samhällsordningen grundade Rousseau på en abstrakt, ohistorisk teori om den naturliga likheten, mänsklighetens ursprungliga lyckliga kommunistiska tillstånd, om naturens och de medfödda egenskapernas överlägsenhet över kulturen. I sina randanmärkningar påvisar Marx, att Gothaprogrammet i stället för att ge en vetenskaplig klassanalys av samhällsordningen och dess utvecklingslagar här upprepar abstrakta läror, som erinrar om Rousseaus.

[11] Ferdinand Lassalle (1825-64) - tysk politiker och författare. Spelade en stor roll i den tyska arbetarrörelsens historia. I början av sextioalet, då arbetarrörelsen hade ett uppsving i hela Tyskland, grundade Lassalle Allmänna Tyska Arbetaröreningen och skapade därmed den första politiska massorganisationen av tyska arbetare som var oavhängig av de borgerligt-demokratiska partierna. Däri består hans historiska betydelse. Lassalle - som till en början stod under Marx inflytande, upprätthöll personliga och skriftliga

förbindelser med honom och betecknade sig som hans "lärjunge" - stod emellertid inte på den proletära revolutionens grund. Han ledde in det av honom grundade partiet på en opportunistisk väg, ställde reformistiska paroller och propagerade att vägen till socialismen skulle gå över den "fria", d.v.s. den borgerliga staten med allmän rösträtt, över kooperativa produktionsföreningar, som understöddes av den preussiska staten. I den då för tiden viktigaste politiska frågan, frågan om Tysklands enande, som antingen kunde lösas genom en revolution eller genom preussiska dynastiska krig, arbetade Lassalle den preussiska junkerregeringen direkt i händerna genom att sluta en överenskommelse med Bismarck. "Lassalle och lassalleanerna - skrev Lenin 1913 - såg den proletära och demokratiska vägens små chanser att kunna ena landet, de slog därför in på en vacklande taktik och anpassade sig till junkern Bismarcks hegemoni. Deras fel bestod däri, att de ledde in arbetarpartiet på den bonapartistisk-statssocialistiska vägen" (Lenin, "August Bebel", 1913.) "Lassalle var - skrev Lenin år 1915 - opportunist i sitt hångel med Bismarck ... Lassalle anpassade sin hållning efter Preussens och Bismarcks seger, efter den bristande slagkraften hos den demokratiska nationella rörelsen i Italien och Tyskland. Just därmed vacklade han i riktning mot en nationell liberal arbetarpolitik medan Marx däremot krävde och utvecklade en självständig, konsekvent demokratisk politik, som stod i skarp motsättning till den nationellt liberala fegheten (Preussens ingripande mot Napoleon år 1859 hade gett folkrörelsen i Tyskland en stöt framåt). Lassalle såg mer mot höjderna än mot djupen, han förgapade sig i Bismarck. Bismarcks 'framgång' är inte det minsta ägnad att rättfärdiga Lassalles opportunist" (Lenin. "Under falsk flagg", 1915.) Lassalleismen har under hela den tyska arbetarrörelsens historia ständigt varit opportunisternas fana. Under och efter världskriget har socialchauvinisterna och opportunisterna åter och åter sänt ut parollen: "Tillbaka till Lassalle!"

[12] Vad som avses är de av Marx i november 1864 avfattade stadgarna för Internationella Arbetarassociationen - Första Internationalen (se närmare not 29). Stadgepunkten ifråga lyder: "Arbetarens ekonomiska underkastelse under den som tillägnat sig arbetsmedlen, d.v.s. livskällorna, utgör grunden för slaveriet i alla dess former - fattigdom i samhället, det andliga förtrycket och det politiska beroendet."

[13] Marx menar det "kontrakt" mellan Lassalle och Bismarck, som Marx och Engels misstänkte existerade. Deras misstankar besannades först efter Lassalles död. I ett brev till Kugelmann av den 23 februari 1865 skriver Marx om detta:

"Emellertid visade det sig snart - bevisen föll i våra händer - att Lassalle i verkligheten förrätt partiet. Han hade ingått ett formligt kontrakt med Bismarck (varvid han naturligtvis inte fått garantier av något slag). I slutet av september 1864 skulle han bege sig till Hamburg och där ... tvinga Bismarck att inkorporera Schleswig-Holstein, d.v.s. att proklamera det i "arbetarnas" namn o.s.v. För detta hade Bismarck lovat allmän rösträtt och några socialistiska charlatanier. Skada att Lassalle inte kunde spela denna komedi till slut! Den skulle ha slutat med att han stod där förbannat löjlig och lurad. Och för alltid gjort slut på alla dylika försök!"

Marx visste inte - vad som kom i dagen först år 1928 - att Lassalle inte först kort före

sin död ingick överenskommelsen med Bismarck utan betydligt tidigare, redan i början av maj 1863. Han hade alltså inlett förhandlingar med Bismarck före grundandet av Allmänna Tyska Arbetarföreningen, och man kan antaga att den grundades i hemligt samförstånd med Bismarck. För att karaktärisera den "kungliga preussiska socialismen" skall vi här anföra ett ställe i ett brev från Lassalle till Bismarck av den 8 juni 1863. "... Arbetarklassen känner sig böjd, ... att i kronan se den sociala diktaturens naturliga bärare, i motsats till det borgerliga samhällets egoism, om kronan å sin sida äntligen en gång kunde besluta sig för det ... steget, att slå in på en verkligt revolutionär och nationell väg och förvandla sig från de privilegierade ståndens kungamakt till en social och revolutionär folkkungamakt." (Gustav Mayer: Bismarck und Lassalle. Ihr Briefwechsel und ihre Gespräche. Berlin 1928, s.60.)

[14] Marx kallar i "Kapitalet" produktens hela värde för "produktvärdet" under det att han betecknar den nya värdedel som arbetet tillför den som "nytt värde" eller "nyttillfört värde" (jfr "Kapitalet", bd I, kap. 6, sid 172: "Konstant kapital och variabelt kapital", kap. 7, sid. 189: "Produktvärdet, uttryckt i proportionella delar av produkten"; kap. 7, sid 192: "Seniors 'sista timme'." Om "Nyttvärdet" jfr också kap. 15, sid 453: "Växlingar i arbetskraftens pris och mervärdets storlek".

[15] Om den sekteristiska socialismen skrev Marx 1872 i en mot bakunisterna riktad broschyr. ("De föregivna splittringarna inom Internationalen"): "Den första fasen av proletariatets kamp mot bourgeoisin får sin prägel av sekt rörelsen. Denna är berättigad i en tid, då proletariatet ännu inte utvecklats tillräckligt för att kunna handla som klass. Enskilda tänkare kritiserar de sociala motsättningarna och ger tillika en fantastisk lösning av desamma, vilken arbetarmassan endast har att i sin helhet antaga, sprida och praktiskt sätta i verket. Det ligger redan i själva naturen hos dessa genom enskildas initiativ bildade sekter att de ställer sig avvisande till varje verkligt sysslande med politik, strejker, fackföreningar, med ett ord varje massrörelse. Proletariatets massa förblir ständigt likgiltig ja t.o.m. fientlig gentemot deras propaganda. Paris' och Lyons arbetare ville lika lite veta av Saint-Simonisterna. Fourieristerna, Ikarierna, som de engelska chartisterna och trade-unionisterna ville veta av Owenisterna. Sekterna som till en början varit rörelsens hävstång, blir så snart rörelsen gått förbi dem ett hinder, de blir reaktionära; bevis för den saken är sekterna i Frankrike och England och nyligen Lassalleanerna i Tyskland, vilka sedan de i årtal hämmat proletariatets organisation, slutligen blivit helt enkelt polisagenter. Kort sagt, de utgör den proletära rörelsens barndom, liksom astrologin och alkemin vetenskapens."

[16] I sin broschyr "Om bostadsfrågan" kritiserar också Engels det "socialistiska" kravet på den "fulla arbetsvinsten" och polemiserar mot det system som den franska småborgerliga socialisten Proudhon (se not 68) uppställt, vilken likaledes företrädde detta krav. Engels skriver: "Det är för övrigt självklart, att var och en vid den samhällsliga produktion som betingas av den moderna storindustrin (d.v.s. under kommunismen) också kan tillförsäkras den "fulla avkastningen av sitt arbete", så långt denna fras nu har någon mening. Och en mening har den blott, om den utvidgas därhän, att inte varje enskild arbetare blir ägare till denna "fulla avkastning av sitt arbete" men väl hela det av idel

arbetare bestående samhället blir ägare till hela produkten av deras arbete, som samhället delvis fördelar för konsumtion bland sina medlemmar, delvis använder för att ersätta och öka produktionsmedlen och delvis lagrar som reservfonder för produktionen och konsumtionen."

[17] Jfr med denna vederläggning av det lassalleska kravet på den "oavkortade" eller "fulla arbetsavkastningen" Lenin: "Staten och revolutionen", kap. 5. "Det kommunistiska samhällets första fas", de första styckena.

[18] Angående kravet på likhet skriver Engels i "Anti-Dühring": "Likhetskravet har i proletariatets mun följaktligen en dubbelbetydelse. Antingen är det - och detta är fallet framför allt i den allra första början, t.ex. i bondekriget - den naturliga reaktionen mot den skriande sociala olikheten, mot kontrasten mellan rika och fattiga, herrar och slavar, frossare och hungrande; som sådan är den helt enkelt uttryck för den revolutionära instinkten och får därigenom - och också endast därigenom - sitt berättigande. Eller också har det uppstått ur reaktionen mot det borgerliga likhetskravet, drar mer eller mindre riktiga, vittgående krav ur detta, tjänar som agitationsmedel för att med kapitalisternas egna påståenden upphetsa arbetarna mot kapitalisterna, och i detta fall står och faller det med det borgerliga samhället självt. I båda fallen är det proletära likhetskravets verkliga innehåll kravet på klassernas avskaffande. Varje likhetskrav, som går därutöver, hamnar med nödvändighet i det absurda." I sin skrift "Ekonomi och politik under den proletära diktaturens epok" (1919) skriver Lenin om detta Engels uttalande: "Engels har för länge sedan i 'Anti-Dühring' förklarat, att likhetsbegreppet, vilket återspeglar varuproduktionsförhållandena, blir till en fördom, om man inte med likhet förstär klassernas avskaffande. Denna enkla sanning om skillnaden mellan det borgerligt-demokratiska och det socialistiska likhetsbegreppet glömmar man ständigt. Men gör man inte det, så blir det tydligt, att proletariatet, sedan det störtat bourgeoisin, därmed tar ett avgörande steg för att avskaffa klasserna, och att proletariatet, för att fullborda detta verk, måste fortsätta sin klasskamp, utnyttja statsapparaten och använda olika metoder i kampen mot och påverkandet av den störtade bourgeoisin och den vacklande småbourgeoisin." Se också de ställen i Lenins "Staten och revolutionen", där Lenin delvis citerar Marx' uttalanden i "Kritiken", delvis summerar och vidareutvecklar dem.

[19] Om de kommunistiska lördagarna skrev Lenin i december 1919: "Om vi frågar oss, vad kommunismen betyder till skillnad från socialismen, så måste vi säga, att socialismen är ett samhälle, som växer fram omedelbart ur kapitalismen, den första formen av det nya samhället. Kommunismen däremot är en högre form av samhälle, och den kan blott utvecklas, när socialismen fullständigt segrat. Socialismen förutsätter arbete utan hjälp av kapitalister, samhälleligt arbete under strängaste redovisning, kontroll och uppsikt av det organiserade avantgardet, den mest avancerade delen av de arbetande; och naturligtvis måste man fastställa såväl arbetets omfång som också dess belönande. Detta är obetingat nödvändigt, då det kapitalistiska samhället åt oss efterlämnat sådana kvarlevor och vanor som splittrat arbete, misstroende mot den samhällsliga hushållningen, småbrukarnas inrotade vanor, som är förhärskande i alla agrarländer. Allt detta står i direkt motsättning till en verkligt kommunistisk hushållning. Som kommunism betecknar vi däremot en

ordning, där människorna vant sig vid att utan varje tvångsapparat uppfylla de samhällsliga plikterna, där det oavlönade arbetet för det helas väl blivit en allmän företeelse.” Se också Lenins artikel “Från krossandet av en månghundraårig ordning till uppbyggandet av en ny”, 1920.

[20] I “Kapitalets” band II, kap. 4, sid. 108, säger Marx: “Det är för övrigt helt i överensstämmelse med den borgerliga mentaliteten - som inte har intresse för något annat än jakten efter profit - att inte produktionen utan handelsutbytet uppfattas som grundvalen för den ekonomiska verksamheten.” Frågan om produktionens förhållande till distributionen, till utbytet och förbrukningen analyseras utförligt av Marx i hans oavkortade “Inledning till en kritik av den politiska ekonomin” (1857), vilken publicerades samtidigt med “Till kritiken av den politiska ekonomin”. - År 1894 skrev Lenin i en artikel “Det ekonomiska innehållet i narodnikernas teorier och kritiken av detsamma i herr Struves bok” - under åberopande av det anförda stället i “Kritiken av Gothaprogrammet” -: “Marx ställer upp mot vulgär-socialismen den vetenskapliga socialismen, som inte tillskriver distributionen så stor betydelse utan förklarar samhällets struktur genom produktionsförhållandenas organisation och är av den uppfattningen, att en given organisation av produktionsförhållandena redan i sig innesluter ett bestämt distributions-system. Denna idé ... går som en röd tråd genom hela Marx’ lära”...

[21] Inledningen till Första Internationalens stadgar lyder ordagrant (se not 29): “Arbetarklassens frigörelse ... måste vara arbetarklassens eget verk ...”

[22] I den grekiska tragedin hade körens sånger formen av strofer och motstrofer.

[23] Se Engels’ kritik av denna sats i brevet till Bebel av den 18 mars 1875. I sin kritik av denna paroll påvisade Marx och Engels ständigt den betydelse som under alla den proletära klasskampens etapper måste tillskrivas proletariatets förbundna. “Den egentliga svagheten - skrev t.ex. Engels i brevet till Bernstein av den 2 november 1882 - ... är den barnsliga föreställningen att nästa revolution, skall börja med att hela världen delar upp sig i två läger, ‘guelfer här, ghibelliner där’, vi här, hela den ‘enda reaktionära massan’ där. Det betyder att revolutionen skall börja med femte akten, och inte med den första, där alla oppositionspartiernas massa står eniga mot regeringen och dess konst och på det sättet segrar, varpå de enskilda partierna bland segrarna det ena efter det andra arbetar ut sig och gör sig omöjliga, tills folkets massa som en följd därav till slut drivits helt över på vår sida, varefter den berömda Vollmarska slutstriden kan äga rum.” Jfr hos Lenin: “... Att inbilla sig att den sociala revolutionen är tänkbar utan uppror av mindre nationer i kolonierna och i Europa, utan revolutionära utbrott från en del av småborgerskapet med alla dess fördomar, utan en rörelse bland de efterblivna proletära och halvproletära massorna mot godsägarnas och kyrkans ok, mot det monarkistiska och nationella förtrycket o.s.v. - att inbilla sig något sådant, det betyder att avstå från den sociala revolutionen. Tydligt inbillar man sig att på ett ställe kommer att samlas en här som förklarar: ‘Vi är för socialismen!’, på ett annat ställe en annan här, som förklarar: ‘Vi är för imperialismen’, och detta skulle sedan vara den sociala revolutionen!... Den som väntar en ‘ren’ social revolution, kommer aldrig att få uppleva den. Han är revolutionär endast med

läpparna och förstår inte vad revolution är. Den ryska revolutionen 1905 var en borgerligt-demokratisk revolution. Den bestod av en rad strider, förda av alla otillfredsställda klasser, grupper och element bland befolkningen ... Objektivt undergrävde massornas rörelse tsarismen och banade väg för demokratin, och därför gick de klassmedvetna arbetarna i spetsen. Den socialistiska revolutionen i Europa kan inte vara något annat än utbrottet av alla undertrycktas och otillfredsställdas masskamp ...” Lenin.

[24] Se Karl Marx och Friedrich Engels: “Kommunistiska manifestet”.

[25] Det avsnitt av “Kommunistiska manifestet”, ur vilket citatet är hämtat, lyder: “Medelstånden, den lille fabrikanten, den lille köpmannen, hantverkaren, bonden, alla bekämpar de bourgeoisin för att säkra sin existens som medelstånd mot undergång. De är alltså icke revolutionära utan konservativa. Än mer, de är reaktionära, ty de söker vrida historiens hjul tillbaka. Om de är revolutionära, så är de det med hänsyn till sin förestående övergång till proletariatet, så försvarar de inte sina nuvarande utan sina kommande intressen, så lämnar de sin egen ståndpunkt för att ställa sig på proletariatets.”

[26] De riksdagsval, varom här är tal, ägde rum år 1874.

[27] Se not 13.

[28] Marat (1743-93) en av de mest betydande personligheterna under den stora franska revolutionen, en jakobin. Som “Berlin-Marat” betecknar Marx här ironiskt Hasselmann (se not 55), chefredaktör för “Neuer Sozialdemokrat”, lassalleanernas huvudorgan.

[29] Första Internationalen, “Internationella Arbetarassociationen” (1864-72) “Lade - under Marx ledning - grunden till arbetarnas internationella organisation för förberedandet av deras revolutionära stormlöpning mot kapitalet” (Lenin, “III Internationalen och dess plats i historien”, 1919.) Om dess historia skrev Lenin i sin artikel “Karl Marx” (1914): “Den epok då de demokratiska rörelserna mot slutet av femtioalet och på sextioalet började få nytt liv, kallade Marx på nytt till praktiskt handlande. 1864 (den 28 september) grundades i London den berömda Första Internationalen, ‘Internationella Arbetarassociationen’ ... Marx var själen i denna organisation, författare till dess första ‘manifest’ och en lång rad av resolutioner, uttalanden och uppprop. Under det Marx arbetade på att sammanfatta de skilda ländernas arbetarrörelse och försökte förmå den icke-proletära, förmarxistiska socialismens olika former (Mazzini, Proudhon, Bakunin, engelsk liberal trade-unionism, lassalleska högeravvikelser i Tyskland o.s.v.) att uppträda gemensamt samt bekämpande alla dessa sekters och skolors teorier, smidde han en enhetlig taktik för arbetarklassens proletära kamp i de skilda länderna. Efter Pariskommunens fall (1871) ... och sedan Bakunins anhängare sprängt Internationalen, fanns inte längre någon möjlighet att den skulle kunna bestå i Europa. Efter Internationalens kongress i Haag (1872) genomdrev Marx att dess generallråd förlades till New York. Första Internationalen hade spelat ut sin historiska roll och rymde fältet för en epok av oerhört mycket snabbare uppsving för arbetarrörelsen i alla världens länder - den epok nämligen då den utvecklades på bredden, då det uppstod socialistiska proletära masspartier på de

olika nationella staternas grund.” I Kominterns program heter det: “Kommunistiska Internationalen, proletariatets enhetliga och centraliserade internationella parti, företräder ensamt Första Internationalens principer på den revolutionära proletära massrörelsens nya grund.”

[30] I Kommunistiska manifestet heter det: “Proletariatets kamp mot bourgeoisin är att börja med till formen, ehuru icke till innehållet, en nationell kamp. Varje lands proletariat måste naturligtvis först göra upp med sitt eget lands bourgeoisin”. Och på ett annat ställe: “Arbetarna har intet fädernesland. Man kan icke fråntaga dem vad de icke har. Då emellertid proletariatet till att börja med måste erövra den politiska makten, upphöja sig till nationell klass och konstituera sig självt som nation, så är det självt ännu nationellt, om också ej i samma mening som bourgeoisin.”

[31] Engels karakteriserade 1890 Bismarcks utrikespolitik på följande sätt: “Kriget 1859 hade också skrämt upp Preussen. Det hade nära på fördubblat sin armé och placerat en man vid rodret, som kunde ta upp tävlan med den ryska diplomatin åtminstone på en punkt: i hänsynslösheten vid valet av de medel han använde. Denne man var Bismarck. Under det polska upproret 1863 tog han på ett uppseendeväckande sätt parti för Ryssland, gentemot Österrike, Frankrike och England, och gjorde allt för att förskaffa det segern. På så sätt försäkrade han sig om, att tsaren frångick sin gamla politik i den schlesvig-holsteinska frågan. 1864 lösslets hertigdömena med tsarens goda vilja från Danmark. Sedan kom preussisk-österrikiska kriget 1866: här kunde tsaren på nytt glädja sig åt att se Österrike för andra gången förödmjukas och Preussens makt växa, Preussen, den enda trogna - den t.o.m. efter förnedringen 1849-50 ännu trogna vasallen. Kriget 1866 drog med sig tysk-franska kriget 1870, och åter uppträdde tsaren på sin preussiska ‘Djadja Molodets’ (snälla gamla farbror) sida. Han höll Österrike direkt i schack och berövade på så sätt Frankrike den enda bundsförvant, som kunde rädda det från fullständigt nederlag. Men liksom Louis Bonaparte 1866, så lät Alexander 1870 lura sig av den snabba framgången för de tyska vapnen.” (Engels: “Den ryska tsarismens utrikespolitik”, “Neue Zeit”, årgång 1890, s. 198-199.) - Om det tysk-franska krigets historiska betydelse, vilket var Bismarcks största utrikespolitiska framgång, skrev Lenin: “I det tysk-franska kriget plundrades Frankrike av Tyskland, men det förändrar inte den grundläggande historiska betydelsen av detta krig, som befriade tiotals miljoner tyskar från den feodala splittringen och från två despoters förtryck, den ryska tsaren och Napoleon III.” (Lenin: “Socialismen och kriget”, 1915).

[32] Internationella Freds- och Frihetsförbundet var en på 60- och 70-talen existerande internationell organisation av borgerliga demokrater och pacifistiska frihandelsvänner. Mot detta förbund, som grundats 1867 i Genève, förde Första Internationalen på Marx' yrkande och under hans ledning en bestämd kamp. Förbundets paroll var: “Allmän folkförbrödring,” “Europas Förenade Stater!”

[33] Efter Pariskommunens fall arbetade Bismarck (1871-72) på att få till stånd ett formligt fördrag mellan Tyskland, Österrike och Ryssland i syfte att gemensamt förfölja den revolutionära rörelsen i allmänhet och särskilt Första Internationalen. Ehuru något

formellt förbund inte kom till stånd, arbetade dock stormakternas regeringsorgan faktiskt redan då hand i hand, då det gällde att förfölja revolutionärer.

[34] I “Norddeutsche Allgemeine Zeitung”, Bismarcks organ, publicerades den 20 mars 1875 (nr 64) en ledande artikel om det socialdemokratiska partiets programförslag. Artikeln uppehöll sig särskilt vid punkt 5 i programmet, om vilken Marx här talar. I artikeln säges om denna punkt, att socialdemokratin uppenbarligen “tycks vilja eller åtminstone till en viss grad tycks vilja frigöra sig från inflytandet från Internationalen”, att den “socialdemokratiska agitationen i mångt avseende blivit försiktigare” och “inte erkänner Internationalen”.

[35] Engels, som bedömde Gothaprogrammets “internationalism” på samma sätt som Marx, skrev den 13 augusti 1875 till F. Becker: “I Tyskland har man ... efter föreningen med lassalleanerna helt brutit den redan förut lösa förbindelsen med Internationalen.”

[36] Lassalle formulerade denna “lag” på följande sätt: “Den järnhårda ekonomiska lag, som under de nuvarande förhållandena - då utbud av och efterfrågan på arbete är förhärskande system - bestämmer arbetslönen, är denna: att den genomsnittliga arbetslönen ständigt reduceras till det nödvändiga levnadsunderhåll, som erfarenheten visat vara erforderligt för att ett folk skall kunna existera och fortplanta sig.” (“Öppen svarsskrivelse till Centralkommittén för inkallandet av en allmän tysk arbetarkongress i Leipzig.”) Se Engels kritik i brevet till Bebel av den 18 mars 1875.

[37] F. A. Lange (1828-75 - tysk nykantiansk filosof, småborgerligt-demokratisk publicist, författare av den socialreformatoriska boken “Arbetsfrågan: Dess betydelse för nutid och framtid” (första upplagan 1865, andra upplagan 1870). I ett brev till Kugelmann av den 27 juni 1870 skrev Marx följande om Lange: “Herr Lange (Om arbetsfrågan etc., andra upplagan) ger mig en vacker elege, men med det syftet att göra sig själv viktig. Herr Lange har nämligen gjort en stor upptäckt. Hela historien kan sublimeras i blott en enda stor naturlag. Denna naturlag är frasen (- det darwinska uttrycket blir i denna användning blott en fras -) ‘struggle for life’, ‘kampen för tillvaron’, och innehållet i denna fras är den malthusska befolknings- eller rättare sagt överbefolkningslagen. Alltså i stället för att analysera struggle for life, sådan den historiskt förekommer under skilda bestämda samhällsformer, behöver man inte göra något annat än omsätta varje konkret kamp i frasen ‘struggle for life’ och denna återigen i den malthusska befolkningsfantasin. Man måste erkänna, att detta är en synnerligen effektiv metod - för självmedveten, kvavivetskäpplig, högtravande okunnighet och tankelättja.” Om den malthusska “lagen” se följande anmärkning.

[38] Thomas Robert Malthus (1766-1834) - engelsk ekonom, utvecklade i sin bok “Essay on the Principle of Population” (1798) den tanken, att det finns en oföränderlig befolkningslag, enligt vilken befolkningen tillväxer i geometrisk progression (1, 2, 4, 8, 16 ...) medan de nödvändiga existensmedlen endast tillväxer i aritmetisk progression (1, 2, 3, 4, 5 ...). Enligt Malthus består alltså fattigdomens orsaker i den naturliga motsägelsen mellan befolkningens snabba tillväxt och existensmedlens begränsade tillväxt. Marx, som

betecknade Malthus' bok som en smådeskrift emot människoslaktet, påvisade det tokiga i denna Malthus "lag" och bevisade, att "i själva verket varje särskilt historiskt produktionsätt har sina särskilda historiskt giltiga befolkningslagar" ("Kapitalet", bd I, kap. 23, sid 558.) I detta kapitel ges i par. 2-3 en kritik av Malthus' teori och klarlägges det kapitalistiska produktionsättets egen befolkningslag.

[39] Lassalle dödades i duell i september 1864.

[40] I sin bok "Den arbetande klassens läge i England" (1845) skriver Engels följande: "... arbetaren är, lagligen och i praktiken, den egendomsägande klassens slav, i så hög grad en slav att han säljs som styckegods, stiger och sjunker i värde som en vara. Om efterfrågan på arbetare ökar, stiger priset på arbetare; om den sjunker, sjunker deras pris. Om den sjunker så mycket att ett antal av dem blir osäljbara, om de förblir i lager, lämnas de helt enkelt utan sysselsättning; och, eftersom de inte kan leva på det, dör de av svält. ... Den enda skillnaden jämfört med den gamla, öppna formen av slaveri är att dagens arbetare förefaller att vara fri därför att han inte säljs en gång för alla, utan ett stycke i sänder dag för dag, vecka för vecka, år för år, och därför att ingen ägare säljer honom till en annan, utan han tvingas i stället sälja sig själv, eftersom han inte är någon särskild persons slav utan hela den egendomsägande klassens. För honom själv är förhållandet i grunden oförändrat, och även om detta sken av frihet å ena sidan med nödvändighet ger honom ett visst mått av verklig frihet, medför den å den andra att ingen garanterar honom hans uppehälle, att han löper risken att vilket ögonblick som helst förskjutas av sin herre, bourgeoisin, och lämnas att dö av svält, om bourgeoisin upphör att ha intresse av hans sysselsättning, hans existens. Bourgeoisin har det, å andra sidan, mycket bättre under den nuvarande ordningen än under det gamla slavsystemet; den kan godtyckligt avskeda sina anställda utan att offra investerat kapital, och får arbetet utfört mycket billigare än vad som är möjligt med slavarbete, som Adam Smith så trösterikt påpekat.

[41] Buchez (1796-1865) - fransk historiker och publicist. Var på 1840-talet den franska katolska "socialismens" ledare, som för att bekämpa den då växande revolutionära arbetarrörelsen reste kravet på upprättandet av kooperativa produktionsföreningar med understöd av staten. Se Engels i brevet till Bebel av den 18 (28) mars 1875.

[42] Louis Philippe (1773-1850) - kung i Frankrike under "julimonarkin". Julirevolutionen 1830 placerade honom på tronen, februarirevolutionen 1848 störtade honom.

[43] "Atelier" - den första månatliga arbetartidskriften i Paris, som skrevs, redigerades och utgavs uteslutande av arbetare (1840-48). "Atelier"-gruppen stod under inflytande av Buchez' reaktionära katolska socialism. Politiskt understödde gruppen de borgerliga liberalerna.

[44] "Hittills - skrev Lenin hösten 1916 - har denna tes gällt som obestridd sanning för socialisterna, och i den ligger erkännandet av staten ända fram till den tidpunkt då den segrande socialismen slår om i den fulla kommunismen" (Lenin: "Resultaten av diskussionen om självbestämmandet"). I denna formulering finns redan det väsent-

liga i hela femte kapitlet av "Staten och revolutionen". År 1922 "korrigerade" renegaten Kautsky denna tes på följande sätt: "Mellan tiden för den rent borgerligt och den rent proletärt regerade demokratiska staten ligger en period av den enas omvandling i den andra. Därtill svarar också en politisk övergångsperiod, vars regering i regel tar formen av en koalitionsregering." (K. Kautsky: "Den proletära revolutionen och dess program", Stuttgart, 1922.)

[45] Tyska Folkpartiet eller Demokratiska Partiet grundades i september 1865 i Darmstadt och reorganiserades på kongressen i Stuttgart i september 1868. Det var ett parti för den oppositionella, delvis revolutionärt stämde småborgeoisin i de tyska små och medelstora staterna, huvudsakligen i Sydtykland. Mot Bismarcks politik att ena Tyskland under ledning av monarkismens och junkrarnas Preussen ställde de kravet på upprättandet av en demokratisk tysk republik. Partiet stod i intim kontakt med Internationella Freds- och Frihetsförbundet (se not 32) och sökte vinna inflytande bland arbetarna. Det understödde grundandet av arbetarbildningsföreningar av olika slag och spelade en tongivande roll på de "Tyska Arbetarföreningarnas" årligen återkommande rikskongresser. Partiets organisation i Sachsen, som nästan uteslutande bestod av arbetarföreningarnas medlemmar, var en stödpunkt för Wilhelm Liebknecht och August Bebel, som vid den tidpunkten agiterade inom "Folkpartiet" i syfte att grunda ett självständigt arbetarparti. Efter det att Liebknecht och Bebel - på Marx' och Engels' uppmaning på Tyska Arbetarföreningarnas Förbunds Nürnbergkongress i september 1868 genomdrivit förbundets anslutning till Första Internationalen och efter det att man ett år senare (augusti 1869) på arbetarföreningarnas kongress i Eisenach bildat Socialdemokratiska Arbetarpartiet, förlorade Folkpartiet mycket snart inflytande bland arbetarna.

[46] Här avses Napoleon III (Louis Bonaparte) - fransk kejsare 1851-70.

[47] "Marx har - skrev Lenin om denna karaktäristik av det nya hohenzollernska tyska rikets författning - oändligt mycket djupare fattat den tyska 'författningens' verkliga väsen än hundratals av bourgeoisins professorer, präster och författare, som sjöng lovsånger över 'rättsstaten', De kröp på magen inför tyska hovgunstlingars framgång och triumf. Vid bedömandet av politikens klassväsen lät han inte leda sig av händelsernas tillfälliga 'vändning' utan av den internationella demokratis och den internationella arbetarrörelsens samlade erfarenhet." (Lenin: "Zabern", 1913.)

[48] Den som åsyftas, R. Gladstone (1805-75) var en rik köpman i Liverpool, en liberal, som propagerade för införandet av progressiva skatter, vilka i främsta rummet skulle träffa storgodsägarna. Hans bror William Gladstone (1809-98) var den framstående liberala brittiska premiärministern under 1800-talets senare hälft.

[49] "Kulturkampen - skrev Lenin - 'kampen för kulturen', det är Bismarcks kamp på 70-talet mot det tyska katolikpartiet, mot 'Centrum', genom att med polisåtgärder förfölja katolicismen. Med denna kamp stärkte Bismarck blott katolikernas stridbara klerikalism och skadade han blott den verkliga kulturens sak, ty han sköt de religiösa stridsfrågorna i förgrunden i stället för de politiska, ledde bort uppmärksamheten bland

en del skikt inom arbetarklassen och demokratin från den revolutionära klasskampens aktuella uppgifter genom den mest ytliga, förljugna borgerliga antiklerikalism.” (Lenin, “Om arbetarpartiets ställning till religionen”, 1909.)

[50] Se ovannämnda skrift: (Arbetarpartiet) “anser religionen för privatsak i förhållande till staten, men absolut inte till sig själv, till marxismen, till arbetarpartiet”.

[51] Detta tillägg innehåller kraven “om skydd för arbetarklassen gentemot kapitalmakten inom det nuvarande samhället”. Den första punkten, vilken Marx inte nämner, kräver “koalitionsfrihet”.

[52] D.v.s. i samband med ansvaret för arbetarnas liv och hälsa vid olycksfall och i hälsovådliga yrken.

[53] Jag har talat och frälst min själ (d.v.s. fyllt min plikt).

Friedrich Engels Om auktoritet 1873

Några socialister har på sistone inlett ett regelrätt korståg mot vad de kallar auktoritetsprincipen. De behöver bara säga, att den och den handlingen är auktoritär, för att fördöma den. Detta summariska tillvägagångssätt drivs i ett sådant missbruk, att det är nödvändigt att se lite närmare på frågan. Auktoritet, i den bemärkelse av ordet det här rör sig om, betyder å ena sidan en främmande viljas överordning över vår; å andra sidan underordning. Då nu dessa två ord har en dålig klang och då det förhållande de uttrycker är oangenäm för den underordnade parten, är frågan om det inte finns något sätt att avvara den; om vi inte - under de nuvarande samhällsförhållandena - kan skapa ett annat socialt system, under vilket denna auktoritet inte längre ges något utrymme och följaktligen måste försvinna.

Då vi undersöker de ekonomiska - industriella och jordbruksekonomiska - förhållandena, som utgör det nuvarande borgerliga samhällets bas, så konstaterar vi, att de har en tendens till att mer och mer ersätta den isolerade verksamheten med individernas kombinerade verksamhet. I stället för de isolerade producenternas små verkstäder har vi fått den moderna industrin med stora fabriker och verkstäder, i vilka hundratals av arbetare övervakar komplicerade ångdrivna maskiner; ekipagen och vagnarna på de stora landsvägarna har ersatts av järnvägen, och de små skonarna och segel-feluckerna av ångbåtar. Även jordbruket läggs gradvis under maskinernas och ångans herravälde, som sakta men säkert ersätter

de små ägarna med storkapitalister, som odlar väldiga arealer med hjälp av lönearbetare.

Överallt avlöses individernas oavhängiga verksamhet av kombinerade operationer, av komplicerade, inbördes avhängiga processer. Men när man nämner kombinerad verksamhet, talar man om organisation. Frågan är alltså, om organisation är möjlig utan auktoritet.

Låt oss anta, att en social revolution avsatt de kapitalister, vars auktoritet för närvarande bestämmer rikedomens produktion och cirkulation. Låt oss vidare anta - för att se saken från auktoritetsfiendernas ståndpunkt - att jorden och arbetsinstrumenten blivit de arbetares kollektiva egendom, som brukar dem. Kommer auktoriteten då att ha förintats, eller har den endast ändrat form? Låt oss betrakta saken.

Vi tar ett bomullsspinneri som exempel. Bomullen måste genomlöpa minst sex på varandra följande moment, innan den är förvandlad till garn, moment som för det mesta försiggår i olika salar. För att hålla maskinerna i gång behöver man dessutom ingenjörer, som övervakar ångmaskinen; mekaniker, som utför de löpande reparationerna; ett antal tempoarbetare, som transporterar produkterna från den ena salen till den andra etc. Alla dessa arbetare, män, kvinnor och barn, måste börja och sluta sitt arbete vid en tidpunkt, som ångans auktoritet bestämmer, och ångan bryr sig inte det minsta om individuell autonomi. Arbetarna måste alltså först och främst bli ense om arbetstiden; så snart den fastslagits, måste alla undantagslöst rätta sig efter den. Vidare uppkommer det ständigt i varje sal och i varje ögonblick, detaljfrågor beträffande produktionsmålen, materialens fördelning etc., frågor, som måste lösas omgående om inte hela produktionen ögonblickligen skall avstanna. Det här spelar ingen roll, huruvida frågorna löses genom att en delegat i ledningen för varje arbetsgren träffar en uppgörelse, eller - om detta är möjligt - genom majoritetsbeslut; den enskilda personens vilja måste alltid underordna sig beslutet; d.v.s. frågorna löses auktoritärt. Den mekaniska automatiken i en stor fabrik är långt mera tyrannisk än de små kapitalister, som sysselsätter arbetare, någonsin har varit. Åtminstone vad arbetstiden beträffar skulle man över ingången till dessa fabriker skriva: *Lasciate ogni autonomia, voi che entrate!* (Ung. "Ni, som här inträder, avstår från all autonomi!")

Då människan genom vetenskapens och uppfinnarens hjälp gjort sig till herre över naturkrafterna, så hämnas de genom att - i samma grad

som de ställer sig i människans tjänst -, tvinga henne att underkasta sig en sannskyldig despoti, som är oberoende av all social organisation. Att vilja avskaffa auktoriteten i storindustrin innebär att vilja avskaffa själva industrin; att tillintetgöra ångspinnerierna för att gå tillbaka till spinrocken.

Låt oss, som ett annat exempel, ta järnvägen. Även här är en mängd individers samverkan absolut nödvändig: en samverkan, som måste rätta sig efter tämligen bestämda tider, om det inte skall ske olyckor. Även här är den första betingelsen för arbetet en dominerande vilja, som negligerar varje underordnad vilja. Det spelar därvidlag ingen roll, om denna vilja representeras av en enskild delegat eller av en kommitté, som fått fullmakten att genomföra parternas majoritetsbeslut. I bägge fallen har vi att göra med en utpräglad auktoritet. Ja, vad skulle inte ske med det första avgående tåg, om järnvägstjänstemännens auktoritet över Herrar Passagerare vore avskaffad?

Men nödvändigheten av en auktoritet, och till och med en befallande sådan, ses tydligast på ett skepp i hög sjö. I farans stund är allas liv här beroende av, att samtliga omedelbart och obetingat åtlyder en enskilds vilja.

När jag anför liknande argument mot de mest rabiata av auktoritetsfienderna, så kan de inte ge annat svar än: "Ja, det är sant, men här är det inte frågan om någon auktoritet, utan om ett uppdrag, som vi ger delegaterna!" Dessa herrar tror, att de har ändrat saken, bara de ändrar dess namn. På så sätt gör dessa djupsinniga tänkare narr av världen.

Vi har alltså sett, att å ena sidan en viss auktoritet, oavsett hur den är delegerad, och å andra sidan att en viss underordning, är något som - oberoende av social organisation - påtvingas oss, på samma sätt som de materiella villkor som gäller för produktionen och för cirkulationen av produkter.

Och vi har tillika sett, att storindustrin och storlantbruken obönhörligt lägger allt större del av de materiella produktions- och cirkulationsvillkoren under sig och visar tendenser att alltmer utöka detta auktoritetsfält. Det är följaktligen helt absurt att tala om auktoritetsprincipen som något absolut ont och om autonomiprincipen som något absolut gott. Auktoritet och autonomi är relativa begrepp, vars användningsområden varierar med samhällets olika utvecklingsstadier. Om autonomisterna nöjde sig med att säga, att framtidens samhällsorganisation kommer att

medge auktoritet endast inom de gränser, som oundvikligen uppdragas av produktionsförhållandena, så kunde man komma till samförstånd med dem; men de är blinda för alla fakta, som gör auktoriteten nödvändig, och stirrar sig blinda på själva ordet.

Varför nöjer sig auktoritetsfienderna inte med att skrika mot den politiska auktoriteten, mot staten! Alla socialister är ense om, att den politiska staten och med den även den politiska auktoriteten kommer försvinna som en följd av den kommande socialistiska revolutionen, d.v.s. att de offentliga funktionerna kommer förlora sin politiska karaktär och förvandlas till enkla administrativa funktioner, som vakar över de sanna sociala intressena. Men auktoritetsfienderna kräver, att den auktoritära politiska staten avskaffas i ett slag, innan de sociala förhållandena, som framkallat den, är tillintetgjorda. De kräver, att den sociala revolutionens första åtgärd skall vara auktoritetens upphävande. Har dessa herrar någonsin sett en revolution? En revolution är avgjort den mest auktoritära sak som finns: det är en handling, varigenom en del av befolkningen påtvingar den andra sin vilja medelst gevär, bajonetter och kanoner, alltså de mest auktoritära medel man kan tänka sig; och om kampen inte skall vara förgäves, måste det segrande partiet hävda sitt herravälde med hjälp av den skräck, som dess vapen inger de reaktionära. Hade Pariskommunen kunnat hålla sig längre än en dag, om den inte hade använt sig av det väpnade folkets auktoritet gentemot bourgeoisin? Kan vi inte tvärtom förebrå den, att inte i tillräcklig grad använt sig av den?

Alltså, antingen - eller: antingen vet auktoritetsfienderna inte vad de själva säger, och i så fall åstadkommer de endast förvirring; eller också vet de det, och i så fall förråder de den proletära rörelsen. I båda fallen tjänar de endast reaktionen.